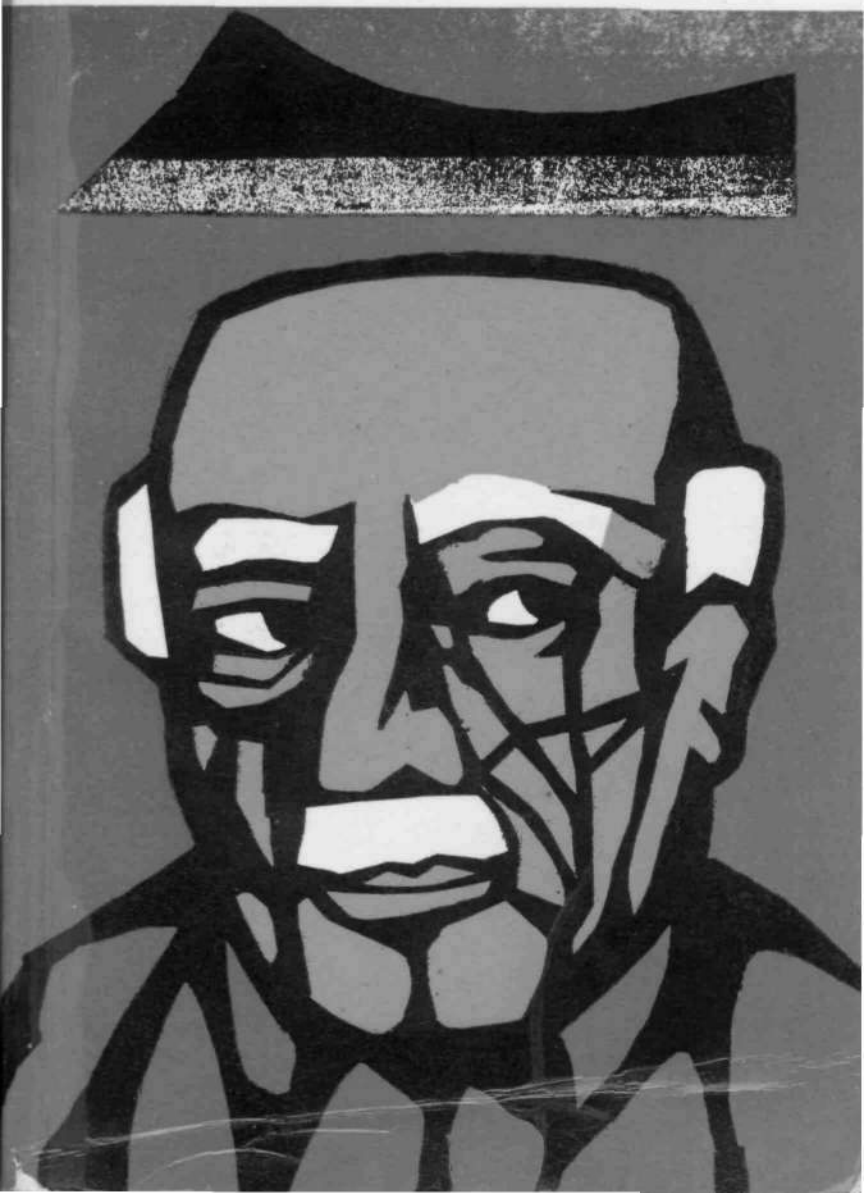

vladimir levstik

hilarij pernat

Vladimir Levstik
HILARIJ PERNAT

VLADIMIR LEVSTIK

HILARIJ PERNAT

DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE
LJUBLJANA 1966

2007/10758

ZAPUŠČINA
VLADIMIRA LEVSTIKA

I

Na vogalu Mestnega trga in Samostanske ulice se stiska nevelika, sivo lišajasta hiša med svoji sosedi, kakor da ji zmanjkuje prostora navzgor in na obe strani. Temačna veža zeha v ulico; prvo nadstropje ima na trg dve, na drugo stran tri krmežljava, zeleno obrobljena okna; pritličje ti strmi naproti z dvojico enako žalostnih odprtin, izmed katerih je ena na zaklopnico ter okrašena z orumenelimi razglednicami in zmerom po več tednov starimi časopisi.

Sredi pasjih dni vojnega leta 1917 so vrli okoličani še občudovali nad tem znamenitim oknom cesarskega orla in črno žolto desko, z napisom: »K. k. Tabaktrafik«. Pač malokdo je romal skozi mestece, ne da bi ga mamljivo znamenje pritegnilo k sebi; če ni dobil smotk in cigaret, se je pri tej priliki vsaj seznanil z gospo pl. Nagerthovo ali Nákrtovo, kakor izgovarjajo preprosti ljudje, in z njeno hčerko Aliso, ki sta razpečavali dobrote tobačnega monopola, patriotski dnevni tisk in najnovejše družabne vesti v popravljeni in pomnoženi izdaji. V nameček sta nam tešili duše z včerajšnjimi vojnimi novicami in prerokbami o avstrijski zmagi, katere sta prepevali z glasom drhtečim od navdušenja, vzneseno zavijaje oči. Neredko se je zgodilo, da je gospa Blanka na koncu takega razgovora odprla predal in našla zate dve, tri smotke ali peščico cigaret, čeprav je malo prej sveto zatrjevala, da jih nima. Gorje pa tistemu, kdor se je predrznil dvomiti o moči cesarskega orožja

ali kdor je priznal sovražnikom le najmanjšo dobro lastnost! Gospa pl. Nagerthova je v takih primerih pozelenela od domoljubnega srda in rezko povedala grešniku v brk, da je vdova po avstrijskem oficirju; nato je zaloputnila okence in nesrečnež je lahko hvalil Boga, ako ni prispel glas o njegovi sumljivosti brez dolgih ovinkov do najbolj nepoklicanih ušes.

Kadar sem sprejel iz angelsko mršavih, ne vsak dan čisto belih rok gospe Blanke svoj zavojček hercegovca in sem za trenutek ustavil pogled na črnkastih nohtih, ki so jim krasili dolge prste, in na višnjevih žilah, ki so preprezale medlo polt, nisem nikoli pozabil obuditi spoštljive misli, da se pretaka v tej suhoti sok naše najuglednejše starine. In res je gospa pl. Nagerthova potomka dveh starih patricijskih rodov: beneških Rubatuttov, ki so leta 1663 v osebi Giambattista Rubatuttija presadili svoje korenine v našo gostoljubno zemljo ter so po dolgem uspevanju propali in izumrli v osebi lekarnarja Teodorja Rubatuttija, očeta gospe trafikantke, in še slavnejših kupcev Pernathov, domačinov, katerih moško linijo nam je spoznati v njenem poslednjem tukajšnjem odrastku, starem profesorju Hilariju Pernatu. Pa tudi po njunem pokojnem možu in očetu obdaja Nákrtovi dami sijaj tradicije. Stotnik Salvator pl. Nagerth je bil sin znanega majorja, veterana iz leta 1859 in 1866. O njegovih davnih prednikih trdi gospa Blanka, da so se priselili z Nizozemskega in da se je pisal Salvatorjev prapraded še Mynheer¹ van Naghaerth, čeprav smo z druge strani poučeni, da je bil zgoraj omenjeni veteran ob začetku svoje kariere preprost cesarski Janez iz Ribnice, ki je šele z mečem prekoval svoj nelep pridevek v plemenitaški naslov.

Ko se je hči Teodorja Rubatuttija in njegove soproge Lavre, rojene Pernathove, poročila s stotnikom Salvatorjem pl. Nagerthom, je bilo vse mesto prepričano, da sta oba napravila dobro partijo; toda nekaj mesecev po Blankini svatbi je lekarnar nagloma umrl in pri ugotovitvi njegove zapuščine je nastalo več mučnih presenečenj, izmed katerih je bilo za hčer najvažnejše to, da je šla njena dota po vodi. Drugi udarec je sledil prvemu skoro za petami. Salvator je bil strasten igralec in je kvartal vzlic ženinim

¹ Gospod (nizozemsko).

prošnjam vse do tiste noči, ko mu je ostal od štirih asov samo še peti: službeni samokres. Ob njegovi smrti so pogrešili nekaj tisoč poverjenega denarja. Le s težavo je vdova izprosila neznatno milostno pokojnino in kmalu zatem tobakarno, da je mogla preživiti sebe in hčer.

Salvatorjev žalostni konec je ni oprostil niti ponosa nanj niti dolžnih ozirov na ime in stan. Vzlic siromaštvu in vzlic muzanju hudobnih ljudi je izražala v svojem vedenju zavest, da je kot potomka Rubatuttov, nečakinja profesorja Pernata in vdova po cesarskem stotniku z dostojanstvom nedvomno prva med damami našega mesta, naj drugi to priznavajo ali ne. Bog ve, da je časih omagovala pod težo svoje vloge. Šivilja, čevljar in mlekarica se v »izgubljeni vasi« niso imeli kje naučiti ponižnih besed za opominjanje takih gospá; Alisa je odcvetela samica, ker ni bilo ne tistega, ki bi je bil vreden po naslovu, ne tistega, ki bi pozelel neveste brez pečká; in če jima je ugled sorodstva odpiral prvaške kroge, sta vendarle pogrešali spoštovanja. Šele vojna je vrgla v pusto neutešenost njunega življenja nekaj upanja in svetlobe.

Lastnica hiše, v kateri sta samevali, je bila stara bogomolka, ki je pridržala zase samo podstrešno čumnato; tako sta imeli Nákrtovi dami vse prvo nadstropje s kuhinjo in dvema sobama in vse pritličje s spalnico in trafiko; zgornji sobi sta oddajali v najem. Ko je gospa Blanka pred petnajstimi leti spoznala Aliso godno za možitev, je z zaveso predelila tobakarno na dvoje. Poslej sta spali tu, za zastorom, v nekdanjo spalnico pa sta zvezle vse pohištvo razen posteljnjakov in jo razglasili za salon. Nekaj veličastnega je bilo v načinu, kako je umela gospa pl. Nagerthova spustiti gosta v ta paradni prostor, in v krožnem gibu roke, s katerim mu je pokazala neštetokrat zakrpani naslanjač. Toda joj, okrogla miza se je lovila samo še na treh točenih nogah in razen naslanjača in enako klavrnega kanapeja so se šopirili okoli nje samo še trije črvojedni stoli. Bidermajerski predalnik je bil slep in odrt, gumbov in ploščic mu je manjkalo več ko polovica; porcelanasti kipci na njem so bili obtolčeni, »pandilja«¹ z alabastrnimi stebrički ni šla; gospa Blanka je zatrjevala, da jo pušča v večen spomin

¹ Ura z nihalom, francosko: la pendule.

tako, kakor se je ustavila ob uri Salvatorjeve smrti... Dve razpokani omari za obleko sta se tiščali druga druge, kakor bi jih zeblo; tankonoga šivalna mizica se je opotekala ob najmanjšem stresljaju; okno si moral odpirati z vso previdnostjo, da ne bi veter raztrgal zaves. Sončni žarki so nekam trudno curljali skozi stekla prek ušivih cinerarij na polici ter umirali sredi preproge, ki ni imela nikake barve več. Nad predalnikom je viselo lisasto zrcalo, nad kanapejem gospapa¹ Rokus Pernath, papa Rubatutti in nekaj drugih rodbinskih fotografij, pokraj omar dve osladni deklici v barvastem kamnotisku; gospodinja je trdila, da sta »narejeni z roko«. Siromaštvo, kaj hočete! Pokojnina in zaslužek sta komaj zadoščala za obleke, za kuho in za sladkarije; res nežna in res plemenita bitja pač ne morejo živeti brez tistega, kar jim gre...

Dami se nista nikoli pozabili opravičiti, da imata vse boljše pohištvo zgoraj, posebno še zdaj med vojno, ko so zmerom oficirji na stanovanju. Besedo »oficirji« sta svirali na vse lestvice, s slastjo, ki je bila polna spominov in koprnenja. Stradali bi za »svoje gospode«, ako bi bilo treba; ničesar jim ne bi mogli odreči, zlasti Alisa ne, čeprav se ni upala sanjati o tem, da bi ujela oficirja za moža. Oh, kdaj sta že izprevideli z materjo, da bi se šteli srečni, ako bi jo maral vzeti kak orožniški stražmešter ali sodni kancelist!

Prav ta skrb je motila gospo pl. Nagerthovo, ko je sedela pri odprtem okencu svoje trafike in strmela skozi naočnike v »Tages-pošto«, ne da bi se zavedala, kaj čita. Dušiča popoldanska soparica je pritiskala na trg, ki se je širil ves pred njenimi očmi, kadar jih je dvignila od časopisa. Nebo za strehami je sivalo; očrti hiš, župna cerkev s svojim gotskim pročeljem, cesar Jožef sredi trga, kámeni pločniki in celo obrazi ljudi, ki so prihajali mimo okna, vse se je razkrajalo in meglilo od besne vročine. Mesto je bilo kakor zadavljeno; moških skoro nisi videl razen starcev, ki so zlovoljno óhali ob svojih palicah tja v en dan, in pa vojakov, posameznih in v oddelkih, ki so tolkli tuji tlak z okovanimi podplati, radovedno zijaje okoli sebe, kakor bi se ozirali, kje jih čaka pijača, kje žensko meso, kje spanje na trdem ležišču. Kaka služkinja je odrevenela na

¹ Stari oče (nemško).

poti v prodajalno ter žarko zrla za njimi, prikrivaje si oči z dlanjo. Trope paglavcev so se s krikom usipale izza hišnih vrat. Gospa Blanka jih je poznala nekaj, ki jim je vojna pobrala očete; tudi nekaj takih, ki so njih matere živele v pohujšanje dobrim ljudem. Vse to je bilo vendarle zanimivo ...

Najbolj jo je izpreletelo tedaj, kadar je uzrla oficirja. Vsa njena koščena, dolgostasa postava se je vzravnala in napela; njena brkata zgornja ustnica je medleče pala prek spodnje in njene ostre zelenkaste oči so utripaje moledovale za pogled.

»Ach Gott«¹ je vzdihnila nato, ko je žvenket ostrog zamrl v daljavi. »Če bi Salvator še živel, bi bil gotovo general ...«

Cel paradiž veličja ji je napolnil domišljijo. Salvator bi bil general, vse bi se ji klanjalo; imela bi oblek, nakita, častilcev in veselic, kolikor bi jih pozelela. Prirejala bi zabave in sprejemala obiske v izrezani toaleti. In morda bi prišel kak nadvojvoda Johann Karl Friedrich Franz in bi se skrivaj zaljubil v Aliso ... *Kolika sreča!*

Odložila je naočnike in časopis, da bi laglje sanjarila. Pri tem je nehote pogledala skozi okno. Ej, ej! Onkraj ulice, na pragu velike špecerijske trgovine z napisom »Jean Bellé«, je stal bogati bratranec Žan, z rokami uprtimi v boke, in zehal. Debela zlata verižica na njegovem mogočnem trebuhu se je bleščala gospe Blanki naravnost v oči. Njene sanje o generalski gloriiji so se mahoma razletele. Obslonela je na polici kakor prikovana in jela čakati, da bi odzdravila bratrancu, kadar ji pokima. Toda Jean Bellé se nalašč ni hotel ozreti na njeno okno; kolikorkrat je prišel z očmi do trafike, tolikokrat jih je obrnil v zrak.

»Noče me videti, napuhnjenec,« je pomislila gospa pl. Nagerthova s skelečo togoto. »Bogat je, najino siromaštvo mu ne sega niti do kolen; za boga se šteje, ker je priveržil milijonček. Ne, saj ne utegne misliti tega: skrb za drugi milijon mu ne da oddiha. In ima vsega skupaj troje otrok: troje neumnih, preobjedenih, zavaljenih. Kaj bi takim milijoni? On toliko, midve ničesar ... Ali je to pravica? In še bi menda najrajši vse sam pograbil za stricem Hilarijem.«

¹ O Bog! (nemško).

Misel na strica Hilarija jo je oživila. Profesorju je utegnilo biti petinšestdeset let, rajši več kakor manj. Bil je star, imovit in samec. Umrl bo brez otrok, a ne brez dedičev; Blanka pl. Nagerthova je bila njegova nečakinja kakor Fini Belečka in Mimi Plešivčeva. To dejstvo se je od nekdanj bleščalo v njenih računih in postajalo vsako leto pomembnejše, vsak dan bolj vnmirjajoče. Ali ga je dovolj upoštevala?

»Kdo ve?« si je odgovarjala. »Storila sem, kar sem mogla. Hudo je to, da stari ne mara sorodnikov, ne Beletovih, ne Plešivčevih, ne naju. V očeh se mu pozna, da bi nas rad ukanil. Toda kako? Pernathova kri je Pernathova kri, imetje mora ostati pri rodu. Se pravi, kaj bi Belečka z denarjem, ko ga ima preveč? Kaj bi Mimi z dediščino, ko bi jo mož zapil in zaženskaril?«

Komaj je pomislila nanjo, že je stala pod oknom: Mimi Plešivčeva, Blankina sestrična po Roku Pernathu, žena pisarniškega oficijala pri okrajnem glavarstvu, bedna, sestradana in izžeta, noseča kakor vsako leto vsaj enkrat. Čeprav je bila do petnajst let mlajša od vdove, je imela vendar že malone sive lase. Boječe je položila izprano roko na okno.

»Dober dan, Blanka, ali ste videli mojega moža?« je vprašala z ubitim glasom, vikaje plemenito sestrično. »Od sinoči ga ni domov.«

»Ni mogoče!« je osuplo zasvirala trafikantka in dvignila goste obrvi. »Pa ne, da bi se mu kaj zgodilo?«

Uboga žena je brezupno mahnila z roko.

»Kaj naj se mu zgodi? V krčmi sedi in pije, to se mu je zgodilo. Če bi le vedela, kje!«

»O Gott, o Gott!« Ustnice gospe Nákrtove so se zaokrožile v suho smokvo. »Kaj pravite! Ne, Mimi, če to ni mučenje... Jaz na vašem mestu bi se naveličala. On popiva, vi pa trepečete zanj in čujete vse noči, z otroki na vratu... morda brez najpotrebnejšega... Ali ste vsaj že malicali danes? Postregla bi vam s kavo... Glejte, glejte kuzêna,¹ kako se baha na pragu in viha nos!«

Gospa Mimi je zardela.

»Hvala, Blanka, ne utegnem, malčki me čakajo... Tak niste videli Karla? O, Bog se usmili! Hotela sem vprašati, oprostite... ali bi mogli... samo dvajset kron? Brez vinar-

¹ Bratranec (francosko: le cousin).

ja sem,« je mrmrala, praskaje z nohtom po zidu. »Karel je pobral ves denar in pije...«

»Joj, nesrečnica!« Gospa pl. Nagerthova je sočutno sklenila roke. »In kakor nalašč sem tudi jaz brez denarja! Da ste prišli vsaj pol ure prej... res žal mi je...«

Sestrična Mimi je sklonila glavo še niže na vele prsi. Rdečica zadrege, ki jo je prej oblila, se je izpremenila v odurno sivino. Ne da bi rekla besedico, je počasi krenila na drugo stran trga, k bratrancu Žanu, ki se je delal slepega, dokler ni obstala pred njim.

Vdova je radovedno opazovala mučni prizor. Jean Bellé se je razkoračil še širje in srdito poslušal gospo Plešivčevo: očitno mu je molila isti očenaš kakor prej sestrični. Potem je vzdignil kazalec in pridigal delj ko deset minut; nato je očitajoče pokazal na težki život sestrične Mimi. Ko si je tako olajšal dušo, je segel v žep ter podal prosilki bankovec, prav kakor bi ji ga vrgel v obraz. Niti pokimal ni na njeno zahvalo. Nesrečna ženska je jadrno izginila v stransko ulico; njena glava je visela zdaj tako globoko, da se je videl samo še rob ponošenega klobučka in vozal razkuštranih sivkastih las...

»Dal je, skopuh!« je sopihnila gospa Blanka. »Da bo njen Karel laglje pil... Eh, ta si je naložila križ za žive dni: devet otročajev, kmalu jih bo deset, in moža, ki požene vsak vinar po grlu... In to si kajpak že brusi kremplje za stričevo dediščino! Ne, raje mu privoščim sto let življenja.«

Toda sto let je bilo preveč. Tako dolgo vdova ni utegnila čakati. Alisa se je starala, beda in puščoba sta predli svoje pajčevine iz kota v kot. Če bi Salvator videl! Če bi papa Rubatutti in grospapa Rokus vedela, kako se jima godi! Od bridkosti jo je speklo v desni nosnici in jezne solze so ji zalile oči. Ali je bil še kdo tako zapuščen na vsem širnem svetu? Niti Alisa, nehvaležno dete, ni mislila nanjo; kod se je potikala?

»Pa ne, da bi bila pri Fricu?« je izpreletelo trafikantko. »Bože, ta večni strah! Še davi sem jo svarila: čuvaj se, ko veš, da ne more biti... Fric je bogat, lep dečko, a mlad, zelo mlad za Aliso. Praporščak!« je šepnila, topeč se v mladostnih spominih. »V Italijo pojde te dni. Morda zavzame trd-

njavo in dobi Marijo Terezijo. Morda se zaljubi v kontesino in jo odpelje, ko sklenejo mir ... Ach, die Liebe!¹»

Tisti mah so se oglasili v »salonu« drobni koraki gospodične Alise. Res je bila zgoraj pri Fricu« da bi prikrila svojo razigranost, je jela prestavljati stole in prepevati na vse grlo:

»Küssen iest khaine Sühnd'
miet hainöm schönen Kiend...«²

Preden pa je dopela kitico, je začula iz tobakarne mater, ki je razburjeno klicala:

»Alisa? Pridi brž, nekaj boš videla! Alisa?«

»Kaj je, mama?« Alisa, mršava in črnolasa kakor gospa Blanka, je urno stopila skozi vrata in planila k oknu. »Kaj je? Nič takega ne vidim.«

»Molči,« je šepnila vdova. »Glej ga.«

Prek trga je stopal droban, skrbno napravljen in gladko obrit star možiček v sivi obleki in belem slamniku.

»Onkel³ Hilarius?« se je začudila hči. »Prava reč. Vsak dan po dvakrat ga občudujem, ko pride mimo.«

»Dobro poglej. Ali se ne zdi ves star in bolan?«

Alisa je napela oči.

»Ves star? I nu, za cel dan starejši kakor včeraj ob tem času; mlad pa že davno ni več... Bolan? Glavo pobeša in... bogme prav imaš, mama! Čisto je izpremenjen. Le kaj bi mu utegnilo biti?«

Obe sta mu sledili s pogledom. Postava strica Hilarija, včeraj še prožna in čila, se je upogibala pod nevidnim bremenom; njegove oči, drugače tako bistre in razumne, so kalno srepele v tlak; elegantna palica s srebrnim okovom, ki jo je drugače gibko vihtel po zraku, je danes pomagala negotovim nogam. Živahna igra njegovih črt, ki ga je delala tolikanj svežega, je ohlapnila v izraz brezmejne trdnosti in tegobe. Profesor Pernat, vsakomur znani mladenič z belimi lasmi, se je prek noči prelevil v starca in nameril svoj korak proti zatonu...

Gospa pl. Nagerthova je značilno uprla zelenkaste zenice v hčerine oči.

¹ Ah, ljubezen (nemško).

² Poljubljanje ni greh / z lepim otrokom (stara nemščina).

³ Stric (nemško).

»Kaj bi mu utegnilo biti?« je zamrmrala. »Petinšestdeset let mu je. Star je, bolan je. Bolni in stari ljudje umirajo. In kdor umre, ne potrebuje zase ničesar več, ne hiš, ne dragocenosti, ne denarja. Vse, kar je imel, ostane živim. Ali veš, da sva nečakinji profesorja Pernatha? O tem razmišljaj, dete; vsa tvoja bodočnost je na tem...«

Mati in hči sta se sprijeli za roke in začutili druga v drugi strastni trepet iste pohlepne misli, vstajanje istih lakomnih nad.

»Mama!« je zasopla Alisa kakor iz dna duše. »Kaj meniš, koliko premore ubogi onkel Hilarius?«

»Cenijo ga do dvesto tisoč kron gotovega denarja, ne vštevši njegovih zbirk, hiše, v kateri stanuje, in posestev, ki so oddana v najem. Grosonkel¹ Egidius, profesorjev oče, je bil najpremožnejši meščan; grosonkel Julius je sovražil svojega brata Roka še do nedolžnih vnukov in je zapisal Hilariju vse, kar je imel. Ostanek dveh tretjin bogastva, ki so ga nakopičili Pernathi v poldrugem stoletju, je spravljen pri njem.«

»In tretja tretjina?« je pikro vprašala Alisa.

»Ne vprašuj me, otrok. Grosopapa Rokus in moj ubogi papa sta delala za svoje grehe dovolj težko pokoro. Bodi jima zemljica lahka!«

Gospodična pl. Nagerthova se je zazrla v zrak. Nato je zdajci dvignila glavo; pametna misel je bila zapisana na njenem oblem čelu.

»Prihodnji mesec je profesorjev rojstni dan,« je dejala. »Treba je, da se letos posebno odlikujeva. In — kaj se ti zdi, mama: ali ne bi onkel Hilarius z veseljem kadil viržink, ki jih hraniš za okrajnega glavarja?«

Mati ni utegnila odgovoriti. Sredi hčerine opazke se je zdrznila in pomolila glavo skozi okno.

»Stana!« je siknila prek ramena.

Alisa je že slonela pri njej. Celo minuto sta mrko gledali za vitko plavolaso devojko v letni oblecki, ki je s košarico na roki prekoračila trg in zavila mimo cerkve v Vrtno ulico, v smeri proti hiši strica Hilarija.

»Diese Schlange,«² se je hudovala vdova, ko jima je dekle izginilo izpred oči. »Hči njegove gospodinje, in je kar

¹ Stari stric (nemško).

² Ta kača (nemško).

tebi nič, meni nič obvisela na njem po materini smrti. Za ves svet se ne bi ločil od te deklina. Človek se res vprašuje, s čim mu je zavidala.«

»Upajva, da ne bo sitnosti z njo pri stričevi zapuščini,« je srdito pripomnila Alisa.

Obmolknili sta. Pusta tišina je zavladala v tobakarni. Le budilka na mizi je ubito tarnala k begu sekund in dvoje gladkih, starikavih src je odbijalo grenke večernice zavisti.

Vročina je ponehavalala. Izza hiš na drugi strani je raslo rdečkasto sijanje, kakor bi vzhajala tam nekje nova luč. Toda sence slemen in dimnikov so lezle proti sredini trga; že se je oglašalo ropotanje železnih zastorov in škripanje ključavnic na vratih trgovin.

Sonce je šlo za goro . . .

II

Kdorkoli je tisto popoldne srečal strica Hilarija, je ostrmel in prepadeno gledal za njim. Poznalo ga je vse mestece in vse ga je spoštovalo. Odkar so ga pomnili, so se hvalili z njim in ga kazali tujcem kakor vhodišče župne cerkve in staro mestno utrdbo s strelnimi linami. Kje drugje so imeli moža, ki bi toliko vedel in znal? Bil je tako izbran, tako ves gosposki, tako civiliziran in vendar ves domač, naše gore list in naš dedni meščan! Videvali so ga že toliko časa, zmerom tako enako čilega in živahnega, da so pozabili gledati, ali ga breme let izpreminja. Nihče ni vedel, kdaj mu je osivel prvi las, nihče ni pomnil, kdaj se je zarezala v njegovo lice prva guba. Morda je bilo vse to, srebro na glavi in gubice na obrazu, samo prevara oči, zakaj po vedenju se je zdel Pernat mladenič. Šele danes je prišlo spoznanje kakor strela z jasnega neba.

»Profesor leze v dve gubé,« so mrmrali starci, majaje s plešastimi glavami. »Koliko let mu je pravzaprav? Poglejmo: njemu toliko, meni toliko. Eh, polna je merica, smrt že kleplje koso za nas . . .«

Hilarij Pernat je zavil v predmestje. Na vrtu svoje švicarske vile je stal notar Kolovratar in strigel rože za ženin god.

»Zdravo, profesor!« je kliknil skozi ograjo. »Če vam ustrezem s šopkom vrtnic, kar vstopite. Glejte te rdeče: krasota! Pred vojno so jih imenovali ‚La France‘, a zdaj sem jih prekrstil v ‚Habsburžanke‘, da ni pohujšanja.«

»Hvala lepa.« Pernatov glas je bil tako medel, da si je notar popravil naočnike. Tudi njemu se je zazdel profesor živa slika razsula.

»I kaj vas je neki pritisnilo?« ga je vprašal sočutno. »Nu da, kakopak, šestdeset in toliko ni malenkost.«

»Jelite, da ne?« je mračno potrdil starec. »Še malo in ne boste me videli.«

»Tega ne mislim, nikakor ne. Ob vašem rednem življenju utegne še trajati . . . Seveda, človek mora biti pripravljen. Kadar me boste potrebovali, kar recite,« se je ponudil s širokim nasmehom.

»Kako menite?« je vprašal Hilarij Pernat, trudeč se, da bi ga razumel.

»Nu, zastran oporoke,« se je zavzel notar. »Oprostite, da vam tako . . . Saj nismo nežna bitja.«

»A, zastran oporoke.« Profesor je srdito mrdnil z obrazom. »Vsekako, dragi Kolovratar. Samo da zdaj še ugibljem, kako bi . . . komu bi . . . dediča iščem, z eno besedo. Otrok nimam, kolikor vem. Ali morda mislite, da bi v mojih letih . . .«

»Ni vrag, da ne bi, ha, ha, ha!« Notar je udaril v grmeč hohot. »Porednost vas ne mineva, to je dobro znamenje . . . Nu, kakor sem rekel.«

»Homo barbarus et incultus,«¹ je mrmral stric Hilarij, obračaje se proti mestnemu parku. »Ná, glej me, da jih še nesem, svojih petinšestdeset let!« Kakor hitro pa je začutil, da ga notar ne vidi več, je pobesil glavo. Ves nesrečen se je spustil na prvo klopo v drevoredu.

Za vejevjem kostanjev je bistro igrala reka, vsa živa v begu svojih gostih, okroglih valov. Enaka moč se je razodevala v bleščanju prisojnih zidov, v rdečini streh, v zelenju vrb in senožeti onkraj vode; in tod, koliko življenja na desni in levi! Otroci so se vrišče podili okoli debel; matere in varuške so klepetale, migljaje s pletilnimi iglami; žene in dekleta so prožno hitele na ljubezenski sestanek. Vojaki in oficirji so stopali mimo, streljaje z očmi po krasoticah, kakor

¹ Neotesan in neolikan človek (latinsko).

bi jih odbirali za drevišnjo noč. Še črnina vojnih vdov je izražala v sleherni gubi trepet neumrlih želja. Vsa trata za profesorjevim hrbtom je zvenela od škrlenja in brenčanja žuželk, vse zelene gmote nad njegovo sivo glavo so pele... Ali je bil to res tisti dan, ko je Hilarij Pernat zaslutil, da je star in da bo moral kmalu umreti?

Smrtni ples tam za gorami je metal semkaj samo odsev svoje razbrzdanosti, samo odmev svojega zanikanja vseh zakonov, svoje najbolj temne sence ne...

»Nihče ne razume tega,« je govoril starec sam pri sebi. »Nihče ne čuti, da se ruši v ognju njihovih bitk ves svet. Bodočnost izginja pod razvalinami preteklosti. Še malo in v prepadeni nebes bo zevala crka tiste zemlje, ki je hotela biti prestol duha in dom civilizacije! Čuj, grom topov... Ta grom me ubija! Oh, še bi mogel dihati, da niso zagrmeli!«

Izza gora je včasi udarjalo daljno bobnenje topov; ne zmerom in prav gotovo ne tisto popoldne. Toda profesorju je notranja bol nabrusila sluh; čul jih je neprestano, podnevi v mislih, ponoči v snu.

»Spet se sliši! ... Eden ... drugi ... tretji ... brez konca tako, brez konca! ...«

Hilarij Pernat je bil človek z občutljivejšimi živci, kakor so dani vsakdanjim ljudem. Bil je izjemno bitje; bil je tisti potomec Pernathovega rodu, v katerem je doživela stara patricijska kri svojo končno iznevero preteklosti. Poslednji veliki Pernath je bil Matthaeus, profesorjev ded; njegovi trije sinovi so že zapustili preizkušeni tir. Prvorojenec Rok, špekulant in lahkoživec, je zapustil malo denarja in tri hčere; njegovi vnukinji Blanka in Mimi sta bili po stoletjih prvo pokolenje, ki je ugriznilo v grenki kruh siromaštva. Hilarijev oče Egidij si je izbral družico, ki je igrala harfo; v svoji zaljubljenosti je ustregel njenim prošnjam in izšolal edinca za profesorja, ker ni imel daru, da bi postal muzikant. Tudi pri Egidiju se je skrčil očetni delež in bore malo bi ostalo sinu, da ni bilo najmlajšega strica. Le-ta, Julij Pernath, je bil genialen človek, obenem pa silen čudak. Vzlic svojemu preziranju do trgovine, ki mu je dišala veliko manj od knjig in slik, italijanskih oper in lepih žensk, je vendar vznemirjal sorodnike z vratolomnostjo svojih podjetij. Kupčeval je, kakor bi kockal, in to s prav bogokletno srečo. Ko je videl, da ima dovolj, je prodal trgovino očetu

Jeana Belléta in se posvetil zapravljanju. Kod je sejal in kaj je žel, ni bilo nikoli moči ugotoviti; znano je le, da je veliko potoval, izprva sam, kasneje z nečakom Hilarijem. Ob vsaki njegovi vrnitvi se je polnila hiša v Vrtni ulici s slikami, starimi knjigami in drugo táko redko šaro, ki po mišljenju someščanov ni mogla imeti pametne cene. Umrl je v Italiji za sušico; iz oporoke se je zvedelo, da je profesor edini dedič vsega, česar ni utegnil pognati.

Hilarij ni imel tistikrat nikogar več, da bi ga odvrčal od bedarij; oče in mati sta bila mrtva, lahko je delal po svoji glavi. Najprej je odvrigel mogočni »h«, ki je bil tolikim rodovom znak odločnosti in značaja. Nato je prodal hišo, v kateri je ubogi Egidij zatisnil oči, in se preselil v Vrtno ulico. Med starim pohištvom Julija Pernatha, v njegovi knjižnici, med njegovimi slikami in zbirkami lepih stvari, na velikem vrtu, kjer je bilo sence dreves, in trte in vonjivega žarenja rož na prebitek, je zaživel umerjeno, vedro in umno življenje, ki je trajalo brez mnogih pretresljajev trideset in toliko let.

Denar, podedovani ugled in profesorska služba na domači gimnaziji, vse to mu je ustvarjalo kar najugodnejši položaj. Toda Hilarij Pernat se ni bogvekaj menil za svet, ki je snoval pred njegovim pragom. Imel je knjige in časopise, ki jih je pošta dan za dnem sipala v Vrtno ulico; imel je svoje izprehode za mestom, na katerih se je tako zanimivo pomenkoval s seboj; imel je železno cesto, ki je vodila v devet deželá, in velike počitnice, ki so mu prinesle vsako leto dva meseca vznesene sreče. O, tisti beg iz tesnobe v široko prostost! O, misel, da trohni Avstrija daleč za hrbtom! O, bajna zavest, da zate ni meje! Da, baš zavest, da ni meje...

Dokler je bil mlad, so si ženske veliko prizadevale, da bi ga rešile v zakonski pristan. Tak mož in taka preskrba sta bila pač vredna sladkega hrepenenja. In ni jim šlo v glavo, zakaj se izmika sreči, ko je vendar slovel, da ne zametuje prigod... V njegovem šestintridesetem letu se je zgodilo, kar so napovedovale: Bog ga je kaznoval. Raznesel se je glas o veliki ljubezni, o šopkih in pismih, o skrivnostnih potih v Ljubljano. Kmalu so vedele, da je »ona« sicer zala in vse, a da ne premore beliča; z eno besedo, malo prida dekle... Leto dni je trajal profesorjev roman, leto dni so tre-

petale blage dame, kako bi ga otele iz zapeljivkinih mrež; koliko brezimnih pisem, koliko poučnih namigljajev, koliko nesebičnih svaril! Naposled je izpregledal. S počitnic na Grškem, kamor je odpotoval še ves zaljubljen, se je vrnil resen kakor menih in hladan kakor led. Bajе ga je varala z drugim... Poročila se je; nekaj mesecev po svatbi je rodila plod svoje iznevere; bil je sin... Oh, še zdaj ga je skelelo srce ob teh spominih!

Ostal je samec. »Čemu bi se ženil?« je modroval, delaje si iz usode filozofijo. »Zakon je hiralnica duha. Povejte mi, koliko je srečnih soprogov, ki bi se smeli zvečer v postelji vdajati svojim mislim? Z gospodinjo je vse drugače: vidiš jo, kadar je potrebuješ, in kadar ti presede, jo kratko malo spodiš.«

Zgodilo se je, da je tudi njemu presedla stara Ana, ki jo je dobil po Juliju Pernathu s hišo vred. Poslal jo je v pokoj in naprosil vdovo suplenta Mirnika, naj pride skrbet za red v njegovem življenju. Pravzaprav je storil to z namenom, da bi rešil njo in dveletno deklico bede. Našel je dragulj. Mirnica mu je stregla kakor škofu; ko jo je vrgla pljučnica na smrtno posteljo, je vdano izdihnila dušo, zakaj Hilarij ji je obljubil, da bo skrbel za njeno hčer. Tako je štirinajstletna Stana podedovala materine posle in jih vodila v profesorjevo zadovoljstvo že osem let. Vsak mesec je nesel njeno plačo v hranilnico, da bi imela za vse primere nekaj denarja; ob dolgih večerih jo je iz brezdelja učil stvari, ki so se mu zdele primerne za mlado dekle; mučil jo je z latinščino in francoščino ter ji pripovedoval o knjigah, katere je čital, in o deželah, v katerih je bil. Da bi jo dékle rajši poslušale, ga je morala imenovati strica. Pri tem si ni belil glave, kaj bo z njo, kadar doraste, niti se ni spomnil, da bi jo kdaj posadil med svoje vrste ljudi. Še tega ni pomislil, da je gospodinjica Stana zalo dekle, ki morda na tihem sanjari o svojem lastnem življenju, o široki svobodi, čeprav brez francoske slovnice in brez profesorja za pečjo. Bila je neutrius generis;¹ bila je njegova Stana, kakor je imel svojo pipico, svojo uro in svoj klavir.

Tako je dobil vendarle nekakšen dom. Z vedrim nasmeškom je gledal za uhajajočimi leti, ne pazeč na sneg, ki mu

¹ Srednjega spola (latinsko).

je zapadal glavo. Ob svojem šestdesetem rojstnem dnevu je prosil za upokojitev. Ne da bi se čutil trudnega, nikakor ne. A v teh dvajsetih, petindvajsetih letih, ki so mu bila še odmerjena, je hotel premisliti toliko stvari, užiti toliko sonca in lepote! Kadar je človek mrtev, ne utegne več misliti; v grobu ne slišiš, ne vidiš in ne uživaš ničesar več... Carpe diem!¹

Hilarij Pernat se je komaj oddahnil, ko je zarjovel na vseh koncih zemlje svetovni požar. Izprva se ga je razveselil; od nekdanj je mrzil Avstrijo in zahteval od zgodovine, da podre to ječo narodov in duhov. Toda borba je trajala delj kot leto dni. Mirno, blago in jasno življenje minulih let je utonilo v surovem nemiru in mrki puščobi, ki je zalila tudi Vrtno ulico in gnusno preplavila Pernatov prag. Nekaj strašnega, brezmiselnega se je godilo tam zunaj, ne dovolj daleč, da ne bi profesor z duhom slišal vpitja ranjencev in žalostnega bobnenja ruševih se katedral. Zaželena bodočnost je prihajala neizmerno počasi; verige so pokale ob neprestani skrunitvi tistega, kar je bilo Hilariju dražje od vsega sveta. Grabilo ga je, da bi vzel kovček in pobegnil. Toda kam? Povsod je divjal umor. Vse dežele, ki jih je ljubil, so bile sovražne dežele; vsi drugi znanci, živi in kamniti, ki bi jim hotel potožiti svojo bol, so stali onkraj ognjenega zidu. Hilarij Pernat je bil *civis mundi*² in svet mu je bil zaprt...

In to ni bilo vse. Hiša v Vrtni ulici se je morala odpreti človeškemu hudourniku, ki je drl skozi mestece v veliki požiralnik na Soči. Ko so prirožljali k profesorju prvi oficirji in je opazil živalsko bliskanje njihovih oči za Stano, se je preselil z njo in vsemi svojimi zakladi vred v vrtno krilo ter zazidal dohod na vrt in oba hodnika na sprednjo stran. Dve leti je poslušal po vse noči hrup njihovih pivskih orgij, ženket razbitih buteljč in vriskanje blodnic v postelji rajnkega strica Julija...

V teh dveh letih je spoznal, da je čas, tudi kadar se zdi človeku najbolj len, neizmerno hitrejši od burje. Premislil je, da se krči njegovo življenje od dne do dne in da so vsi ti strašni dnevi izgubljeni... Dve leti je upal, izračunaval konec

¹ Uživaj čas, ker je življenje kratko (citat iz ód rimskega pesnika Horaca).

² Državljan sveta (latinsko).

in domneval v vsaki praski odločilni udar; dve leti se je upiral v skalo, ki je visela nad njim. Dve leti jo je držal. In davi, v eni sami neskončno kratki sekundi, ga je premagala in je pala nanj...

V eni sami nepazni sekundi je pomislil tole:

»Star sem, bolan sem. Zrel sem za smrtni mir... Umril bom, ne da bi videl konec te more... Oh, in po moji smrti bo kdaj spet vedrina in radost... za vse, za vse druge, le zame ne več!...«

Ta misel se je razširila po njem kakor strup. Ko je zlezel iz postelje in stopil na noge, so se mu zazdele težje od svinca. V srcu, v glavi, v vseh kosteh in mišicah svojega telesa je mahoma začutil smrt.

»Mrtev bom, preden utihnejo topovi,« je ponavljal še zdaj na svoji klopi v parku. »In nekega dne bo spet vse mirno in dobro, vse veselo in v luč zamišljeno, a jaz bom ležal v grobu in bom gnil... Ta gotovost je strašna, kakorkoli jo obračam. Vsaka živalca se okleplje sveta, na katerem živi. Tudi jaz ga ljubim. In prav zdaj, ko je prikipela moja ljubezen do njega na višek, prav zdaj mi uhaja izpod okorelih nog! Z gromom in burjo drevi v čase, ko mene več ne bo, v zarje, ki meni ne bodo sijale, v pomladi, ki bodo cvele brez mene... Oh, živeti, čeprav pastir! Živeti, da bi živel... Ali sem vobče živel doslej? Svojega življenja še nisem živel... In zdaj je zamujeno. Dotekel je čas. Še nekaj tednov, lahko da mesecev, morda leto dni: blizu je minuta, ki izbriše Hilarija Pernata, in ne bo ga živega sledu, da bi pričal o njem... Kup trhlih kosti, prgišče sitih črvov, spomin, ki se utrne kakor iskra v noč, to bo vse... In to naj bo vredno muk moje poslednje ure?«

Mokra togota mu je udarila v oči.

»Vsi vidijo,« je mrmral, črtaje s palico po belem pesku in strahoma opazujoč rahli trepet svojih rok. »Tudi Stana me nekam plašno spremlja z očmi. Najhujše pa je to, da se sam zavedam... In zdaj bo od dne do dne bolj neznosno. Opešal bom. Jel se bom zanemarjati, Stana mi ne bo mogla streči; to ni posel za mlado dekle... Dobil bom usmiljenko, ki bo nespoštljiva z menoj... In kadar umrem, se bodo ruvali za mojo dediščino...«

Ta misel ga je neizprosno porinila tja, kamor se je najboli branil.

»Za dediščino! Za moje imetje! Za vse, kar je v mojih rokah pomenilo užitke duha, medtem ko pomeni zanje samo utešitev umazanih potreb in nasičenje nizkih pohlepov... Kaj naj storim, kako naj ukrenem? Ne, prav je imel notar, ko me je domislil, da bo treba napraviti oporoko. Recimo, da umrem brez nje: Belè, Nakrtovka in Plešivic bi razgrabili vso zapuščino. Že zdaj se oblizujejo po njej; ali mar ne vidim? Vsak dan težje se jih otresam. Moje slike in knjige in zbirke v njihovih rokah! Belè za mojo pisalno mizo, Blanka v moji vrtni lopici, Plešivic na poti v krčmo, da se napije za moj denar!« Stresel se je od studa. »Komu naj dam potemtakem? Koga imam? Recimo, Stani: postala bi dobra partija. In bi prišel lopov, prišel bi neizogibno, in ji zmešal glavo, da se polasti denarja; bila bi nesrečna po moji krivdi... Tedaj, recimo, v obče koristne namene, kaj vem, v kakšne! Recimo, da se odločim tako. Dobro. Ljudje, ki se njihove misli o tem, kaj je obče koristno, niti malo ne skladajo z mojimi nazori, bodo sedeli okoli zelene mize in klatili budalosti, kako bi kar najbolj jalovo zabili denar Hilarija Pernata... Tàk vendarle Stani? A kdo mi je ona in kaj mi je? Ne, moral bi imeti pravega dediča, kri svoje krvi. Otroka... Potomec je nadaljevanje našega lastnega življenja; rodimo ga, da v njem popravimo, kar je ostalo v nas nepopolno, vzgojimo ga, da v njem uresničimo svoj najlepši sen. In kadar oče umira, s kolikšno radostjo preda svoje imetje ljubljenemu sinu, da bi lahko tem više iztezal roke po sreči! Kar daš otroku, daš za nesmrtnost svoje duše...«

Blanka pl. Nagerthova, Jean Bellé, Karel Plešivic bodo pustili za seboj živo življenje. Niti v grobu ne bodo povsem mrtvi. Kako bi se mu rogali v mislih, ako bi bili zmožni slutiti njegovo gorje!

»Ukanil si se, starina, v svojem napuhu,« bi govorili, čeprav ne na glas. »Mi bomo živeli, ti pa izgineš kakor žival... ne, stokrat bolj žalostno od živali... Živ nisi obrodil sadu, mrtev za rabo ne boš; da bi vsaj trava rasla iz tebe!«

In prav bi imeli! Prav so imeli vsi ti stiskači in koristolovci, vsak, kdorkoli je kdaj obsojal prazno, zapravljeno življenje Hilarija Pernata. Naj so bili še tako neumni, še tako odurni, še tako zoprni v nizkoti svojih pohlepov, vendar ni bilo med njimi nikogar, ki ne bi bil modrejši od njega...

»Vse je zamujeno,« je mrmral, pobiraje se s klopi. »Prepozno je. In vendar sem bil nekoč tako blizu tega, da bi imel sina! Vida ga je rodila, drugi je bil oče njegov... O, mar bi mi ostalo skrito! Ali pa bi me vsaj prepričala, ko je prisegala, da je moj... Sam sem kriv. Ko mi je pisala poslednji-krat, tisto debelo pismo, sem ji ga vrnil, ne da bi ga odprl... Bal sem se, da ji ne bi verjel. Ponos mi je branil. Da sem ga odprl, bi bilo nemara vse dobro. Imel bi njenega otroka in bi ga ljubil kakor svojo lastno kri!«

Taka je bila profesorjeva bolezen. Pri korenu svojega bitja ni bil stric Hilarij ne star ne bolan. Bil je le truden od koprnenja, izmučen od vojne in ves nesrečen od misli, ki jih je porajala njegova groza ob daljnem grmenju topov...

Matere in varuške so zbirale deco, da bi jo odvedle k večerji. Tudi profesorju se je zdajci neznosno mudilo domov. Dvizal se je, kakor da mu smrt še davno ne jaše za tilnikom; od same naglice se ni niti zavedal, da dviga glavo pokonci in da ga mineva vsa starčevska teža v nogah. Marsikateri znanec, ki je prej sočutno kimal za njim, je zdaj ostrmel in krenil proti njemu, da bi ga ogovoril. Toda Hilarij Pernat ni slišal nikogar. Bil je gluhi, bil je slepi, bil je beseni nase in na ves svet.

Šele v domači ulici mu je nekam odleglo. Med njenimi starimi zidovi, izza katerih se je v gostih plasteh obešal bršljan, ga je vselej prevzel občutek varnosti in pokoja. Modro je šel mimo svoje hiše, ne da bi odlikoval bavarskega vojaka na pragu le s količkaj vidno pozornostjo. Pred vrati v vrtnem zidu je tehtno izvlekel ključ in odklenil.

Dehteči hlad kostanjev, rožnih grmov in gabrovih seči se je dobrodejno strnil okoli njega. Miza v lopi je bila že pogrnjena. Kdo bo sedel za njo čez leto dni?

»Kdo drugi kakor ti!« je odgovorila vesela, trmasta misel.

»Ali pa ne,« je brž popravil čemerikav, bolehen glas. »Ali pa ne, Hilarij. Star si, bolan si. Kdo ve, kje boš k letu osorej?«

Toda profesor je bil že opažen. Pesek je zaškripal na stezici; v lopo je stopila Stana v belem predpasniku, vsa svetla od plave svežosti svojih dvaindvajsetih let.

»Dober večer, striček!« je pozdravila s prijetnim, mehkim glasom, pazno gledaje Hilariju v obraz. »Prišli ste, ka-

kor bi vas klicala. Ali naj prinesem? Pečeno pišče bo, solata in kuhano sadje.«

»Daj,« je rekel profesor, čuteč, kako ga mineva tegoba. »A kje je tvoj krožnik? Ne puščaj me samega na stare dni.«

»Na stare dni!« Stana je zavzeto sklenila roke. »Tak to vam roji po glavi? Na stare dni...«

»Na kakšne pa?« Prebodel jo je z očmi. »Nu, reci po pravici; ali se ti ne zdim ves star in bolan?« Tako govoreč je nehote upognil ramena in skremžil obraz.

Dekle se je svetlo zasmejala.

»Joj, striček, odkod ta muha? Prav nič stari se mi ne vidite, prav nič bolni. Samo nekam otožni postajate zadnje čase. Ali vas kaj skrbi?« Sedla je k njemu in mu zvesto pogledala v klavrno lice. »Recite, česa vam je treba? Ali vam je pusto? S čim naj vas razvedrim?«

»Poslušajte s čim,« je odrezal Hilarij Pernat, da bi se ubranil mehkode. »Apportez-moi une bouteille de vin blanc et un de mes cigares.«¹

»Qui, mon oncle.«² Veselo je stekla proti kuhinji.

»Bolj skozi nos, bolj skozi nos,« je klical starec za njo. »Quelle prononciation, mon Dieu!«³

Stana se je vrnila z vinom in smotko in je sedela pri njem še dolgo v mrak, vsa srečna, da ga sme zabavati. Hilarij Pernat je poslušal njeno čebljanje kakor pesem oddaljene ptičke in raztreseno odgovarjal vsakih toliko minut. Ves čas se je odkašljeval in usekaval od čudne, prav res nespartne mehkode, ki mu je obhajala dušo...

Dekletov glas je zvonko žuborel poleg njega v temni lopi... Če bi ta glas ne bil glas Stane Mirnikove, ampak glas njegovega otroka, kako lahka bi se zdela nocoj profesorju starost, nemoč in smrt!

III

»Al' mar še spiš?« je drugo jutro zažvižgal črni kos, ki je že nekaj let gospodaril širom profesorjevega vrta. Objestno je preskočil na oknu, stresel repek in veselo ponovil:

¹ Prinesite mi steklenico belega vina in eno mojnih cigar.

² Da, stric.

³ Kakšna izgovorjava, zaboga! (francosko).

»Al' mar še spiš?« — Hilarij Pernat se je obrnil, zazehal v polsnu, mežiknil večkrat zaporedoma in nezadovoljno pomlaskal z jezikom; nato je srdito odprl oči. Pravkar je ošteval nekakšne diplomate in generale. »Tepci!« je razsajal, »budala kvatrna, zdaj vidite, v kakšno kolobocijo ste zavozili svet! Ali ne bi rajši takole ... in pa takole ... z eno besedo, po mojem načrtu?« Vrag si ga vedi kako in po kakem načrtu in sredi najlepše pridige ga je zbudil preklicani kos.

»Apage!« je zaklical, vzpenjaje se na komolce. »Spravi se, lopov, ššš!«

Frk! jo je odnesel lopov, še preden ga je profesor našel z očmi. Zrenice strica Hilarija so dremotno zrle v beli dan. Sonce se je smejalo skozi čipkaste zavese, gledalo se v svetlih ploskvah mahagonove omare in oživiljalo barve perzijske preproge, ki je pokrivala starinski parket. Nekaj čistega in dišečega je lilo v sobo; z vrta se je razločno slišalo brenčanje čebel.

»Tak velik dan je že in jaz se valjam kakor kak cesar,« je zamrmral profesor, ki je smatral cesarstvo od nekdanj za najbolj zaspani poklic. »Kvišku, lenoba! Rrrum!« Tako govoreč je stisnil pesti in skočil iz postelje.

Stanini lahni koraki so begali po vsem stanovanju, ne da bi se ustavili za delj ko za pet sekund. Pospravljala je. Zavest njene bližine je okrepila v starcu občutek življenja.

»Da bi jih zlodej, diplomate,« je momljal med umivanjem. »Najlepši kos jutra so mi vzeli, da bi jih vrag! O čem sem že hotel premišljevati, ko se zbudim? Sapralot, tudi to sem pozabil. In kava bo mlačna ... Brr, stari epikurejec!« Ta polglasni vzklik ga je po čudnem ovinku domislil večrajšnje more. »Aha, na smrt sem se pripravljaj. Starost in slabost sta me prevzeli do mozga. Glava je bila kakor kamen, noge kakor svinec. . . Sakramiš! Pa menda nisem res —?«

Ves penast od mila je strahoma dvignil obraz proti zrcalu.

»Človek ne bi rekel,« se mu je zazdelo po dolgem opazovanju. »Tak sem kakor zmerom ... Pa poglejmo noge!« Zaplesal je, počenil, spustil se na vse štiri in vstal, ne brez bolečin v kolenih. »Nu da, kostenica, ki jo čutim že dvajset

let. Drugače sem gibčen kakor žrebe... In zobje: volka bi oklali!« se je junačil, bezaje s ščetko po ustih. »Le kaj me je trkalo, da sem vzdihoval po dediču? Ne, ne, Plešivic in Blanka, ne, Žan Belè! Oha! Še pokopljem vas morebiti, hi, hi, hi... V Pariz pojdem in v Monte Carlo; oženim se, ako me razjezite. Kaj veste, česa je zmožen onkel Hilarius v svoji zlobi? In vendar: petinšestdeset let... Polnih, težkih petinšestdeset let!«

Malodušno si je zavezal ovratnico. Ne, dvajset jih ne učaka več. Morda niti ne deset, morda niti ne pet... Oh, tisto ugibanje zastran dedičev je bilo prebito potrebno. Njegova ura se je bližala, mudilo se je!

»Ležal bom v temi in ne bom vedel ne zase ne za svet nad seboj,« je ponavljal včerajšnjo misel, čuteč, da je ne prežene nikoli več. »Kar imam, bo ostalo živim. Tak komu? Ali ni prav, da se vprašujem: komu?«

Zelo svečan in resnoben je stopil v obednico. Bila je pri tleh, raztegnjena in prostorna, svetla vzlic divji trti, ki je zastirala okna in zelenila belo pogrnjeno mizo z nemirnimi odsevi svojega listja. Zajtrk je bil pripravljen za dva; profesor je začutil hvaležnost do Stane, ker ga je počakala. Prišla je tik za njim.

»Dobro jutro, striček,« je voščila z veselim glasom, pazno viseč na njem z očmi. »Danes ste boljše volje, kaj? Tako je prav.«

Kako prijetno mu je umela streči! Njene lepe, zdrave roke, ki jim delo še ni pokvarilo polti in oblike, so nalivale kavo, kakor bi se igrale. Njena obleka, beli predpasnik, njeni lasje in ona sama, vse je dišalo po svežem ter zavijalo Hilarija Pernata v prijetno, udobno ozračje. Sirota bi bil brez nje. Le odkod je imela sredi vojne stiske te dobre stvari, pravo kavo, mastno smetano in sveži pšenični kruh? In so ga tepci pomilovalno gledali, ko se je usmilil štiri-najstletne sirote, namesto da bi jo porinil čez prag!

»Sebičnež,« ga je pokarala vest za to misel. »Takrat nisi računal; takrat še ne! Tudi udobnost si cenil manj visoko, dokler si bil mlad... Eh, staraš se, Hilarij, in vsako leto so tvoja čustva bolj grda in bolj vsakdanja.«

In že ga je minila vsa dobra volja, kakor bi trenil.

»Smetane, striček?« je tistikrat vprašala Stana.

»Malo,« je odgovoril tako čemerno, da je preplašeno dvignila glavo. »Nehaj, nimis est.¹ To življenje je kakor otroška srajca: kratko in... ongá. Nič ne pomaga, če ga sladkaš in mažeš s smetano.«

Njene oči so se mirno uprle vanj.

»Enoličje vas tlači, stric,« je povedala naravnost kakor vselej. »Treba bo, da premenite zrak. Druga okolica, druge misli.«

»Kam naj grem, vprašam te? Kam?« je viknil starec in vzkrilil z rokami, kakor bi hotel s to kretnjo izraziti ves svoj obup. »V Dolenjske toplice? V Kurji gradec? V Čuhino vas?«

»Morda na Dunaj...« je rekla negotovo.

»K cesarskim bradam, ha, ha!« Profesor je zлил ostanek kave vase in jezno odmahnil Stani, ki mu je hotela natočiti. »Ves svet smrdi po Dunaju, da grje ne more, in jaz naj romam prav tja? Kakor da ga nimam že tukaj preveč.«

Stana se je pomembno ozrla in položila kazalec na usta.

»Ah kaj, taceat mulier,«² je mrdnil Hilarij Pernat. »Pa naj me slišijo, mar mi je!«

Tisti mah je potrkala dekla Monika; prinesla je pošto. Profesor je naglo odbral časopise in jih zabasal v stranski žep. Debelo pismo z drobceno, sitno pisavo je porinil Stani.

»Jeremijade kolege Sirkovca ali glas vpijočega v puščavi! Že petnajst let mi toži pisatelje, da se ne ravnaajo po njegovem pravopisu, ki ni bil nikjer objavljen... Prečitaj in vrzi v peč; ako je vmes kaj pametnega, mi poveš pri kosilu.«

»Da, striček.« Stana je vdano sklonila glavo. »Ali greste z doma?«

»Ne, na vrt. Au revoir.«³

Na vrt, je pomislil v veži. Francoz bi rekel »mon jardin«. Mon jardin, moj vrt, nikogar drugega vrt. Smisel te besede ga je prevzel kakor razodetje; zazdelo se mu je, da ni še nikoli tako neizmerno ljubil svoje lasti. Stopil je iz hiše, kakor bi utonil v pravljico. Oh, te vriskajoče grede in te sočne gabrove seči! V kostanjih je šumelo kakor nežna godba, zrcalne krogle na kolih vrtnic so se lesketale, kakor

¹ Preveč je (latinsko).

² Ženska naj molči! (latinsko).

³ Na svidenje! (francosko).

bi odsevale vso krasoto sveta. Ali je bil slep do današnjega dne, da ni prej opazil, kako prečudno lepe, kako še čisto posebno sladke so njegove vrtnice, zlate in krvavo rdeče, rožnate in bele? In koliko jih je bilo! Sanjale so na steblih, zibale se v kopičastih grmih, gorele ob bleščečem zidu kakor plamenčki življenja. Profesor je zaželel, da bi umrl poleti, ob cvetu rož, in bi mu jih nasuli v krsto in v gomilo... Nato je zdajci opazil divji vršič; izvlekel je škarje, pristopil, odščenił poganjek in rahlo položil prst na svežo rano, kakor bi vpraševal:

»Boli? ...«

Kako ne bi bolelo? »Rastline so živa bitja,« je premišljeval Hilarij Pernat; »rode se in umirajo, ljubijo in gladujejo kakor mi. Vse radosti in bolečine so jim znane; morda celo hrepenenje, morda celo razočaranje...«

Velika, polna roža mu je visela tik pred obraz, kipeča in omamna kakor dekliška usta. V njenem vabljenju je bilo nekaj žensko zapeljuočega, prav kakor bi se sama ponujala v slast.

»Katerih ustnic me neki spominja, katerih le?« je zamrmral starec in kradoma prestregel cvetoči poljub. »Katerih le? Tako davno je tega, tako davno... Samo to še vem: nobena izmed vseh ženskih ust niso bila tako čista in tako nezmožna laži...«

»Moj vrt, nikogar drugega vrt...« Ta vrt in ta stara hiša, dar strica Julija; v hiši knjige in slike in vse druge mile stvari, vsaka posebej neločljivo zraščena z bitjem Hilarija Pernata, vsaka posebej težka od bajk, ki so bile obenem bajka njegovega življenja... Misel, da naj bi razdal to imetje ljudem, ki ne bi podedovali tudi njegove duše, ljudem, v katerih ne bi bilo nikakega živega sledu o njem — ta misel je bila izdajalska. Svetotajni namen posesti ni bil profesorju nikoli tako očiten kakor zdaj, ko je sklepal svoj katalog.

»A kdo bo podedoval mojo dušo? V kom bo živela moja sled?« Brezupno blodeč z očmi okoli sebe, kakor bi iskal takega bitja, je uzrl pri oknu Stano, ki ga je opazovala z vidnim izrazom skrbi.

»Ljubi me kakor očeta,« mu je prišlo na um. »Zakaj? Zaradi dobrot? Smešno. Jaz je ne ljubim po očetovsko. Draga mi je, ker je dobra in zala; da mi je hči, bi smela

biti zla in grda in bi jo ljubil, vem da, še tisočkrat bolj... Kdo ve, ali je ne začnem celo sovražiti, prav zato, ker ni moja kri?»

Tako je bila vsa vdanost uboge Stane le sol v skelenje misli, kako zelo bi ljubil dete, ki ga ni imel...

S solzami v očeh se je spustil na klopec in razprostrl časopise, brzdaje roko in pogled, ustavlja se pri oglasih in vremenskem poročilu, samo da bi prišel čim pozneje do vojnih novic. Tako si je vsak dan raztezal minuto upanja, ki je koprnelo po odrešenju... Naposled, ko je porabil vse pretveze, je hlastno obrnil list in se zasesal z očmi v objave glavnih stanov. Čital je počasi, tehtaje vsako besedico, nejeverno mrda je z usti in pripiraje trepalnice, kakor bi se bal pomote. Nu seveda, o velikem, odločilnem dogodku še ni bilo duha ne sluha. Rusija je tako počasi pripravljala svoj končni udar, Francozi in njih zavezniki so tako nerazumljivo odlašali uničenje nemške sile! Čeprav... poročila »sovražnikov« so bila očitno ponarejena v Berlinu in na Dunaju; dunajskim in berlinskim se je od daleč poznala laž... Potemtakem... Stric Hilarij je vnovič preletel vesti z bojišč. Oho! Nič več ni mogel dvomiti. Dišalo je po batinah. »Sovražnik se je trdovratno upiral« — tule bo! Čim bolj nesramno so ga tajili, tem hujši je moral biti poraz.

»Absolutno!« je sopihal profesor, zmagoslavno begaje s prstom po zemljevidu, ki ga je zmerom nosil s seboj. »Logično kakor enkrat ena, jasno ko beli dan! Nu, hvala Bogu.« Stokaje od zadovoljstva je poiskal v žepu rdeče pisalo in porinil na vseh krajih, s katerih so Nemci poročali o uspehu, francosko črto za nekaj dnevnih pohodov naprej...

Ni se dal motiti škripanju kljuka na vnanjih vratih, niti ne žvenkljanju zvonca, ki se je oglasil izza hišnih vrat. A vtem je prišel še nekdo; zvonec je zapel kakor obsejen in z ulice se je začul razgovor dveh, treh nestrpnih glasov. Starec je začudeno dvignil obrvi in mirno počakal Monike, da je odprla.

»Kako je gospodu? Kje je ubogi onkel Hilarius?« Jean Bellé in Blanka pl. Nagerthova sta drug prek drugega planila na vrt; za njima je slovesno vstopil stari doktor Balant, brez katerega ni v mestecu ne poroda ne smrtne ure.

Hilarij Pernat je počasi vstal, spravlja je zemljevid in časopise. Njegove črte so se zgrbančile v pikro nedolžen izraz.

»Ach, da ist er ja,¹ siromak, naš bolančkani striček!« je viknila trafikantka in zvihrala k njemu, moleč mu nekaj zavitega v papir; komaj se je rešil, da ga ni objela. »Vso noč nisem spala od skrbi. Bala sem se, da vas najdem v postelji! Alisa joče! Náte, nekaj viržink... ne povejte nikomur, onkel Hilarius.« Njene zelenkaste oči so trepljaje iztiskale solzo in hkrati prežale na učinek tega izbruha ljubezni.

»Wie geht's, wie steht's?«² Jean Bellé je zagozdil svoj trebuh med njiju. Njegovo bagrovo lice je izražalo zadrego, razočaranje in gnev na konkurenco gospe Blanke, vse obenem. »Ko sem vas včeraj videl, toliko da me ni vrglo vznak. Že sinoči sem hotel priti, Fini mi je bila venomer za petami... ‚Stopi pogledat,‘ me je priganjala; ‚Bog ne daj, da bi obležal striček kar tako brez žive duše...‘«

»Nu, nu,« je dejal Hilarij Pernat, »nu, nu!«

»In tako sem prišel...« Jean Bellé je hlatal od naglice. »Morda potrebujete kave, sladkorja, masti, bele moke? Za druge je ni, za vas pa kolikor hočete... Vidite, zdravnika sem tudi pripeljal s seboj,« je sklenil, mečkaje slamniki s kosmatimi prsti.

»Lepo, lepo,« se je zahehljal profesor. »Nu, lepo... Nu, včeraj sem res nekoliko pobešal glavo; ali je to znamenje bližnje smrti, pa bogme ne vem. Dajte, doktor, potipljite Pernatu žilo in pomirite drage sorodnike.« Tako govoreč je z razmahom nastavil zapestje.

»Hm...« Doktor Balant je učeno skremžil obraz. »Žila bije, kakor treba, človek ne bi mislil...« Jel ga je izpraševati: »Nič omotice v glavi? Želodec zdrav? Srce? Vse v redu? Čudno, čudno. Mm, seveda. Nu kajpak... Nič hudega ni,« je razglasil nazadnje. »Lezite za nekaj dni. Spočijte se. V vaših letih...«

»Doktor,« je občutljivo vzkliknil gospodar, »mojih let ni več ko petinšestdeset!«

¹ Ah, saj je tu (nemško).

² Kako je kaj? (nemško).

»Vendarle, onkel Hilarius,« je pograbila gospa Nákrtova. »Bodite pridni. Gospod doktor ve, kaj pravi. Medve z Aliso bi vam stregli.«

»Jaz tudi!« se je zaletel trgovec. »Fini tudi, sem hotel reči.«

»In moja rejenka?« Pernat je mežiknil proti Stani, ki se je pokazala na hišnem pragu. »Že davno sem jo poučil, kako naj mi zatisne oči na smrtno uro.«

Žan in Blanka sta se zdrznila; Bellé je zveržil usta in pogledal v tla, trafikantka je krokodilsko zavila oči proti nebu.

»O, da ne bi obžalovali svojega zaupanja!« je vzdihnila s trpkim glasom. »Saj ne pravim... Vse, kar je res. A prave sorodniške ljubezni ne more imeti do vas... Tak legli bi, striček.«

»A vi trije bi sedli, če mislite dolgo ostati,« je govoril starec, posajaje jih na svojo klop, medtem ko je sam v zasmeš skakljal pred njimi. »Tak tako. Ležem naj, ker sem preveč bolan, da bi hodil, in viržinke naj kadim, ker sem premalo bolan, da jih ne bi... Kako pa to?« Pretkano je vrtljal z očmi v nečakinjo. »He, he, prijatelji, ne ležanja ne bo ne smrti, rajši tura na Grintovec! Vobče pa, zastran smrti... časih premišljam o njej. Bolj ko premišljam, manj mi ugaja. Sklenil sem, da odložim to stvar prav do poslednje sile. Trdno sem se namenil, da vas pokopljem vse po vrsti: tebe, Blanka — tebe, Žan — in vas, dragi Balant, ne narobe... Meni se smrt gabi. Klavrna je. Če si mrtev, se niti usekniti ne moreš. Razkrajaš se. Najbližji ljudje, ki bodo vse pograbili za teboj, se naveličajo tvoje dišave in te zagrebejo kakor... nu da. Pod zemljo ležiš. Črvi... brr, kako neestetično!«

»Prenehajte, onkel Hilarius!« je zacvilila gospa pl. Nagerthova, tiščeč si roko na usta. »Das ist ja schrecklich!«¹

Vsi trije so v duhu videli svoja trupla na mrtvaškem odru, s sokrvico v koticčkih ust. Jean Bellé, ki se je blazno bal umreti, je že stal; njegov spremljevalec se je pobiral.

»Kam se vama mudi!« je vzneseno klical profesor. »Ostanita, nisem še povedal vsega... Najbolj neprijetna je smrt, ako te pokopljejo živega. Prebudiš se: tema. Duši te.

¹ To je vendar strašno! (nemško).

Okoli tebe krsta. Vpiješ — nihče te ne sliši. Katerikrat pa vendar začujejo krik pokopanega in ga odgrebejo, seveda prepozno. Pravijo, da ima vsak pogrizene prste...»

»Zbogom, stric!« Jean Bellé si je zamašil usta in stekel. Zdravnik je potrto odhajal za njim. Samo Blanka je še sedela.

»Zbogom, doktor!« se je hohotal okrutnež, »zbogom, žan! Sporoči tudi Plešivčevim, da me ni volja umreti... Taki možje,« se je obrnil k trafikantki. »Sram jih bodi. Zakaj pa ti ne bežiš? Da, kadar ženska hoče... Nu, pa drugače? Onikrat se mi je sanjalo, da je Alisa dobila moža; videl ga nisem, a zibko sem videl. Mar Fric ne pojde na fronto? Jeli da: Fric? Pred dvema mesecema je bil še Hanzí... Stana!« se je prekinil z mogočnim glasom. »Stana, kod hodiš?«

Gospa Nákrtova se ni ganila. Njene ustnice so drgetale, njen obraz je bil ves zelen, pogled kakor osje želo; toda ostala je. Borila se je do zadnjega, Salvator bi bil ponosen nanjo.

»Onkel Hilarius, onkel Hilarius.« Njen glas se je krhal. »Ta razdraženost, ta nemir! In pravite, da niste bolni? Vročico imate. Kako naj vam človek zameri...»

»Tu sem, striček!« Stana, ki je v kuhinji začula profesorjev klic, je jadrno prihitela. Trafikantka se je komaj zmečila za njen pozdrav.

»Kdo hodiš?« je ponovil Hilarij Pernat z dozdevno togoto »Gospa plemenita sedi že tri ure in se dolgočasi z menoj. Izkaži se, postrezi, zabavaj, da bi te hudiman! Sam vendar ne zmorem vsega.. Mudi se mi, oprostí, Blanka; preišljevati moram o štirih poslednjih stvareh... Nu, zbogom, minute umirajočih so dragocene.«

»Onkel Hilarius! Zaklinjam vas...»

Toda stavec je bil že daleč.

»Ali sem jih?« je zasopel v veži. »In sebe... in samega sebe, oh!«

Brezmejna utrujenost je gasila njegovo zmagoslavje. Živci so mu brneli kakor strune, v glavi se mu je vrtelo, noge so klecale pod njim. Ko je stopila Stana čez pet minut v njegovo pisalno sobo, ga je našla vsega bledega v nalslanjaču. Debel pot mu je lil po čelu.

»Gospa Nákrtova je odšla,« je povedalo dekle. »V jok se je spustila in je šla, ne da bi rekla besedico ... Kaj vam je, striček, zaboga?« Preplašeno se je nagnila k njemu.

»Nič, dete, nič ... Da bi jih pregnal, sem jim pridigal o smrti; tako pridigo sem napravil, da je postalo še mene strah! Nu, da sem jih le ... Ali sem jih, ali sem jih!«

Stana se je že smehljala; tedajci pa je videla, kako mu je senca turobe iznova prepregla obraz.

»Čuj, dekle,« je zamrmral z zbeganim pogledom v nje-ne oči. »Stopi semkaj, bliže k meni ...« Stisnil jo je za roko. »Čuj, Stana: bodi mi dobra še ta čas ... samo še ta čas ... ko je tako usojeno, da nimam žive stvarce razen tebe!«

»Striček!« Njen glas je žalostno vztrepetal. »Ali morda nisem ... Ali ste mar nezadovoljni z menoj?« Tesnobno mu je pogledala v lice.

Hilarij Pernat ji je pogladil lase. In že se je zavedel. V njenih velikih, umnih očeh je bilo preveč hvaležnosti. Čemu bi odkrival dušo tujemu otroku, ki je sam tako dobro pomnil, da ni njegov?

»Allez,« se je umaknil vase, »laissez-moi tranquille. In nikar ne jokaj. C'est dégoûtant.«¹

IV

Odkar je profesor sešteval leta svojega življenja, ga je preganjal nov, poseben občutek, ki je postajal vsak dan bolj opredeljen in navdajal njegovo srce s čedalje nezno-snejšo tegobo. Bilo mu je, kakor da so vodila vsa pota, ki jih je kdaj prehodil, mimo ciljev, h katerim so bila name-njena, in kakor da ni njegovo ukvarjanje s stvarmi tega sveta nikoli pogodilo njih pravega, resničnega bistva. Ta ob-čutek je bil podoben strahu učenca, ki dokončuje matema-tično nalogo in se vtem že zaveda nekakšnih drobnih, skoro nevidnih, njemu samemu skritih napak, zaradi katerih je vsa naloga pogrešena; oči bi dal, da bi jo smel pisati še en-krat; toda prepozno je, zvonec zvoni in zvezki se že pobirajo ...

¹ Pojdite, dajte mi mir ... To je priskutno (francosko).

Ta jalova muka se je razletela prav na vse. Časih je obšlo Hilarija Pernata koprnjenje po kaki deželi, v kateri še ni bil in v katero ni več utegnil potovati, niti ako bi hotel in smel; misel na Mauno Loo in na Alahabad, na Niagaro in na puščavo Gobi mu ni izvabila samo enega globokega vzdihla! Drugič se je spomnil človeka, ki ga je srečal pred toliko in toliko leti, ali besede, katero je izrekel v takih in takih okoliščinah: s človekom ni opravil po pameti, beseda ni bila na mestu. Toda človek je bil zdavnaj mrtev ali pa ni več mislil na tisto srečanje, in beseda, kakršnakoli, je zdavnaj izgubila pomen; vetrovi časa so jo odnesli čez morje minulosti. Povsod, kamorkoli se je uzrl, je videl neizterjane pravice svoje sreče. Bile so radosti, ki jih je otrok izpregledal, bili so poljubi, ki jih mladenič ni dobil; bila so nedosežena spoznanja, bili so grehi, ki jih ni grešil, ker si ni mogel misliti, da bi mu kdaj pomenili življenje. Z grenko žalostjo se je spominjal opuščenih dejanj, zlih in dobrih brez razlike, žalujoč za njimi, kakor žaluje ženska na svoje stare dni za deco, katere ni rodila. . .

Vse to je bilo nepovratno izgubljeno. Profesor se je pripravljal, da bi vstal izza mize, ki je bila nekdanj tako bogato obložena, in odrinil na veliko, neznano pot, ob kateri ne bo več kosila, če bo glad, ne bistrega napoja, če bo žeja; in tisti mah, ko se je zavedel, da je čas pirovanja prešel, da je tek utrujen in da komaj še žveči poslednje, kar ima pred seboj, je obenem začutil, da je lačen kakor star pes na konjačevi verigi, ki bi trl svoje lastne kosti, če bi še mogel in utegnil. Bilo je, kakor da vobče ni užil ničesar. Najboljši kosi so bili razmetani beračem in voglarjem, ali pa so se shladili tik pred njim, ne da bi jih opazil in ne da bi se jih dotaknil. Neumni ljudje so ga blagrovali, toda on je vedel vsak dan bolje, da je delal ves ta dragoceni čas nekaj drugega, ne tistega, kar je hotel in kar bi moralo biti storjeno. Naj se je zdelo njegovo življenje drugim in do nedavna tudi njemu samemu še tako uspelo in srečno, z njegovega vidika je bilo zgrešeno. Bilo je nápak spisana naloga in se ni dalo ne ponoviti ne popraviti. A kaj je bil obup nesrečnega učenca proti občutkom strica Hilarija, ko je ponavljal v svojih mislih:

»Prepozno! Minulo je! Zaman obžalovanje! . . .«

Sreča za profesorja, da je ta čudna starčevska bol le v redkih, posebno malodušnih trenutkih dosegala višek svoje ostrote! Njegov razum ji drugače ne bi bil kos, tako bedno je plahutal od nje, kadar je nastopila. Če bi ga vsaj domišljala samo tistega, kar je ubežalo na vekomaj! Toda občutek zgrešenih potov in krivih računov je bil najbolj skeleč baš nasproti sedanjosti, ki ga je spremljala vstric, in nasproti okolici, ki je bila še dosegljiva. Zdelo se mu je, da so vsi njegovi odnošaji do pričujočega sveta že v prvi osnovi izneverjeni svojemu pravemu namenu; da ravná, govori, čuti in misli nekam drugače, kakor bi bilo treba; vse hodi mimo njega in on ne prime ničesar za bistvo. Občutek, da videva tega in tega človeka že toliko let, a da se med njima še vedno ni zgodilo tisto bog si ga vedi kaj, kar je bilo edini smisel njunega prvega srečanja, in da se strašno mudi in bo kmalu prepozno, zamujeno kakor že toliko važnih stvari — ta občutek ga je naskakoval izza vseh vogalov kakor hudoben pes ter lajal v sleherno samoto njegove duše.

Pa da je šlo samo za ljudi! Vse, prav vse je postajalo orodje demona, ki ga je mučil. S svojo hišo, svojim vrtom, svojim pohištvom in svojimi cveticami še ni doživel nečesa usodnega, ker je bilo neizogibno treba doživeti; ni jih še videl tako, kakor bi jih moral videti vsaj enkrat, niti še ni pomislil o njih tiste glavne, odločilne misli, ki je morala priti čimprej, ali pa se zgodi nekaj strašnega... Še zbirke, slike, knjige, ob katerih je prebil toliko dni in noči, še te niso bile izvzete! Glej, ta prelestna japonska vaza mu še nekako ni odkrila pravega jedra svoje lepote, ni mu še povedala svojih najglobljih pravljič. Ta slika, ki predstavlja južno pokrajino z razvalinami rimskega hrama, in ona, ki kaže pretep med holandskimi kmeti, in tistale nad pisalno mizo, portret temnooke devojke z napisom »La Fiorentina«, mor-da kake ljubice Julija Pernatha — vsaka izmed njih mu je še dolgovala svoje skrajno razodetje, najvišje zamaknjenje, poslednjo, najbolj vzneseno, iz dna njegove duše v dno njene duše razpeto sanjarijo... In knjige, hrbet ob hrbtu, polica nad polico, omara poleg omare; dela pesnikov, filozofov, zgodovinarjev, prirodoslovcev, izsledovalcev, politikov; žetve bogatih življenj, izpovedi velikih duhov; ali so mu že dale vse, česar je v njih iskal? Oh, še vedno je bilo nekaj nedognanega, nekaj, kar so mu obetale skoro že šestdeset

let, odkar se je naučil abecede, in česar mu niso povedale nikoli! Vprašanje, ki naj bi mu ga razrešile, je bilo profesorju enako neznano kakor odgovor nanj; a čutil je, da je iskal od začetka do današnjega dne samo tega odgovora in da bo brez njega izdan, osmešen in osleparjen za vse...

Vse to se je dalo nemara dohiteti. »Carpe diem!« si je ponavljal starec, blodeč brez miru iz sobe v sobo, dotikaje se starih miz in omar, kakor bi božal živa bitja, odpiraje lave in vitrine, ogledujoč zbirke, strmeč v slike na stenah in jemlječ knjige s polic, da bi doživel tisto, kar je pogrešal. »Lóvi čas, dokler je še peska v tvoji uri! Kaj je naše življenje drugega kakor razpravljanje s tem, kar nas obdaja? Zavozí ta račun do konca, in bo, kakor da si živel mrtev...« Toda račun je bil velik in ves zamotan, vprašanj brez števila in vsa so bila zavita v mrak: čas pa je uhajal kakor hudournik. »S čim naj začnem?« je koprnel Hilarij Pernat, ne vedoč kod ne kam. »Kaj je glavno in kaj postransko? Kaj še utegnem in kaj naj opustim?« Čim bolj se je pripravljal, tem okrutneje ga je vznemirjala misel: »Kako dolgo še? To bi bilo treba vedeti...« Vsi dobri nameni in trdni sklepi so se razsipali ob tej negotovosti; vsaka volja, da najde neznano pravo pot in jo ubere vsaj za ostanek svojega življenja, se je izlivala v dušečo zmedo, za katero ni bilo leka. Trpel je kakor učenec na koncu matematične naloge: zvonec je moral zapeti vsak trenutek, v nalogi je mrgolelo napak, toda on v svoji zbežanosti ni mogel ujeti nobene več, da bi jo popravil.

Upal je, da se vse odloči pri knjigah. Z njimi je živel, ob njih je hotel dobojevati svoj notranji boj, sredi njih je sklenil zmagati ali pasti. »Bistvena je misel,« si je zatrjeval. »Trebá je, da miselno izmerim položaj in doženem, kje stojim, kam hočem in kaj morem...« Ozrl se je po stebrih svojega mišljenja; še tisti mah je spoznal, da se jih nima s čim okleniti. Zavest, da gre za vse in da je čas odmerjen, mu je ohromila duha. Živa vsebina knjig se je izpremenila v mrtve črke, ki niso pomenile ničesar več...

»Finis,« je zamrmral enega tistih večerov, vstajaje izza grmade filozofskih del, ki jih je nakopičil na svoji mizi. »Ne morem več, bitka je izgubljena... In sem mislil nekoč, da živim boljše življenje, ki vodi k popolnejši sreči, k ne-

pristopnemu miru gorskih vrhov. O, bedak! Moja krila so bila prešibka, niso me ponesla dovolj visoko; mar bi ostal pri tleh! Bil bi enak milijonom vrlih dvonožcev, ki ne poznajo nedognanih ugank, in moj zaton bi bil miren in blag kakor njihov... Bil bi oženjen, imel bi kup otrok; umrl bi z navdušenjem, samo da bi se rešil njihovega joka!»

Takim trenutkom samozasmehovanja je vselej sledilo domotožje po mladosti. Pred tridesetimi, štiridesetimi leti je bilo še časa za vse...

»Eh, zlato je bilo življenje!« S koprnečim nasmeškom se je zagledal skozi odprto okno v mesečno noč. »Takrat nisem slutil, da bom kedaj rjavel na mrtvem tiru. Saj nisem bil filistejec. Šele nesreča z Vido me je nekam oplasila... Tisto poletje, preden sem jo spoznal, sem bil... kje? V Franciji, v Parizu. Oh, kakšne krasne počitnice!« Vrstá omiljenih spominov je v presunljivi barvitosti zletela mimo njega. »Moj mali hotel v ulici Monsieur le Prince, poln romantike, kakor je bil poln stenic... Sekvana zvečer, vsa v lučih in lesketanju... Na Pont des Arts sem srečal Biedermanna iz Draždan; predstavil me je svojima sosedama Colette in Marion. Drugo popoldne smo se peljali skupaj v Vincennes. Ležali smo v gozdu. Colette... „che fous atore, ma pelle Golette,“ ji je dvoril Biedermann, toda ona je gledala mene... Zaradi nje sem ostal prav do konca. Imela je take drobcene, ozke roke, in nožice, kakor da jih vobče ni bilo. Lasje so bili plavi, nosek prav malo grbast... Mila Colette!«

Spomnil se je, da ima njeno fotografijo. Ko je pred dvajsetimi leti spravljal stara pisma v črni predalnik, je bila še vmes. In tolikanj se mu je stožilo po razposajeni mali Colette, da je nehote stopil k predalniku in ga odklenil. Štirje predali, polni pisem, ki se jih ni dotaknil že bog zna koliko let! Vonj minulosti mu je udaril naproti; vonj polpreperelih papirjev, vonj obledelih pisav, vonj umirajočih parfumov, raznežujoči vonj spominov na davne, vedre dni...

Jel je iskati. To ni bilo lahko; imel je toliko prijateljev, toliko prijateljic, toliko slik! Vmes so ležali zvezki s

¹ Namesto: je vous adore, ma belle Colette — obožujem vas, moja lepa C. (francosko).

potnimi beležkami, dnevnik iz sedme šole, zapiski z vseučilišča. Glej, tri pisma strica Julija! Kako so se ohranila? In tu rokopis novele, ki jo je spisal petindvajsetletnik samemu sebi za kratek čas... Ni se mogel udržati, da je ne bi prečital. Ali je bilo mogoče? Te srečne, prostodušne mladeniške misli so bile misli Hilarija Pernata? Globoka ganjenost mu je zalila srce. Mala Colette je bila pozabljena. Profesor je objemal vso svojo lepšo preteklost namah in z drhtečimi rokami šaril po njenih relikvijah, misleč na eno samo, največjo strast: na svojo ubogo ljubezen do življenja...

Stana je šla gotovo že spat. Starinska ura na predalniku je rahlo odbila enajst.

»Nihče me ne bo motil,« je zamrmral stric Hilarij. »Lóvi čas, lóvi čas... Kdo pa ve, kdaj udari polnoč?«

Vsa zaspanost ga je minila. Odprl je drugi predal: pisma, ki jih je dobival med tridesetim in štiridesetim letom. Pisma prijateljev, pisma žensk. Misli teh oseb, njih nazori o svetu, njih načrti za življenje, njih odnošaji do drugih ljudi in do njega samega, vse je bilo nekam jasno in opredeljeno. In v njih se je videl kakor v zrcalu: nič več prostodušja, nič več sanjarij; namesto nedolžnosti izkustvo, namesto hrepenenja volja, ki je točno določala svojo pot... Ženskih pisem je bilo veliko, takih, ki so mu zbudila spomine, in takih, ki niso dramila ničesar več; vmes se je časih zasvetil s svilo povezan pramen las ali pa je zdrknila izmed papirjev suha, orumenela roža, pala starcu v naročje in se razsula kakor mumija, če ji snameš ovoj...

Našel je tudi pisma, ki so mu odpirala davne rane. Tu je dolga epistola izdajalca Kantorja, ki ga je najprej seznanil z Vido, nato pa mu jo je izneveril sredi najvišje sreče!

»In se mu nisem maščeval,« je pomislil starec z nenadnim gnevom. »Vzel mi jo je kakor tat in se nisem maščeval! Zdaj trpim za to... Kaj piše, lopov?«

Pismo je bilo izmed tistih, ki mu jih je pisal Kantor, takrat še njegov prijatelj, kmalu po prvem srečanju z Vido:

»...Včeraj sem govoril z najino ljubeznivo znanko. Čudno boječe se je zanimala zate, kakšen človek si, kako živiš in ali je res, da imaš toliko ljubic kakor prstov na rokah. Povedal sem ji vse najlepše in najboljše...«

Profesor je segel po drugo pismo; do dvajset jih je bilo. Ali se mu je mar sanjalo, da jih je sežgal?

»...Slutil sem to ljubezen,« je pisal Kantor. »Bila sta ustvarjena drug za drugega in sta se moral najti. Vida ne bi bila popolna brez tebe, ti ne brez nje. Bodita srečna, najdražja, najplemenitejša človeka, ki vaju poznam! ...«

V tretjem pismu si je stric Hilarij že takrat podčrtal mesto, ki ga je neprijetno zbadlo v oči:

»...Zlat človek si, Pernat; vse, kar jo more osrečiti, imaš. Imaš pa tudi nekaj, česar se bojim .. Potomec si rodov, ki so živeli v obilju; tvoja kri je razvajena, tvoje srce ni brez samoljubja, tvoj značaj ne brez ošabnosti Bodi kakršenkoli, Vida te ljubi z vsem ponosom svoje lepe duše, z vso brezzaščitnostjo svojega sirotstva. Vse, kar je imela, je bilo nje-no srce. Ne pohodi ga v svojo gosposko zabavo ...«

Ali ni tlela že v teh besedah strast, ki je pokopala profesorjevo srečo? In dalje:

»...Hilarij! Ali si ob pamet?... Da, poznam jo izza otroških let; da, ljubim jo kakor sestro; da, na rokah sem jo nosil... In to je vse. Na večni pokoj svoje matere se ti kolnem: to je vse! ...«

Prvič se je posrečilo. Pernat se je ponižal in krivopri-sežnika sta veselo zlorabila njegovo slepoto. Toda svarilnih pisem ni bilo konca ne kraja, dobri ljudje so mu odprli oči. V Atenah ga je došla gotovost. Presekal je vez — in svo-srce na dvoje. Njegov rod ni pital mladih kukavic, odkar ga je pomnil svet!

Tri mesece je trajal poslednji, obupni boj med njuno lažjo in njegovo slabostjo. Da bi ga bila premagala, da bi jima bil verjel! Bodi prav, bodi greh, stric Hilarij ni mogel verjeti. Njegov ponos se je penil od muke. In tudi, kdo bi verjel zatrdilom, kakršno je bilo tole:

»...Blazniš, Pernat, blazniš! Kako naj ti dopovem, da ni res in tudi biti ne more?... Ti misliš, da jo ljubim. A če bi jo ljubil, kako naj pozabim, da sem bolan in da so moji dnevi sešteti? Kako naj pozabim, da sem siromak in ji ne morem nuditi drugega kakor bedo? In če je ne ljubim: ali naj bi potemtakem... tako, kakor ljudje brez vesti? Tako, kakor nemara ti?... S čim te prebudim k zavesti? Ali ho-češ, da izginem iz Ljubljane? Ali naj upihnem to klavrno leščerbo svojega življenja? Karkoli porečeš, storim; samo

da je ne zavržeš, človek! Samo da ne zatajiš otroka, ki bo tvoj...»

Ali je bilo treba boljšega dokaza? Ali ni srčna kri kar brizgala iz teh vrstic? Priznaval je in tajil, vse v eni sapi. Nu, profesor mu je tudi pisal, kar takemu človeku gre.

In šele Vidina pisma! Hvala Bogu, da ni imel nobenega več. Še starcu bi mu zavpilo srce v to mlačno avgustovo noč, če bi jih čital iznova. Zakaj ljubil jo je vzlic vsemu; ljubi jo še sedaj, in če bo mislil na koga v grozi poslednje ure, bo mislil nanjo. Neštetokrat ga je vleklo tiste dni, da bi šel k njej in bi vzkliknil: »Verjamem!« Toda dvom bi ostal, sum ne bi utihnil in njiju življenje bi bilo pekel. Dan za dnem so prihajala pisma, še vroča od bolečine, še vlažna od solz; naposled jih je začel sežigati neprečitana, da se mu ne bi zmešalo.

Odpisal ji ni nikoli. Bog zna, Bog zna, kako je čakala odgovora. Ure noči, ki so kdaj že minule, in ure dni, ki so šli davno k milosti božji, le one bi mogle povedati, kako ga je klicala...

Bili so strašni tedni. V šoli, doma, na vrtu, na izprehodu, sredi šumnih družb in hrupa beznic, povsod, koderkoli je blodil za uteho, je bilo okoli njega kakor vonj rjavih las, kakor polt mehkega ženskega lica, kakor dih milih, od muke soparnih ust, ki so šepetala njegovo ime... In v neki taki minuti je prišlo Vidino poslednje pismo, debelo in težko, usodno že na prvi pogled. Poznalo se mu je, da si je iztrgala vse, kar je še mogla reči. Celo dolgo uro je stal Hilarij Pernat pri svoji pisalni mizi in držal v levici pismo, v desnici nožič; srce mu je zastajalo in roke so mu trepetale. Ukrotil se je. Vzel je prazen ovoj, položil pismo vanj in napisal Vidin naslov. Enkrat je morala izprevideti, da je vse končano!

Drugi dan je dobil tri mesece dopusta, da si popravi utrujene živce, kakor je zapisal v prošnji. Odpotoval je v Italijo, ne da bi pustil kako sled za seboj. Iznad skritega mesteca ob tirenski obali, daleč v stran od poučnih razvalin, je strmeval dan za dnem v brezkraino lesketanje morja, dokler se mu ni zazdela sleherna človeška bol neznatna ob večni vesoljnosti življenja.

Ko se je vrnil, je zvedel, da je nekega dne, kmalu po njegovem odhodu, pozvonila v Vrtni ulici žalostna mlada

ženska, ki ni povedala ne svojega imena ne vzroka, zakaj ga išče. Vest, da je odpotoval neznano kam, jo je strašno potrla. Odšla je brez besede, sključena vase in bela kakor smrt...

Med pošto, ki se je kopičila na njegovi mizi, pa je našel Kantorjevo poslednje pismo:

»... Pobegnil si! In tako je zdaj res prepozno. Do tvoje vrnitve bo kelih izpit in Vida, če ji ostane le še iskrica ponosa, bo teh ponižanj naveličana. Saj tako si računal, jeli? Kaj te vodi, ne vem. Vem pa to, da jo ljubim. Zdaj, ko nima pod Bogom več žive duše, da bi jo priznavala v njeni zapuščenosti, povem njej in vsem, in tebi v obraz: ljubil sem jo, odkar jo pomnim, morda še preden sva se videla na tem svetu! Ne bil bi ti je pustil, ako ne bi mislil na to, da sem bolan in ubog; da nisem nihče in je ne morem obdati s srečo, ki jo zasluži! A naj ne bom nihče: v tej skrajni bedi, ko je pripravljena zavreči vse, ljubezen in srečo, sonce in luč oči, samo da dobi njeno dete očeta, sem vendarle tisti, ki mu bo dal pošteno ime. Pred vsem svetom jo vzamem za svojo ženo in priznam njenega otroka za svojega. In tako znaj, Hilarij Pernat: prepozno je, tudi če bi se skesal, ko boš čital moje pismo! Poslej ne more biti več res! Otrok je moj in Vida je moja žena...«

Stari profesor je trpko vzdihnil in spustil pismo v predal. Kakorkoli je kdaj dvomil sam pri sebi in obžaloval svoj trdi sklep — tu je bilo zapisano črno na belem: Vida mu je bila nezvesta, otrok je bil Kantorjev...

Pač so ga napadali še nekaj časa trenutki negotovosti, češ morda si res blaznel! Morda je bilo vse, kar si ji očital, samo obrekovanje zavistnih duš, nesrečen videz in blodnja tvojega vznemirjenega samoljubja... »Toda,« si je ugovarjal, »ako bi bila nedolžna, zakaj ni iskala pravice tam, kjer jo delijo? Zakaj mi je prizanesla? Ne, ne, ponosnih je veliko, sramujejo se vse in vendar se končno vsaka odloči — razen ako ji vest ne dá...«

Naposled pa je pokopal grenkobo in je mislil nanjo samo še s hvaležnostjo: podarila mu je leto dni najlepše sreče! In zdaj je bilo vse končano; bila je žena drugega moža, bila je tujka. Niti za njeno usodo se ni hotel zanimati. Kantor je živel menda še sedem let, baš dovolj časa, da je podežoval po teti majhno trgovinico v predmestju, ki jih je re-

šila iz najhujše bede. Vida je postala okrogla resna ženica, skrbna mati in vzorna gospodinja; sina je dala študirat. Ko je pred desetimi leti umrla, je prešla trgovino v druge roke in sled o Vidi je izginila, kakor je bledel tudi njen spomin v profesorjevi duši od leta do leta, od dne do dne...

Toda starost in misel na smrt sta nenadoma odprli vse grobove srca. Misel na Vido, na njeno ljubezen in na izjavljeno možnost rodbinske sreče se je vrnila, zagrenjena s težkim čustvom, da je bilo v vsem tem nekaj pogrešenega. Ne misli ne besede ne dejanja Hilarija Pernata v tej žalostni zgodbi niso bila prava. »A kakšna bi potemtakem morala biti?« se je vpraševal. »Kako naj bi ravnal?« In notranji glas mu je odgovarjal: »Drugače...«

»Kako drugače?« je mrmral nocoj kakor že tolikokrat te dni. »Mar naj bi ji odpustil? Kako? On ni hotela priznati, jaz ne bi mogel pozabiti. Zakaj me ni preslepila, ko me je že prevarala? Zakaj ni našla besede, da bi ji verjel?... Kdo zna, morda pa je našla tako besedo: nazadnje, v tistem pismu, ki sem ji ga vrnil... Da sem ga prečital, bi ji morda verjel... in bi bil srečen z njo... bil bi oče... Zakaj ga nisem prečital!«

Tudi to je bilo nepopravljivo kakor vse, vse drugo!

Ura na predalniku je slovesno odbila polnoč.

»Šlo je mimo,« je šepetal starec. »Prepozno! Minilo je...«

Spravljaje papirje v predal, je mehanično pogledal sveženj, ki mu je obtičal med prsti. Bile so listine o neki prodaji zemljišč, nekem dokupu in neki tožbi.

»Da, travniki v Dolgem logu, tožba z Jesenovcem, malo preden sem šel na Grško... Še nekaj je vmes.«

Bilo je obilno pismo z znamko in naslovom; spet eno tistih mnogih, ki jih je v raztresenosti založil in je potlej zaman čakal odgovora! Podržal ga je k luči. Črke so mu udarile v oči kakor blisk.

»Gospodična Vida Poljakova...«

Pismo zanjo, med temi papirji, čez toliko let! Nikoli ji ni pošiljal tako debelih pisem. Kakšno pismo je bilo to? Katero?... Cela neskončnost je minila, preden ga je odprl.

Odprl ga je in našel v njem drugo pismo. Na pismu svoje ime. Ni ga prevarala slutnja: bilo je tisto! Pismo, ki ga je hotel vrniti! Njen poslednji obupni poizkus, da bi rešila sebe, otroka in njega!...

»Mar bi ga bil prečital...«

Glej, tu je bilo. Usoda je hotela, da zve njegovo vsebino; trideset let ga je hranila zanj. Toda profesorjeva roka je trepetala kakor v mrzlici.

»Kaj bo, ako izprevidim, da bi ji bil verjel? Ako začutim, da je bila nedolžna?«

Stokaje kakor od težke rane se je spustil v naslanjač in začel...

Kje so bila zdaj sumničenja, kje samoljubje, kje ošabnost mladega moža, ki je imel še toliko upov pred seboj! Starec, zapuščen in plakajoč za svojim pobeglim življenjem, je čital pismo sreče, ki je šla — o, kdaj že! — mimo njega...

Mar bi ji bil verjel!

Vidina ljubezen, divja bol njenega ranjenega ponosa, obup nedolžnosti, ki si je zaman razbijala čelo na trdem pragu njegovega srca — vse to je vstajalo kakor plamen iz teh preperelih listov in obledelih vrstic, pokapanih z davno usahlimi solzami. In vse to ni bilo nič. Glavno je bilo tole:

»... Zataji me tedaj, ako je taka tvoja volja. Stori z menoj, kar hočeš, osramoti me, kakor hočeš, in Bog naj te ne sodi. Toda otrok pod mojim srcem je tvoj otrok; ne misli name, misli nanj! Vsaj njega se usmili!...«

In tole:

»Morda boš umiral star in sam... Ne bo jih rok, da bi ti brisale smrtni znoj, ne bo je duše, da bi te držala v poslednji muki, ne bo jih oči, da bi plakale nad teboj. Za vse, za vse to boš imel le strašno misel, ki bo ležala na tvojih prsih kakor kamen: ‚Rodil sem dete in sem ga zavržel!...‘«

Končal je. Siva glava mu je udarila na pismo. Njegovo telo se je lomilo v glasnem, krčevitem ihtenju.

To, to mu je hotela povedati, in on ni čital... Pobegnili je. Pred pragom njegovih vrat je stala, da bi ga kleče prosila pravice za dete, ki ga je spočela z njim, in ni ga bilo doma, da bi ga blagoslovil! Ni ga bilo, da bi poljubil prah na njenih nogah in jo sprejel kot kraljico... Kaj je morala misliti o njem? Kaj je čutila, ko je stopila s Kantorjem pred oltar? Oh, kako ga je morala sovražiti vsa tista leta

ob strani moža, ki ga ni ljubila! Kako brezmejno ga je morala zaničevati!

»Prepozno!« se je rogal glas v globinah starčevega srca. »Minulo je, šlo je mimo kakor vse ... Zaman obup, zaman kesanje! ...«

Toda sredi obupa in grenkega kesanja je začul drugi glas, glas odpuščanja in tolažbe, nebeški glas velike blagovesti:

»Sin, ki ga je rodila Vida, je bil tvoj ...«

Hilarij Pernat je planil kvišku in se vrgel na kolena. Z obličjem, mokrim od solz, z brezumnim drgetom na ustnicah in s širokim plapolanjem v zmedenih očeh je razprostrl roke proti zvezdam na polnočnem nebu.

»Hvala ti!« je zajecjal, čeprav ni veroval v Boga »O, hvala!«

Imel je sina! Imel je sina ...

Ko je Stana zjutraj odprla vrata, se je ponudil njenim očem nenavaden prizor.

Luč na mizi je še gorela. Pred svetilko je slonel striček Hilarij, z glavo na prekrižanih lakteh, in spal. Izpod rok so mu gledali stari, napol zmečkani papirji.

V prvem trenutku se je zelo prestrašila. Nato se je sklonila k njemu in prisluhnila. Starec je dihal mirno; na njegovem licu je plaval blažen smehljaj ...

»Bog bodi zahvaljen!« Po prstih se je umaknila iz sobe.

Tudi dekla Monika, ki je prav tedaj pometala na hodniku, je videla spečega gospodarja in gorečo luč. Še toplo je nesla to vest k trafikantki.

»Slaboumen postaja,« je rzsodila gospa pl. Nagerthova v pogovoru z Aliso. »Dolgo ne bo živel, der arme Onkel' Hilarius ...«

In njen najlepši up je spet ozelenel.

V

Toda profesorju je bilo še daleč do slaboumnosti. Ko se je zbudil in dvignil glavo ter premislil, kakšen raj se mu je odprl sinoči, so bile njegove misli tako silne in jasne in

¹ Ubogi stric (nemško).

zavest nenadejane sreče tako živa v njem, da se je ustrašil baš tega. Potemtakem se je majal ves svet okoli njega. Vse stvari so dobivale novo lice in nov pomen, vsi trdni nazori so bili razveljavljeni in nič izmed vsega, kar ga je begalo zadnje čase, ni več stalo pokonci. Imel je sina! S tem je bilo vse povedano, ta gotovost je izpreminjala vse. Njegovo življenje ni bilo jalovo, njegova starost ni bila brezupna, njegovo imetje ni bilo obsojeno, da se razsuje gradbežljivim sorodnikom v plen! Še je bilo časa, da se naužije najvišje sreče; še je bilo časa, da olajša svoje srce ljubezni, ki ga je dušila toliko let. Imel je sina! Ali je že kdaj živ človek premislil pomen te Besede: imeti sina? Ali ga je bilo vobče moči premisliti do dna? Ali ni bilo tega pomena preveč za stare možgane — kar tako iznenada, kakor strela z jasnega neba? Priroda daje očetu devet mesecev časa, da se pripravi na svojo srečo, njemu pa jo je vrgla vso namah, brez priprave in brez prizanašanja... Čim bolj si jo je predstavljal, tem večja je postajala. Tiščala je nanj kakor ogromno breme, ki ga zaman otipavaš in podpiraš z rokami, da bi odrešil ramena, ki se šibijo pod njim. Bil je oče! Ali ni bila ta zavest pretežka zanj? Obhajala ga je kakor vrtoglavica, hrumela je v njem kakor pomladni vihar. Trikrat, štirikrat je prečital Vidino pismo, da se prepriča, ali je prav razumel. Dvom je bil nemogoč, vsak pаметen človek je moral izprevideti. Hilarij Pernat ni blaznel: res je bil oče! A bal se je, da ne bi zblaznel od tega...

V hiši mu ni bilo več obstanka. Ne meneč se za Stano, ki ga je klicala k zajtrku, je stekel na vrt. Oh, kako drugače mu je danes sijalo sonce! Koliko pomembneje so šumeli kostanji, koliko lepšo in globljo pravljico so pripovedovale rože z rdečim smehom svojih cvetov in s sladkim laskanjem svojih vonjav! Starcu se je zdelo, da šele zdaj razume to prirodo, listje, ki šepeče okoli njega, cvetje, ki mu koprni naproti, in ptiče, ki žvrgole nad njegovo glavo. Ves ta prelepi in predobri svet je bil ustvarjen zato, da bi rodil, brez konca rodil iz sebe novo življenje. V tem je bil najnotranji smisel vsega, v tem je bila večna molitev k Panu, v tem je bila nesmrtnost sleherne žive in plodne stvari. Šele zdaj, ko je tudi on začutil novo življenje za seboj, je Hilarij Pernat vedel, da je vreden sonca, ki mu je svetilo

petinšestdeset let. Bil je resnično živ, bil je nesmrten kakor te rože, njegove sestre, in kakor ti ptiči, njegovi bratje!

Nebo se je odpiralo nad njim. Njegove misli so se ubirale v psalme, glasovi okoli njega v godbo, v zmagoslaven korál. Imel je sina ...

Tudi vrt je bil pretesan za tolikšno radost. Hilarij Pernat je zdirjal v hišo po klobuk in palico. Ko je odhajal, ga je Stana preplašeno zgrabila za komolec.

»Kam hočete, striček, brez zajtrka? In ... umili se še niste, preoblekli tudi ne! Kaj vam je?«

Profesor ji je osuplo pogledal v oči. Videl je, da trepeče zanj, in uganil, da dvomi o njegovem razumu. Šele zdaj je pomislil, kako čudno se mora zdeti njegovo vedenje drugemu človeku. Ali ni na vrtu govoril sam s seboj? Ali se ni smejal in mahal z rokami? Treba je bilo povedati, pojasniti ... In stric Hilarij je mahoma začutil, da je ni duše, s katero bi mogel zdaj govoriti o tem. Kako naj bi pojasnjeval, kar mu samemu še ni bilo jasno? Kaj naj bi povedal z besedami, kar je stoprv dobivalo ime? Bil je oče, imel je sina — samo to je bilo gotovo. Vse ostalo je bilo še nedognano; bilo je — sam bog si ga vedi kako ... Imel je sina: kako ga je dobil? Ali je vobče smel govoriti s Stano o tej sreči? Te misli so ga izpreletele vse namah. Spravila ga je k zavesti, dobra Stana; da ni bilo nje, bi zdajle že hitel od znanca do znanca in razglašal veselo vest.

»Nič mi ni, dete,« je zamrmral nekam pokorno. »Ne boj se, moja pamet je zdrava, nikoli še ni bila tako! Samo veselim se ... ne, dobre volje sem, kaj zato? ... Ne, pusti me. Pozneje ti povem, zakaj. Morda ti povem ... morda ...«

Kakor v navdahnjenju jo je prijel za svežo glavo in jo glasno poljubil na obe lici. Preden je utegnila ponoviti vprašanje, je že odvihral. Strmé je zrla za njim. Stopal je kakor mladenič, on, ki je še včeraj govoril o smrti! In poljubil jo je, prvič, odkar je bila pri njem. Kaj ga je tako prerodilo?

Hilarij Pernat pa je šel po mestecu kakor kralj in razdajal smehljaje milost na vse strani. Danes ni mogel prezirati, danes ni mogel biti hudoben.

»Dobro jutro, Blanka,« je pozdravil gospo pl. Nagerthovo, ki mu je sladko kimala iz svoje trafike. »Zgodaj pri

poslu, tako je prav Oglasi se kaj, nič ne misli na moje muhe Bile so, a ni jih več. Poslej bom zmerom dobre volje!»

Na drugem vogalu je ugledal Jeana Belléta.

»Nu, kako?« ga je nagovoril s tako prostodušnim smehom, da je Žan mahoma pozabil zamero. »Ali se še bojiš smrti? Nikar se je ne boj! Živel boš, če Bog dá, še petdeset let, in jaz tudi. Lepo je na svetu, jeli da?«

In že jo je rezal dalje, mahaje s palico kakor nekdanje dni. Pred okrajnim glavarstvom ga je ponižno pozdravil Karel Plešivic, bled, prepit in skesan kakor vsako jutro.

»Mačka paseš?« se je vzradoval profesor. »Sinoči je bilo veselo, kaj? In danes se pokorimo: glava boli, mati nas postrani gledajo, saj vemo. Nu, vzemi tole! Zdravi se, zapij, porabi po svoji nespameti!« Tako govoreč mu je stisnil v roko stotak.

Karel Plešivic je debelo buljil za njim. Ali je bil ta radodarni človek res stric Hilarij? Kaj ga je obsedlo, njega, ki je zmerom tako razločno kazal, da vidi vsem tihim pohlepom po njegovem denarju do dna? Ne, ne, poznalo se mu je, da ni več pri pravi pameti. Kako čudno so se mu bleščale oči, kako skrivnosten je bil njegov nasmeš in kako mrzlično so vrele besede iz njega! Vse to je premislil gospod oficial in zadovoljno pokimal. Hilariju Pernatu je očitno pešal razum. Potemtakem ni moglo več dolgo trajati. Na brezupnem obzorju zadolženega uradnika se je pojavljala zarja skorajšnje dediščine, življenja brez dolgov, pijače in gosposčine brez konca in kraja...

Profesor pa je blodil s svojo radostjo tja v en dan Srečali so ga na Polici, na polju za mestom, v drevoredu za vodo, v mestnem logu, povsod, koderkoli je sijalo mehko sonce tistega poznega poletnega dne. Na mestnem obzidju, s katerega je segal pogled daleč v zrelo pokrajino, se je začutil toliko umirjenega, da je mogel ostati pri vprašanju: kaj zdaj?

Sedel je na klopico pod bezgovjem in jel premišljevat. Imel je sina. Odraslega sina, ki ga še ni poznal. Otroka, s katerim sta dolgovala drug drugemu ljubezen in srečo mnogih let. Kaj je bilo bolj naravnega od želje, da bi ga objel čim prej, še to minuto, če bi bilo mogoče? Toda bilo je nemogoče. Hilarij Pernat ni vedel, kje živi njegov sin; vedel ni niti tega, ali je vobče še živ. Bila je vojna in Vidin deček

je bil zdaj mož; ni si ga mogel predstaviti drugače kakor kot krepkega junaka. Bil je potemtakem kdove kje in kdove kaj ga je lahko že doletelo. Toda profesor se je z ogorčenjem otresel črnih misli. Usoda mu ni mogla podariti sreče zato, da bi jo izpremenila v žalovanje. Imel je sina in treba je bilo, da pride k njemu, domov. Vse je bilo pripravljeno: hiša, dediščina in oče-sivec, poln hrepenenja in poln oboževanja. Povsem nemogoče se mu je zdelo, da bi moglo karkoli na svetu ovirati to vrnitev. Bil je star in bolehen; nu dobro, pomladil se bo in bo živel vsaj še dotlej! Sin mu je bil na vojni; nu, vojne bo kmalu konec — o tem ni bilo mahoma nikakega dvoma več! Treba je bilo samo sporočiti, obvestiti gospoda naslednika, da ga pričakujejo. Treba mu je bilo pojasniti vse . . .

Profesor je nestrpno planil s svojega sedeža in hitel domov. Naročil je Stani, naj preloži kosilo, zaprl se v svojo pisalno sobo in pisal. Obrnil se je do treh ali štirih ljudi, ki so poznali Kantorja in Vido in o katerih je sodil, da utegnejo kaj vedeti o njenem sinu. Ne meneč se za to, kaj poreko, jih je prosil, naj mu sporoče njegov naslov, ker ga potrebuje iz nujnih in važnih razlogov.

Pisma so bila spisana in oddana. Z občutkom srečnega zadovoljstva je sedel profesor k svoji juhi. Bilo mu je, kakor da se je s tem pisanjem odločno približal izpolnitvi. Še tri, štiri dni, in bo vedel, kje mu živi sin, kaj je in kako se mu godi. Potem mu ostane samo še malenkost: povedati sinu kako in kaj, izpregovoriti besedo, ki bi jo človek izpregovoril pri taki priliki. Z blaženim nasmeškom je odložil prtič.

»Kako, striček?« ga je vprašala Stana, videč, da vstaja. »Ali mi tudi zdaj ne poveste, kaj se je zgodilo tako veselega?«

Hilarij Pernat jo je svetlo pogledal, zamislil se in zmajal z glavo.

»Ne še,« je dejal. »Ayez patience. C'est un grand secret, le plus grand de ma vie.¹ Zvedela boš, kadar pride čas, A človek nima vsak dan besede za tako veliko stvar.«

¹ Potrpite, to je velika skrivnost, največja v mojem življenju (francosko).

S tajinstvenim smehljajem na ustnicah se je umaknil v svoj kabinet in prepustil Stano ugibanju, kakšna bi neki utegnila biti največja skrivnost v življenju strička Hilarija...

Sédel je za pisalno mizo, pripravil nov list papirja in namočil pero, da bi pisal sinu-neznanecu. Čutil je, da ne bo imel miru, dokler ne izlije sreče in koprnenja, ki je bilo nakopičeno v njem. Toda ko je zapisal datum, je zdajci spoznal, da se je lotil težke naloge. Kako naj ogovori otroka, on, ki se je imel še včeraj za jalovega starca? Kako naj piše sinu, ki morda sam ne ve, da je njegov? Pot od čustva do besede se mu je zazdela dolga kakor vse življenje...

In tako je začel pisati Ves tisti dan in še pozno v noč je pisal, črtal, trgal list za listom in začenjaj znova. Opolnoči je pustil pismo nedovršeno in legel spat, še v mislih išoč besed, ki bi povedale vse. Drugo jutro je nadaljeval, neprestano se boreč z občutkom, da se je v sanjah spomnil nečesa odločilnega, zdaj pa se nikakor ne more domisliti, kaj je bilo. Popoldne je končal. Toda ko je prečital pismo poslednjikrat, je mahomā izprevidel, da ga je pisal zaman. To pismo je bilo poslanica radostnega iznenadenja, izliv sebičnega hrepenenja očeta, ki je trepetaje širil roke in klical svojemu otroku: pridi! O krivdi Hilarija Pernata ni bilo v njem niti besedice, o kesanju niti sledu!

Razumel je, da ne more stopiti v nebesa, ne da bi se prej spokoril za svoj greh. Z globokim vzdihom je odložil prvo pisanje in začel v drugo. Spet je sedel do polnoči in drugi dan dopoldne. To pismo se je zelo razlikovalo od prvega. Marsikaj, kar je tam vriskalo in vabilo, je tu ponižno molčalo, kakor bi se zavedalo, da ne more biti uslišano, dokler ni izrečena beseda odpuščanja; zato pa je udarjalo izmed vrstic nekatero spoznanje, tako globoko in grenko, da se je starec strmé vpraševal, od kod je prišlo in kdaj... Bilo mu je, kakor da šele zdaj občuti vso neizmerno krivičnost svojega ravnanja. In že ga je obhajal strah, da tudi to pot ni povedal vsega. Svojo ljubezen je odkril, svoj greh je priznal in obsodil; ali bo to dovolj, da osvoji srce sina, ki ga ima pravico sovražiti v imenu svojem in svoje nesrečne matere — v imenu uboge Vide?

Z drhtečo roko je začel tretje pismo Spletel ga je iz koprneče ljubezni, iz obupnega kesanja in iz boječe, mile prošnje za nekaj, kar je v svoji slepoti zatajil in zaigral. Ko

ga je prečital, se mu je zdelo kakor osem strani ihtenja. Toda bil je zadovoljen in srce mu je bilo lahko. V tem pismu je povedal vse, dodati ni mogel niti besedice več, in če je imel sin človeško dušo v sebi, ga je moral razumeti. Moral mu je odpustiti in poslušati glas krvi; moral je vzhrepeneti po očetu, kakor je oče hrepenel po njem!

Tako misleč je peti dan zaprl pismo v ovoj ter nalepil znamke; treba je bilo samo še naslova in ta je moral priti z odgovori, katerih se je nadejal iz Ljubljane. Baš ko je hotel vstati, je Stana odprla vrata in položila pošto na mizo. Profesor je neučakano planil po njej. In res: odgovori so prišli, vsi trije... Toda kakšni! Toliko da ni okamnel.

Dve pismi sta se vrnili, kakor jih je oddal. »Nepoznan«, je bilo pripisano na prvem, »Umrli!« na drugem...

Hilarij Pernat je osuplo zmajal z glavo. Da ni pomislil na take možnosti! Seveda, kje bi mogel paziti na vse svoje znanke? Tak Slana se je preselil neznano kam! In Močilar je bil mrtev? Čudno, čudno. Bil je vendar njegov sošolec, mož njegovih let...

Njegovih let! Trpko se je nasmehnil. Kakor da človek pri petinšestdesetih letih ni zrel za grob...

Nu, hvala Bogu, na tretje pismo je vendarle prišel odgovor. Svétnik Srebot je bil ves vesel, da se prijatelj Pernat oglašá po tolikem času; le žal mu je bilo, da mu ne more postreči z zaželenimi podatki. Vido je poznal, kakopak, in Kantorja tudi. Dobro še pomni, da so nekoč govorili o nekih istorijah in da sta se kmalu potem poročila. Če se ne moti, je svoje dni že tako sporočil Pernatu, da je Vida umrla. O sinu je slišal, da je postal inženir. Dognati je mogel le toliko, da ga zdaj ni v Ljubljani. Skoro gotovo je na vojni; ako zve o njem kaj več, bo pisal.

To je bilo malo, veliko premalo za profesorja; in vendar mu je pismo trepetalo v roki kakor nekdanj sramežljive vrstice, iz katerih je zvedel, da ga Vida ljubi. Bilo je kakor vest o njej — prva vest o njenem sinu, sinu Hilarija Pernata!

Misel, da naj bi čakal Srebotovega poročila, ga je navdala z grozo. Sleherni živec v njem je trepetal. Takoj, brez odlašanja, je moral priti do gotovosti. Imel je sina; hotel je vedeti, kakšen je, kje biva in kako se mu godi.

»Stana!« je zavpil. »Mojo obleko! Moj potni kovček, moj dežnik! Kod hodiš, Stana, kadar te kličem?«

Pol ure po tem sklepu jo je že ubiral proti postaji. V čakalnici ga je srečala Nákrtova Alisa s svojim Fricem.

»Kam pa, striček, kam?« je zagostolela s svojim najlepšim glasom. »Ali greste auf die Reis'?'¹ Za dolgo? Kam ste namenjeni?«

»V Pariz!« je mogočno odvrnil profesor, stopaje mimo nje na peron.

Alisa se je pomembno spogledala s Fricem in skrivaj pokazala s prstom na čelo . . .

Štiri dni je ostal v Ljubljani. Ko se je vrnil v Vrtno ulico, je bilo njegovo obličje vedro kakor jesensko nebo. Bil je pomirjen in srečen, kolikor je bilo tiste čase miru in sreče za očetovsko srce. Vedel je vse, kar je bilo moči dogmati. Vedel je, da je Milan, Vidin sin, tik pred vojno končal svoje študije. Opisali so mu ga, da je zal in marljiv mlad človek, resen fant, ki bi se mu obetala lepa bodočnost, če bi jo imel s čim začeti. Bil je na vojni, do tistih dob živ in zdrav.

Boljših vesti se profesor ni mogel nadejati. Sin je bil tak, kakršnega si je predstavljal vse te dni. Ni dvoma, da bo razumel vse in bo odpustil staremu očetu; da bo prihitel k njemu in ga vzljubil od srca! Imel bo s čim začeti svojo bodočnost; vse, kar je, bo njegovo. Kako bosta srečna!

»Milanova hiša,« je pomislil Hilarij Pernat, ko je prestopil domači prag. »Milanov vrt . . . Nič več ne ‚mon jardin‘. Zdaj je to ‚son jardin, le jardin de mon fils‘ . . .«²

In kaj je vse doživel v teh štirih dneh! Govoril je z ljudmi, ki ga niso več poznali, kdo je. Išoč Vidinih sledov, je hodil po ulicah, ki so bile že davno izbrisane iz njegovega spomina. Eno tistih noči je kradoma položil roko na kljuko hišnih vrat, pred katerimi sta se tolikokrat shajala in razhajala v srečnih minulih dneh. Tudi ob njenem grobu je stal; v svoje začudenje ga je našel skromno negovanega; grobar mu je povedal, da pride vsako leto mlad gospod, ki mu priporoči to gomilo in mu prinese denar za njegov trud. Profesor se je razjokal nad zemljo, v kateri je strohnelo ljubljeno telo uboge Vide, sam ne vedoč, ali plaka

¹ Na potovanje (nemško).

² Moj vrt . . . njegov vrt, vrt mojega sina (francosko).

iz žalosti za njo, iz kesanja nad tem, kar ji je storil, ali iz radosti nad sinom, s katerim ga je obdarila toliko let po svoji smrti...

In zdaj je hodil iz sobe v sobo, iz hiše na vrt, z vrta v hišo, ogledujoč vsako stvar, kakor bi hotel videti, ali je vredna njega, ki pride, ter pomenljivo mežikal Stani, ki mu je vprašujoče sledila z očmi. Pomladil se je za dvajset let; večkrat ga je slišala, kako požvižgava in pobrunda s svojim tankim starčevskim glasom.

Čudila se mu je in tesnobno iskala na njegovem obrazu sledov, ki bi ji pomagali rešiti uganko te izpremembe. Ni ga mogla razumeti. Česa je bil tako vesel? Kaj ga je navdajalo s tem blaženim pričakovanjem?

Striček Hilarij je zadovoljno opazoval njeno skrb. Muzal se je in mel roke, rekel ji ni besedice. Čemu neki? Sama bo videla, kadar pride čas. Če bi ji zdaj povedal, zakaj je srečen, bi se nemara smejala. Vzrok njegovega muzanja in mencanja, žvižganja in prepevanja je bil tako majhen, pre-majhen za druge ljudi. Pismo, debelo pismo, ki ga je spisal tisto noč pred svojim odhodom v Ljubljano, je bilo na poti. V tem trenutku ga je morda že držal mlad človek v rokah in ga čital... To je bilo vse!

VI

Glavna gonilna sila v dramatiki našega življenja ni volja, ampak navada. Dve tretjini vsega, kar storimo, storimo zato, ker so naši očetje in pradedje, naše matere in prababice, vse tja do krapinskega očaka in morda že Bog zna koliko tisoč let pred njim ravnali v takih in takih okolnostih tako in ne drugače. Podedovana navada je prešla človeku v kri; izpolnjuje jo tem rajši, čim bolj se ujema z nagnjenji njegovega osebnega značaja. Le tako si moremo razlagati dejstvo, da so v življenju povprečnega zemljana stvari, ki jih pamet in okus baje obsojata, on pa jih počenja z užitkom, z navdušenjem, z isto globoko pobožnostjo, s katero sprejema zakramente, in z isto strastno razbrzdanostjo, s katero se meče v vrtince najslajših grehot.

Čim starejši postaja človeški rod, tem bolj se vkoreninjajo v njem ti nepisani zakoni. Ako nastopijo zate take

ali take okolnosti, moraš delati to in to, hoti ali ne hoti, ali pa si nakoplješ očitke vse svoje okolice in morda celo svoje lastno zaničevanje. Posvečene orgije budalosti in nizkote so nam že danes važnejše in nepogrešljivejše od prave vsebine našega življenja. Kaj bi nam še ljubezen brez burk iznevere, kaj zakon brez klavrnih škandalov ljubosumja? Kaj bi bila vzgoja brez nesmiselnih okrutnosti, kaj sreča roditeljev brez mešetarjenja za bodočnost otrok? In narobe: bodi čustvo otrok do roditeljev in čaščenje sedanjosti do odmirajočega pokolenja še tako polno hvaležnosti in ljubezni — kako votlo in zlagano bi se zdelo vse to brez prežanja na zapuščino, brez izpodlezovanja in izpodjedanja, z eno besedo, brez vseh tistih nepreračunljivih možnosti, ki jih odpirata pohlep in zavist!

Take prilike so posvečeni prazniki in svet okoli tebe gleda na to, da jih obhajaš. Kakor se ti ne smeš odtegniti vlogi svečenika, tako si tvoj bližnji ne da vzeti pravice, da je tvoj ministrant. Ogorčenje varane žene praznujejo z njo vred vse prijateljice in vse bližnje in daljne znanke letih; rodbinska skrb in nesreča je posel vesoljne javnosti; in če se, recimo, upogiblje kak stari in petičen striček pod bremenom svojih let, ne čutijo samo dediči dolžnosti, da zaplešejo okoli njega obredno kolo lakomnosti, ampak tudi someščani se zavedajo, da morajo biti prav tako vneto in pozorno navzoči pri tem kolu, kakor bi bili pred tremi tisočletji navzoči pri ceremoniji stričkovega izpostavljenja v pustinji...

Res je, da se bodoči dediči le malokdaj odtezajo svoji vlogi. Ko so završale po mestecu govorice o čudnem vedenju in bolehnosti Hilarija Pernata, ni moglo biti nikakega dvoma o tem, da se profesorjevo sorodstvo zaveda važnosti položaja. Tako Blanka pl. Nagerthova in njena hči kakor Belletovi in Plešivčevi so bili vendarle staro trgovsko pleme; če niso vsi podedovali spretnosti v pridobivanju denarja, so vsaj podedovali navado prežati nanj.

»Profesor Pernat je zrel za smrt,« so se razgovarjali meščani. »Nákrtočka že brusi kremplje; dedovala bo... In Jean Bellé, nenasitnež: drži se, kakor bi imel svoj del že v malhi, le glejte ga! Plešivčevim bi se prileglo, a kaj, ko bo Karel vse zapil...«

Z napetim zanimanjem so opazovali prve jalove poizkuse Hilarijevih sorodnikov, da bi zagotovili svojo korist. Nič ni ostalo skritega; po vseh gostilnah so premlevali razočaranja gospe Blanke, ogorčenje pogoltnega Žana in stisko uboge Mimi, ki se zaradi svojega malo prida moža ni upala stopiti v tekmo z uglednejšim in solidnejšim delom sorodstva. Ko je doktor Balant raznesel vest o Belletovem begu s profesorjevega vrta in ko se je kdove po kom razvedelo, kako okrutno je »onkel Hilarius« odpravil trafikantko, je šel grohot od hiše do hiše; slišali so ga vsi prizadeti, tako Hilarij Pernat sam kakor žrtve njegove togote. In vsi so vedeli, kaj pomeni . . .

»Tak tako?« so se čudili znanci in neznanci. »Otresi se svojih ljudi? Ne mara jih, čudak! Kaj pa hoče? Komu pa naj zapusti? Ali misli vzeti s seboj?«

In zanimanje za vojne dogodke je opešalo spričo važnosti vprašanja, kaj bi utegnil profesor nameravati s svojim imetjem, ako ga res noče dati sorodnikom. V kake namene bi ga mogel določiti? Pa ne da bi ga zapisal Stani?

Brezdelni jeziki vsega mesta so se razdelili na tabore. Tu so se razgrevali osebni pristaši Nákrtovih, Belletovih in celo Plešivčevih ter dokazovali, čigav sme biti levji delež po božji in človeški pravici; tam so vpili zagovorniki ustanovljenega reda, braneč pričakovanja sorodnikov nasproti vsakršnim pomislekom; ondi se je oglašala žolta zavist, ki ni privoščila nikomur ničesar, tako tudi Pernatovim nečakinjam ne . . . Vsem skupno pa je bilo to, da so se vzlic razvnetim besedam na tihem veselili vsakega neuspeha, kjerkoli se je pojavil, in da so obirali ubogo Stano do belih koščic, zgražaje se nad mislijo, da utegne odnesti dediščino renjenka, ki vobče ni bila tukajšnjega rodu!

»Ja, liebe Frau von Nagerth,« je rekla gospa glavarjeva trafikantki, ko jo je nekoč srečala pred cerkvijo, »da heisst es zuzupacken.¹ Bodočnost vaše ljubeznive hčerke je na tem. To odrešenje vam pristoji po pravici, po stanu in po vsem . . .«

Blanka pl. Nagerthova je potrto kimala z glavo. Vsega tega ji ni mogel nihče tako živo povedati, kakor je čutila sama v globini svojega sestradanega, lakomnega in zavist-

¹ Ja, ljuba gospa, pl. N. . . . tu ho pa treba poseči vmes (nemško).

nega srca. Dediščina je bila zanjo edina možnost, da preskrbi Aliso, in edini izhod iz sedanje stiske in tesnobe, ki je bilo vredno razmišljati o njem. V svojem neučakanem pohlepu je stala trdno na občem ženskem naziranju, da je sveta pravica sorodnikov obogateti z zapuščino bogatega strica. Nenaden konec sveta bi se ji bil zdel veliko bolj smiselni od razočaranja v tem pogledu. Vsa njena starikava no-tranjost je pokala od skrčene volje storiti vse in ubrati sleherno pot, ki bi jo mogla privedi na cilj. V duhu se je že zdaj prerekala za svoj delež in besno sovražila vsakogar, ki je domnevala, da bi ji utegnil odjesti le najmanjšo drobtinico. Tako je sama pri sebi in v tajnih pogovorih s hčerjo hudobno zasmehovala bogatinsko grabežljivost Belletovih in predrzne upe, ki jih je v mislih podtikala nesrečni Mimi. Takle požeruh, ki riga pri jedi, in takale beračica s kupom otrok! Denar strica Hilarija je bil po njenem mnenju že od veka določen v to, da ji pomaga obnoviti slavo Nagerthovega imena. Časih se ji je bledlo od koprnjenja. Videla je Aliso poročeno z enim teh brhkkih mladih oficirjev, ki so vsak dan žvenketali po stopnicah; sanjarila je, kako bi se preselila k njej. Ne, imela bi sama svoje stanovanje; oddajala bi sobo, našla bi si enega tistih »starejših, solidnih gospodov«, ki iščejo »pozne sreče« in »enako mislečih družic« ... Še enkrat, vsaj enkrat še, bi se hotela naužiti vsega, česar je pogrešala od Salvatorjeve smrti!

Toda prebujenje iz takih sanjarij je bilo zmerom enako. Rešitev ni bila v njenih rokah, bila je v rokah strica Hilarija. V najugodnejšem primeru je smela upati, da dobi tretjino. Na ostali dve tretjini so prežali drugi. Profesor očitno še ni mislil na smrt; in če je vendarle napravil oporoko, kdo je vedel, kakšna je bila in komu v prid! Bil je tako hudoben, tako brezobziren, zmožen vsakega grozodejstva!

Snovala je načrte, kako bi ga po malem izpreobrnila; kako bi ga premamila in pripravila do tega, da bi poskrbel zanjo in za Aliso. Morda bi se ji celo posrečilo izpodjesti Fini in Mimi, obe sestrični namah. Predvsem bi hotela odriniti Stano — diese Schlange! A v tak namen se je bilo treba prilepiti k profesorju, prodreti v njegovo hišo, izpolniti njegovo življenje in zavzeti ob njem postojanko, na kateri bi vztrajala do poslednjega trenutka. Vse to je

bilo prekrasno — in vse to je bilo nemogoče. Onkel Hilarius ni hotel tega. Izpregledal je njene namene in jo s posmehom zapodil od sebe!

Od tistega jutra na profesorjevem vrtu ni več obnovila svojih poizkusov. Ždela je v trafiki kakor pajek v mreži ter prežala na trg. Kadar se je prikazal stric Hilarij iz Vrtne ulice ter zamišljeno premeril trg in zavil mimo njenega okna, je naglo ugladila grenke gube na svojem obrazu, zavila ozke ustnice v laskav nameh in pozdravila starca s svojim najslajšim in najzapeljivejšim glasom. Profesor je dvignil glavo, pogledal jo napol začudeno, napol hudobno in pokimal. Katerikrat je celo zagodrnjal dve, tri besede. In to je bilo vse. Hilarij Pernat je šel svojo pot, ne da bi vrgel v trafiko mrvice upanja. Ko je izginil, je bil obraz gospe Blanke spet grd in star, poln togote in razočaranja, zgrbančen v krinko neutolažljive zavisti in nepomirljive jeze na vse ljudi. A kadar jo je obup najhuje dušil, je pogledala naravnost in videla Jeana Belléta, ki se je mrk in zaripel trebuhal na pragu svoje prodajalne ter divje gledal za stricem. Hvala Bogu, tudi njemu se ni godilo bolje! In časih je prikolovratil po trgu Karel Plešivic s svojim izguljenim pogledom ali pa sestrična Mimi s svojo velo postavo, ki se je zdela vsak dan bolj upognjena od nesreče. Oh, še so živeli ljudje, ki jih je takisto zaman skominalo po denarju Hilarija Pernata! Še je bila pravica na svetu...

Tako ji je bilo pri duši tisti sinji jesenski dan, ko je prikorakal profesor ves izpremenjen mimo njenega okna in jo pozdravil sam od sebe, svetlo in prostodušno, kakor še nikoli ne:

»Oglasi se kaj, nič ne misli na moje muhe. Bile so, a ni jih več. Poslej bom zmerom dobre volje...«

Blanka pl. Nagerthova je hotela nekaj reči; odprla je usta in obsedela tako, ne da bi se ganila in ne da bi izpregovorila. Hromost strmenja ji je legla na zagrenelega duha in na suhotno telo. Ali je bilo mogoče? Človek, ki je izrekel te besede, je bil res stric Hilarij? Kaj mu je bilo? Kakšen čudež se je zgodil z njim? Že se je oddaljil, že je govoril z Žanom, že se je skrtil za vogal; toda ona ga je še vedno videla pred seboj. Prerojen, samemu sebi ne podoben ji je ostal v spominu in v očeh kakor bajno, nenadejano razodetje. Zgolj smehljaj ga je bil od nog do glave!

Kaj je pomenila ta izprememba? Zdravje ali poslabšanje, obrat na bolje ali še globlji padec v slabournost? Prva možnost se je zdela trafikantki preveč nevarna; zaničala jo je in se oklenila druge. A v tem trenutku ji ni bilo do razglabljanja. Profesor jo je povabil k sebi: smela je priti, bila je tako rekoč dobrodošla, dom v Vrtni ulici ji je bil odprt. Vse drugo je bilo nevažno — vse drugo je bilo njena skrb! Paradiž prepovedanih upov se je široko razgrnil pred njenimi očmi. Časopis, ki ga je držala v rokah, ji je pal na kolena in naočniki so ji zdrknili na konec nosu, ne da bi kaj čutila.

»Alisa? Alisa!« je poskočila čez nekaj minut. »Tak pridi že, du unausstehliches Kind...¹ Kje spet tičiš, Alisa?«

Njen ostri glas se je v gosposkih prelivih razlegal po hiši. Toda Alise ni bilo od nikoder. Mati je zamišljeno zmajala z glavo.

»Gotovo je pri Fricu... če ne pri Poldlu ali pri Rudiju... Sama ne ve, katerega ima rajši, das arme Kind...² Treba jo bo opomniti, naj se odloči za enega in naj se ga trdo oprime. Da heisst es zuzupacken, kakor pravi gospa glavarjeva. Ach, die Liebe! Alisa?« je spet zagnala svoj materinski krik. »Alisaaaa!...«

Alisa je naposled pritekla. Razmršena, vsa rdeča in ne zelo dobre volje je stopila v trafiko ter odločno zaprla vrata za seboj.

»Was gibt's,³ Mama? Ali res ne bo več miru pred teboj? Stavim, da me kličeš za prazen nič.«

»Za prazen nič, mein Kind?⁴ Poslušaj, kaj imenuješ prazen nič, potem govori!«

Jaskaje in mahaje z rokami ji je povedala veliko novico.

Alisine temne oči so se razširile. Sklepala je roke, majala z glavo, pačila obraz, kakor se spodobi v trenutkih velikih dogodkov, in vzklikala z okusno zaokroženimi ustnicami:

»Ni mogoče!... Kaj praviš! Nein, so was...⁵ Onkel Hilarius naju vabi k sebi?...«

¹ Ti neznosni otrok (nemško).

² Ubogi otrok (nemško).

³ Kaj je? (nemško).

⁴ Otrok moj (nemško).

⁵ Ne, kaj takega (nemško).

Ko pa je mati začela prerokovati o posledicah tega vabila, je hči nenadoma obnemela. Veliki dogodek je imel dve plati. Z ene ji je odpiral možnost, da postane dedična, to je, kakor pravijo ženske, v doglednem času »srečna nevesta«, z druge je zahteval od nje, da posveti svoje proste ure staremu stricu, ki ji z vsem svojim denarjem ni mogel nadomestiti mladih Fricev, Rudijev in Poldlov ...

Gospa Blanka ji je čitala te misli na obrazu.

»Zdaj se bo moralo marsikaj izpremeniti,« je rekla prežeče. »Dovolj si v letih, da razumeš svoj položaj. Ako se prikupiš stricu Hilariju, je vse mogoče; ako se poruši to najino edino upanje, je vse ostalo zaman ... Misli na to, da sva siromašni, in ... čuvaj se, mein Kind ...«

»Česa naj se čuvam?« je vzkipela Alisa in zardela od slabe vesti. »Kam meriš, mama?«

»Du weisst schon,«¹ je rekla gospa pl. Nagerthova, s skrbjo opazujoče temne kolobarje okoli hčerinih oči. »Nekam čudna postajaš zadnje čase. Bojim se ... ich fürchte ...«

Alisa se je zavrtila na petah, zasmejala se kakor brez uma in zapela na vse grlo:

»Küssen iest hkaine Sühnd'
miet hainöm schönen Kiend ...«

»Čuvajte se,« je ponovila mati, žugaje s prstom. »Pri pametni ženski je to ... die letzte Karte ...«²

Alisa je bila vendarle pametna ženska, ne sicer glede poslednje karte, tem bolj pa glede drugega.

»Govoriva pametno,« je dejala in sedla k materi. »Kaj nama je storiti? Razloži svoj bojni načrt.«

»Kakor da ti ga nisem že stokrat povedala! Udomačiti se morava, postati nepogrešljivi. Onkel Hilarius mora spoznati, da zanj ni življenja brez naju dveh.«

»In Stana?«

»Das falsche Frauenzimmer!³ Baš zaradi nje. Ona je najbolj nevarna. Če izpodrineva njo, mu ostane samo še sorodstvo.«

»Belletovi in Plešivčevi so tudi sorodstvo,« je trpko zamrmrala Alisa.

¹ Ti že veš (nemško).

² Poslednja karta (nemško).

³ Ta hinavka! (nemško).

»Bogatinovi in pijančevi! Kaj bi takim dediščina? Zastran njih si ne beli glave. Prvo je, da se zasidrava v Vrtni ulici, drugo, da onemogočiva Stano. Tretje bo prava igrača.«

»Tako si obeta tudi onkel Jean.«

»Naj si — tem boljše za naju. Videla sem profesorja, ko je govoril z njim. Gotovo je tudi njemu privoščil lepo besedo. Srečali se bomo; a Bog ne daj, da bi ga krivo gledali zaradi tega. Dokler imamo skupno sovražnico, se moramo vsi združiti zoper njo.«

»In potem?«

»Hübsch nach der Reih'!¹ Proti Plešivčevim in Belletovim je toliko razlogov, da jim ne bo težko izpodnesti stola, kadar bo čas za to. Očenaš je skupen, toda amen ne sme biti nikogar drugega kakor moj in tvoj.«

»Vse najino!« Alisine zelenkaste oči so se zaiskrile.

»Ali pa je bil moj rajniki papa zaman Rubatutti...«

Rubatutti! Slavno ime trafikantkinih prednikov je udarilo v zatohli zrak tobakarne kakor gusarski bojni klic...

Blanka pl. Nagerthova se ni zadovoljila s praznimi besedami. Vsaka ura je bila dragocena. Bodreč se z mislijo na Salvatorja, na mynheerja, na dolžne ozire do svojega stanu in na vse neizpolnjene želje svojega življenja, je še tisti popoldan potrkala pri Bellétovih.

»Kuzin² Fini« je sedela v vsej mogoti svoje tolišče pri mali južini ter z materinsko neutrudnostjo nalivala otrokom kavo.

»Ja Blanka!« je zacvilila z radostnim glasom, ko je uzrla sestrično med vrati. »Kaj te prinaša? To je lepo, vidiš, ah, das ist schön...«³ Človek bi bil rekel, da je res neizmerno vesela.

»Fini!« je vzkliknila trafikantka še bolj vzneseno in planila Belečki okrog vratu. »Meine liebe⁴ Fini!«

Ko sta se dodobra obsvirali in obcmokali in je sedela »kuzin Blanka« za mizo s skodelico kave pred seboj, je gospa Fini izpodbudljivo dvignila obrvi, češ: ceremonija je pri kraju, povej zdaj, čemu si prišla?

¹ Lepo po vrsti! (nemško).

² Sestrična (francosko: la cousine).

³ Ah, to je lepo (nemško).

⁴ Ljuba moja (nemško).

Trafikantka je uprla oči v sestrično, ozrla se po otrocih in komaj opazno pobesila vrhnjo trepalnico na desnem očesu. Belečka jo je razumela.

»Žani!« se je splašila. »Olgi, Mili! Pojdite se igrajčkat v kuhinjo . . . Schön brav sein draussen!«¹

Kuzin Blanka in kuzin Fini sta ostali sami. Čeprav je Belečka dobro vedela, o čem želi Blanka govoriti z njo, je vendar še vedno dvigala obrvi. Trafikantka je spet pomežiknila.

»Onkel Hilarius?« je nato vprašala gospa Fini.

Blanka pl. Nagerthova je pomembno sklonila glavo.

»Hm, hm!« je zapela Belečka. »Čuden postaja, siromak . . .«

»Čuden, čuden!«

»Izprva se nas je otepal, kakor da nismo njegovi ljudje. Und jetzt . . .«²

»Merkwürdig!«³ Zdaj nas pa vabi.«

»Vaju tudi?« se je začudila kuzin Fini. »Glej, glej . . . Also,«⁴ kaj misliš?«

»Čas je, da se zavzamemo vsi kakor eden. Nevarnost je skupna, vsi moramo gledati.«

»Kako gledati?« je zategnila Belečka, delaje se nevedno. »Kakšna nevarnost?«

»Onkel Hilarius je dober človek . . .«

»Eine Seele . . .«⁵

»Če je časih . . . ták, ni sam od sebe.«

»Kje neki, ich bitt' dich!«⁶

»Nekdo ga hujska zoper nas.«

»Vsi vemo, kdo.« Gospa Fini je strogo mrrdnila z obrazom. »Neka oseba . . .«

»Jaz pravim, da ta oseba ve, zakaj ga hujska!«

»Menda ve. Onkel Hilarius je bogat . . . Ne bila bi prva ne zadnja.«

»Ničvrednica!«

»Potuhnjenka, izpodlezovalka . . .«

¹ Pa lepo pridni bodite zunaj! (nemško).

² Zdaj pa (nemško).

³ Čudno (nemško).

⁴ Torej (nemško).

⁵ Duša . . . (nemško).

⁶ Prosim te! (nemško).

Sikali sta kakor dve mački. Oči so se jima bliskale, ustrnice jima drgetale od mržnje. Z besno slastjo sta se vrgli na »to osebo« in jo obrali do golega. Ker nista vedeli o njej resničnih grehov, sta ji očitali tiste, ki bi jih utegnila storiti, če bi mogla in če bi se upala... Belečka, ki je bila v trenutkih razburjenja tem bolj nepreračunljiva, čim redkeje so jo obhajali, se je celo drznila namigniti:

»Rada bi le vedela, s čim ga je tako privezala nase? Človek bi si mislil...«

»Allerlei!...«¹ je vzdihnila kuzin Blanka in sramežljivo pobesila oči.

»Ja, leider...² Kaj praviš, kaj nam je storiti?«

Tisti mah je široko vstopil Jean Bellé. Tudi on je takoj uganil vzrok obiska. Brez kakega vprašanja se je vrgel v naslanjač, sklenil roke na trebuhu, zavrtil palce, pogledal trafikantko in vprašal z debelim glasom:

»Nu, kar govorita. Kaj ukrenemo zastran profesorja?«

In Blanka pl. Nagerthova je jela razlagati, gledaje zdaj njega, zdaj njo... Čim bolj jima je šlo do živega, tem tišje in tem bolj prepričevalne so postajale njene besede. Ko je končala, je bila enotna fronta sorodnikov Hilarija Pernata ustanovljena. Segli so si v roke in kuzin Blanka se je poslovila. Vsa zadovoljna in polna podjetnosti se je napotila k Plešivčevim, da bi uredila tudi levo krilo svoje vojske...

VII

Tako se je začelo v Vrtni ulici novo življenje, kakršnega si pred mesecem dni ne Hilarij Pernat ne njegovi sorodniki ne bi bili mogli predstaviti. Namesto rož, ki so se usule, namesto zelene brajde in košate sence kostanjev, ki jih je osmukala burja zadnjih oktobrskih dni, namesto sonca in toplote in vsega, kar je odhajalo, je vkorakala v profesorjev zakleti raj gospa Blanka s svojo hčerjo, Fini Belečka s trebušastim Žanom in za temi štirimi plašna in sramežljiva, potrta in ponižana Mimi Plešivka z obrazom večno nabranim na jok in z usti zmerom pripravljenimi,

¹ Vse mogoče (nemško).

² Žal (nemško).

da zaženo venomer isto, do naveličanja žalostno tožbo o ubogih otročičih in o nesrečnem Karlu, ki se ni hotel izpametovati...

Zvonec na vratih stričkovega vrta je pel zdaj malone od zore do mraka. Profesor, Stana in deviška starka Monika so že po njegovem glasu razločili, kdo prihaja. Kadar je zazvenel posebno boječe, kakor da vobče še ne poje, ampak le v strahu in trepetu zbira pogum, da bi se najpogotnejše drznil zjavkati v imenitni pokoj Pernatovih sob, takrat so vedeli, da je prišel Karel Plešivic osebno. Profesor je pri takih prilikah neutegoma napravil moder obraz in vtaknil v hlačni žep primeren bankovec, ako je bil dobre volje, ali pa figo, če je bil nasajen. In Stana, ki je vedela, da ju mora pustiti sama, je pogosto slišala iz stričkove sobe ihtenje skesanega oficijala in glasne pridige Hilarija Pernata, ki je hodil z rokami na hrbtu iz kota v kot ter razlagal grešniku svoje nazore o spodobnem življenju. A to je delal menda le v svojo zabavo; zakaj kadar je odpiral vrata, da bi spustil gosta na stopnice, se je vselej razlegel po hiši njegov norčavi, objestni starčevski smeh.

»Nu prav, prav,« je klical za oficijalom, »kaj bi tisto! A nekaj te prosim, veš: enkrat samkrat bi poizkusil priti s trezno glavo. Ne iz filistejstva, nikakor ne... Edino zato, ker sem čudak, zbiralec redkih vtisov in občudovalec nezaslišanih pojavov, he, he, he!...«

In deset minut po Karlovem odhodu je sedel v svojem naslanjaču, vrteč palce ter poslušaje Nákrtočko ali Belečko, še večkrat pa obe namah, velikokrat tudi mogočnega Žana ali vitko Aliso, ki mu je žrtvovala vsak dan po kako urico svojih ljubezenskih sanjarij in zablod. Gledal jih je, kadar so se s sladkimi obrazi gnetli okoli njega, ter poslušal, kako so vselej obirali tistega, ki je bil odsoten, vsi skupaj pa najrajši Stano, ki jim ni mogla ugoditi ne z mislijo, ne z besedo, ne z dejanjem; in nič ni kazalo, da bi imel o njih kako posebno mnenje.

»Kdo bi bil slutil, da ume biti onkel Hilarius tak vzoren stric!« je večkrat govorila trafikantka svoji hčeri. »Sama ljubeznivost ga je... Le star je že, oh, tako star in slab!«

S takimi vzdihmi na ustnicah se je počasi vadila v izžemanju krokodilovih solza, da je ne bi ukanile pri pogrebu.

Hilarij Pernat pa je odpiral za gosti okna in vrata, zračil sobo in zadovoljno mrmral sam pri sebi:

»Nu, hvala Bogu, šli so, spet smo sami... Pusto je bilo, hm, kakor pri postni maši, da bi jih zlodej! Če vsaj ne bi za hrbtom glodali drug drugega, kakor hitro kateri odnese pete. Izpodrivajo se, siromaki: auri sacra fames,¹ he, he... In Stana, kako se jim je zamerila, res čudno! Nu, hvala Bogu. Zakaj ne bi bil sorodnik, kakršni so vsi, onkel Hilarij po predpisih? Naj pijejo kavo in naj se tolažijo s prijetnimi upi; tako mine čas njim in meni... Ko je tako težko čakati — Bože, kako težko!...«

Tako govoreč je zamišljeno stopil v svoj kabinet ter se zagledal v koledar. Koliko tednov je že minilo, odkar je dal pismo na pošto? Zakaj ni bilo odgovora? Ali je bilo res tako zamudno poiskati med stotisoči mladih mož na bojišču Milana Kantorja? Ali tisti, ki je šlo pismo skozi njih roke, res niso čutili, kako važna je njegova vsebina? Ali res niso uganili, da gre za srečo ali nesrečo, za oproščenje ali obsodbo ubogega starega možička, ki se tako sam in tako skesan odpravlja s tega sveta?

Vsakršne misli so ga obhajale, druga bolj nemogoča od druge. Lahko da njegovo pismo vobče ni prispelo do cilja; morda ga je kdo ukral in odprl, meneč, da je v njem denar; prečital je poslanico koprnečega očeta in jo s srditim porogom raztrgal na koščke. Ali pa je pismo zašlo, obležalo v kakem kotu, zdrknilo v enega tistih strašnih predalov, iz katerih vstajajo izgubljena pisma kakor mumije iz grobov po desetletjih, ko je zdavnaj vse mrtvo in pokopano, piščeva roka in čitateljeve oči...

A morda je tudi prišlo na pravo mesto. Prišlo je in bilo bi oddano, če bi ga še mogli oddati. »Milan Kantor!« je nemara zklical glas; toda usta, ki bi morala odgovoriti »Tukaj!« so že razpadala v črni zemlji...

Kadar je Hilarij Pernat pomislil na to najhujšo možnost se je moral siloma premagati, da ni zaječal. Vse njegovo bitje se je krčilo, vsaka žilica se je branila in trepetala: ne! Dokazoval si je, da to ni verjetno, ter iskal razlogov, zakaj ne more biti tako. In ker se je imel na trdih valetih, se je sčasoma res prepričal. Čim delj je čakal od-

¹ Prekleti pohlep po zlatu (iz Vergilove »Eneide«).

govora in čim nerazumljivejše je postajalo to molčanje neznanega sina, tem bolj gotovo se mu je zdelo, da Milan živi in da se mora vse srečno razplesti.

Toda njegova notranja napetost je rasla od dne do dne. Bilo mu je, kakor da tava po veliki praznoti, po temi, v kateri sveti ena sama oddaljena luč; ta luč se je bližala neznošno počasi in on, da bi je laglje dočakal, je grabil okoli sebe ter se oprijemal vsega, kar mu je prišlo pod roke. S knjigami se ni mogel več zamotiti, samota mu je bila zdavnaj prepolna misli in vprašanj; zato je potrpežljivo prenašal vsakdanji sorodniški vpad in posedal celo v gostilni. Kadar se je tuja okolica razšla, ni mogel prebiti brez Stane. Včasih je stala pri vratih že uro in delj, z roko na kljuki, vsa blede od muk svoje gospodinjske vesti, ter z grozo poslušala cvrčanje kosila, ki se je smodilo v kuhinji; toda striček Hilarij je kakor ponevedoma tiščal vrata, govoreč brez konca o praznih stvareh, da ne bi čul svoje duše, ki je na vse strune pela o eni, edini pomembni...

Vojna ga skoro ni več vznemirjala. Zastran njega je smela zdaj trajati do sodnega dne. Poročila je komaj še čital, zemljevidi so se prašili na polici. Podmorski čolni in Chemin des Dames, boji na Tagliamentu in boljševiška revolucija, vse to ni bilo več Bog zna kako važno. Važno in odločilno je bilo samo vprašanje: kdaj pride odgovor na pismo?

Nekega dne je sivo jesensko nebo še bolj potemnelo. Meščani, ki so zvečer prihajali k »Zlatemu medvedu«, so napovedovali sneg. In res: ko je Hilarij Pernat drugo jutro pogledal izpod odeje, je bila vsa soba polna mehke, hladne svetlobe. Živahno je skočil k oknu ter se zazrl v belino, ki je ponoči debelo posula strehe in ulice. Snežilo je še vedno, ves tisti dan; a svod za letečimi koprenami se je zdel čist in radosten, osvobojen vseh temnih slutenj in mrke žalosti; čim delj ga je profesor iskal z očmi, tem bolj ga je obhajalo, kakor da se preraja duša v njem in svet okoli njega.

»Zdaj bo spet vse jasno in dobro,« je rekel sam pri sebi. »Lepa je pomlad, toda v zimi je nekaj mirnega in vedrega; sladka je mladost, toda večer življenja nam prinaša pokoj, jasnost in izpolnitev...«

V nekakšni tajni zvezi s to mislijo se mu je zazdelo, da mora biti sinovo pismo zdavnaj na poti: po dolgih ovin-

kih roma in enega teh belih dni, morda že danes, bo ležalo v njegovih rokah, težko od blagoslova . . . Da je le mogel dvomiti o tem, kar je bilo najbolj naravno!

Obednica še ni bila nikoli tako visoka in prostorna kakor tisto jutro, Stanin obraz še nikoli tako prijeten in svež. V veliki, beli peči so veselo pokale bukove grče.

»Ali pošte še ni?« je vprašal profesor, sedaje za mizo.

»Kje, striček!« se je zavzela Stana. »Pol devetih je pravkar odbilo.«

»Hm,« je dejal, »čas ima polžje noge. Potrpeti bo treba. Danes pride, slutim da,« je dodal kakor v sanjah.

»Kaj pride, striček?« je pograbilo dekle, meneč, da ji hoče razodeti skrivnost, ki mu je bila že vse te čase zapisana na obrazu.

»Kako — kaj pride?« se je splašil Hilarij Pernat. »Ali sem mislil na glas?«

Čutil je, da ga obliva rdečica.

»Danes pride, ste rekli, slutim da' . . .«

Njene oči so se prostodušno uprle v profesorja. Toda starec se je otresel.

»Neumnost!« je zagodrnjal, trudeč se, da bi gledal grdo, in jezno mešaje z žlico po kavi. »Če sem tudi rekel, mislim nisem ničesar posebnega.«

»Striček?« Stana se ni dala odpraviti. »Jezik taji, oči pa pravijo drugače! Nu dajte, odrešite me radovednico: česa se nadejate? Ali bo kaj veselega?«

»Fichez-moi la paix!«¹ se je ujezil striček. »Rajši povej, zakaj ne daš več peciva? Kolački so vsi izprebrani in prav nič prida se mi ne zde.«

»Ali bo kaj lepega, striček?« je laskavo ponovilo dekle, nagibaje se k njemu.

»Da nikoli tega,« je zdajci ušlo Hilariju Pernatu. »Nobeno oko ni videlo, nobeno uho ni slišalo takega veselja!« Njegovo drobno, gladko obrito lice se je zasvetilo od razigranosti; vsi utajeni upi so mahoma pritisnili iz prsi nekam kvišku, da bi v burnih, prešernih besedah, med smehom, vzklikanjem in mahanjem z rokami planili na dan . . . A v tem se je zavedel. »Prav ničesar ti ne povem!« je odrezal malone togotno. »Kadar pride, se boš lahko nastrmela po

¹ Dajte mi mir! (francosko).

mili volji, ti in vsa druga babja in moška svojat ... Dotlej pa — niti besedice! In vobče, kaj je to tebi mar? Saj slišiš, da te vprašam: odkod in zakaj in čemu to strašno pecivo? Hic Rhodus.«¹ Tako govoreč je trudoma nagrbančil obraz in s prisiljeno strogostjo potrkal ob mizo.

Stana se je nasmehnila kakor v zadregi.

»Vojna je, striček, tri leta že ... Moko, jajca, sladkor, vse je težko dobiti. Poglejte v moje kuhinjske predale.«

»Poleti je bila tudi vojna,« jo je zavrnil profesor, kakor bi pestil grešnika iz pete šole. »In kakšne dobre zapog-njence si spekla o kresu, kako torto za moj rojstni dan! To so bosì izgovori.«

»Varčevati je treba, striček ...«

»Varčevati je treba zmerom, ne šele zdaj. Zakaj se ti prej ni zdelo škoda?«

Zardela je in pobesila oči.

»Prej nismo imeli toliko obiskov; odkar pa prihajajo v hišo ljudje ... Sami ste zahtevali, da jim postrežem kar najboljše. Noblesse oblige,² ste dejali.«

»Kaj hočeš reči? Da gostje vse pojedjo?« se je začudil Hilarij Pernat.

»Nu da, dober tek imajo ... jaz pa zato ne dobim toliko več masla in jajc.«

»Hm!« Profesor se je mahoma spomnil, da je še oni dan občudoval Blanko in Aliso, kako sta do dna izpraznili polno košarico slaščic. In v nedeljo, ko je prišla Fini Beleška z Žani, Olgi in Mili! In Karel Plešivic, ki si je »z dovoljenjem spoštovanega gospoda strička« vselej nabasal žepe za svoje »nedolžne črviče«, potlej pa pital ženščine po beznicah, kakor so pripovedovali dobri ljudje ...

»Prav imaš,« je pokimal. »Nima vsak čuta za to, da so certi denique fines.³ Kaj hočemo, težko je gledati gostom na zobe ...«

»Bog ne daj, striček!« ga je prekinila Stana.

»In težko se jih je otresti, kadar smo jim podali mezinec,« je končal profesor. »Nu, pustiva jih. Če govoriš o volku, rad pride.«

¹ Hic Rhodus, hic salta — tu pokaži, kaj znaš (latinski izrek po Ezopu).

² Plemenitost nalaga posebne dolžnosti (francoski izrek).

³ Navsezadnje so vsemu določene meje (Horac).

Ni se še utegnil zasmejati svoji opazki, ko je pozvonilo.

»Ali nisem dejal?« se je ustrašil. »Vse kar je prav! Kdor koli je, reci mu, da še spim.«

Strah, s katerim je pobegnil v spalnico, ni bil samo burka, čeprav je Stana nehote udarila v smeh; bil je resen. Misel, da naj bi vsakdanji obraz in razgovor Blanke pl. Nagerthove ali Jeana Belléta že na vse zgodaj skalila svečano ugodje tega prvega zimskega dne, se je zdela Hilariju Pernatu svetoskrunska.

Monike ni bilo doma in Stana je morala iti sama odpirat vrtno duri. Veselo pokrikavaje je gazila sveži sneg, ki jo je grizel v meča, vsa prepričana, da stoji zunaj poštar s stričkovimi časopisi. Ko je odklenila, je videla, da se profesor ni motil: pred vrati je mencala trafikantka z zavojčkom, iz katerega so gledale slamice petih viržink.

»Samo mimogrede se oglasim,« je vzkliknila, tiščeč mimo Stane. »Ubogi onkel Hilarius gotovo nima nichts zu rauchen,¹ pa sem mu prinesla nekaj smotk... Kaj pravite? Da še ni vstal?« se je začudila, nejeverno motreč devojko z očmi. »Ali je mogoče? Upam, da ni bolan? Ah, Bože moj, če le ni kaj hudega!« Spet se je zaletela.

»Zdrav je kakor riba v vodi,« se je nasmehnila Stana, zastopaje ji pot. »Samo spi še, res spi. Smrči, da se hiša trese. Gotovo bi bil nejevoljen, če bi ga zbudili, gospa... In stanovanje je še narobe, pravkar sem začela pospravljati.«

»Če le ni bolan?« je ponovila Blanka, s težavo taječ jezo, ki jo je obhajala. »Pomirite me. Vzemite mi diese Last vom Herzen!«²

»Res mu ni nič. Popoldne boste sami videli.«

»Nu, tedaj popoldne... Ah, pozabila sem: tole mi je dal pismonoša.« Nekam togotno je potegnila iz mufa dva časopisa in pismo. »Na svidenje.«

Ko je bila spet na ulici in je ključ zaškripal za njo, je blisnila z zelenimi očmi prek ramena in strupeno zamrmrala:

»Die Schlange!...«

Stana se je vrnila v hišo. Že je stala na pragu stričkove sobe, ko ji je prišlo na um, da bi pogledala pošto.

¹ Nič kaditi (nemško).

² To breme s srca (nemško).

Pismo je zbudilo njeno pozornost. Bolj ko ga je obračala v roki, bolj je slutila nekakšno tajno zvezo med njegovo vsebino in koprnečim razpoloženjem, ki ga je opazala pri profesorju že vse te tedne... Srce ji je zastajalo od čudne tesnobe. Morda je bil njen strah nespameten; pismo je bilo morda navadno, brezpomembno pismo o kdove kakih nevažnih stvareh. In vendar se ji je zdelo, da bi laglje podala starcu nevarno orožje kakor ta debeli, povsod popisani in prepečateni ovoj. Ko je začula v sobi stričkove korake, ga je naglo spravila za predpasnik in vstopila.

»Pošta?« Hilarij Pernat je živahno pograbil časopise. »In pisma ni bilo nobenega?«

»Nobenega,« je odgovorila z negotovim glasom.

»Hm, hm...« Profesor je zamišljeno majal z glavo. »Čudno, čudno. Nu, morda drugič kaj. Une autre fois... stoj! Kako bi pisala ,autre fois'? Skupaj ali narazen?«

»Skupaj,« je raztreseno zamrmrala Stana.

»V klop!« je zavpil Hilarij Pernat. »Vous êtes une oie,¹ mademoiselle. Kaj pomeni ,oie'?«

»Modrijanka!« se je zasmejalo dekle in je steklo po svojih poslih, prepustivši strička obupu nad toliko nevednostjo.

Nákrtovi dami sta prišli popoldne točno k malici. Gospa Blanka ni mogla natrditi profesorju, kako neizmerno jo veseli, da ga vidi živega.

»Srce mi je zamrlo, onkel Hilarius, ko sem čula, da ste še v postelji... Neprestano trepečem za vas!« je hitela, prežeče ogledujoč profesorja, da bi videla, ali je ni Stana zavrnila na svojo pest. »Spali ste, nu da... Na prvi mah ji nisem mogla verjeti,« je dodala, ko je dekle odšlo po kavo. »Veste, kar predme se je postavila. Vobče moram reči... überhaupt... vsak dan bolj drzna se mi vidi!« je povedala naravnost.

»Kdo?« je ostrmel Hilarij Pernat.

»Nu, diese Person...«²

»Gospodično Mirnikovo misliš?« Profesor ni dvignil obrvi.

¹ Gos (francosko).

² Ta oseba (nemško).

»Nikogar drugega. Sie hat so etwas Freches...«¹

»Bog pomagaj,« se je namuznil starec. »Kdor ve, da podpira štiri vogale...«

»Nič ne rečem, onkel Hilarius,« se je podvizala trafikantka, videč, da govori gluhim ušesom. »Bog daj, da ne bi bili nikoli razočarani... Ja, kaj sem hotela reči? Pošto sem danes jaz prinesla, wissen Sie?«²

»Vem, hvala. Časopise.«

»In pismo — und einen Brief!« je poudarila Blanka. »Ali ga niste dobili?«

Hilarij Pernat je osupnil: nikakega pisma ni dobil! Že je odprl usta, da bi vprašal kako in kaj; toda misli so se po bliskovo uredile v njegovi glavi. Ako mu je Stana pridržala pismo ali če ga je, recimo, gredoč izgubila ali pozabila v kuhinji, je bila to vsekako stvar, ki je zadevala samo njo in njega.

»Mda,« je pokimal mirno. »Dobil sem ga, hvala lepa.«

Toda zamolkli nemir v njem je rasel od minute do minute. Zakaj mu Stana ni dala pisma? Kakšno pismo je bilo? Odkod? Komaj je pričakal minute, ko sta ostala sama.

»Stana?« je vprašal, še preden so utihnili koraki Nákrtovih dam. »Kje je moje pismo?«

Zdrznila se je.

»Katero pismo?« je zajecjljala. Porcelanasta skodelica ji je pala iz roke ter se razletela na kose. »Oh, Bože moj!« V svoji zmedi se je sklonila, da bi jih pobrala.

»Pusti!« je osorno velel profesor. »Katero pismo? Tisto, ki je prišlo zjutraj s pošto. Nákrtova ti ga je dala v roke.«

»Imam ga... zunaj...« je zamrmrala Stana s solznimi očmi.

»Zakaj si ga pridržala?«

»Ne vem...«

»Prinesi ga!« Hilarij Pernat je strogo potrkal s členki ob mizo.

Stana je šla. Vrnila se je s pismom, vsa zmedena, osramočena in v strahih.

»Tule je...«

¹ Nekaj tako predrznega je na njej (nemško).

² Veste? (nemško).

Profesor jo je čakal z iztegnjeno roko. Tudi njegov obraz je bil siv od slutnje. Vzel je ovoj, pogledal ga, podržal ga k luči, kakor da ne verjame svojim lastnim očem... Nato je čudno zastokal, pobesil glavo in spustil pismo na mizo.

Bilo je njegovo pismo: tisto, ki ga je poslal Milanu Kantorju! Trda roka je prečrtala naslov ter pripisala s strmimi, brezčutnimi črkami:

»Pogrešen dne 5. VI. 1916...«

VIII

Tisto noč je Stana prvič spoznala, kako težko breme je velika skrb. Pred leti, ko je ležala mati na smrtni postelji, je bila ona še dete; vedela je, da ji ne more pomagati; v svoji brezumni boli si tudi ni utegnila zadati vprašanja, kaj naj stori, kako naj odvrne prihajajoče gorje in kaj bo z njo, ako ostane sama na svetu. To pot pa je bilo drugače. Striček Hilarij, njen edini dobrotnik in prijatelj, edina njena opora sredi tujih ljudi, je vpričo nje omahnil pod udarcem, o katerem ni vedela, kakšen je in kaj pomeni. Sesedel se je na stol, udaril z glavo ob mizo ter izgubil za nekaj minut zavest. Ko ga je s kisom, mrzlo vodo, stresanjem in klicanjem zdramila iz omedlevice, je najprej stekleno pogledal okoli sebe; nato je uprl oči v pismo, ki je ležalo pred njim, segel ponj, hoteč ga nemara skriti... in zdajci dvignil roke na obraz ter zastokal, kakor še ni čula zastokati človeka. Stani je srce zamrlo od sočutja in strahu.

»Striček!« Z glasnim vzkrikom se je vrgla k njemu na kolena. »Ubogi striček, kaj se je zgodilo?...«

Njen vik ga je spravil k zavesti. Z naporom se je spravil na noge, odrinil jo in krenil od mize, kakor da hoče v spalnico. Toda bil je menda trenutno slep; namesto da bi šel proti vratom, se je zaletel v predalnik.

»Pardon!« je zamrmral s čudnim, ubito žvenkečočim glasom. »Ali sem neroden...«

»Striček,« je ihtela Stana, loveč ga z razprostrtimi rokami, da bi mu prestrigla pot, »zaboga, povejte mi...«

»Nič, nič,« je odrezal Hilarij Pernat že na pragu. »Ce n'est rien. Nič ni, le pusti me... Pusti me, pravim!...«

In se je zaprl v spalnico ter obrnil ključ.

Trkala je, klicala, plakala v ključavnico; profesor se ni oglasil. Vabila ga k večerji — vse zaman. Iz zaklenjene sobe ni bilo odgovora; da ni slišala vzdihov, sopenja in pri-tajenega siganja, bi bila mislila, da je stric Hilarij umrl.

A tudi tako je bilo dovolj nevarno. Stana si je prista-vila stol in sedla k vratom, tresoč se od nepokoja, ki je le-zel nanjo iz temin. Striček je bil star; lahko bi mu po-čilo srce od žalosti ali pa bi ga od razburjenja zadela kap. Lahko bi se mu zmešalo. Lahko bi si kaj storil, obupan ka-kor je bil...

Šele pozno, ko je bila že trudna od drugih, bolj neodlož-ljivih misli, ji je prišlo na um, kaj bi ji bilo storiti, ako bi se zgodilo to ali ono ali tretje... Šele tedaj je pomislila, da ne bi bilo uro po stričkovi smrti zanjo več mesta v Vrtni ulici... in da se ne bi imela pod milim Bogom kam obrni-ti... Šele tedaj, ko so bile solze na njenem obrazu zdavnaj posušene in ji je zaspanec že dolgo pritiskal na veke, se ji je zazdelo, da je vzlic dobroti strica Hilarija vendarle sirota in nesrečnica na tem svetu...

Toda Stana ni bila vajena veliko misliti nase. V tem tre-nutku je bila taka misel nedvomno greh. Sredi svojega str-menja nad profesorjevo boljo, sredi skelečega usmiljenja z njim in sredi grenke zavesti, da mu ne more dati ne po-moči, ne tolažilne besede, ker ji ni hotel odkriti svojega gorja, je naposled zaspala, zavita v veliko volneno ruto, z glavo naslonjeno na vrata, za katerimi je po malem usihal nje-gov bedni starčevski stok.

Ko je Hilarij Pernat proti jutru stopil iz svoje sobe in jo našel tako, ga je prevzela velika, dobrodejna nežnost, to-lažilnejša od vsega, kar bi mu bila mogla reči z besedami. Obstal je, zamislil se, sklonil se k njej ter jo rahlo polju-bil na lase...

Pri zajtrku in kosilu se je delal, kakor da ne ve ničesar. Brzdal se je zaradi nje in izkušal igrati vlogo lahkomiselnega človeka, ki so ga včeraj resda pustili živci na cedilu, ki pa je ponoči temeljito prebolel svojo smešno slabost. Kramljal je, šalil se in celo dražil Stano; morda bi se mu bila dala prevarati, da ni bilo njegovega bledega, prečutega obraza, njegovih rdeče obrobljenih oči in drgeta pritajene notranje muke, ki mu je vsako minuto stresal mišice na

licih in koticke ust. Dekle je občudovalo njegov napor in mu je bilo hvaležno, vedoč, da se pretvarja zaradi nje; obenem pa je komaj zadrževala solze od brezmejnega, žalostnega sočutja.

Profesor je s težavo dočakal črne kave. Ko je izpil svojo čašico, je nekam naglo vstal; hotel je pobegniti v svojo sobo, da bi bil spet sam s seboj. Stana ga je ustavila kakor sinoči.

»Striček,« je šepnila s prosečim glasom, držeč ga za oba rokava, »zakaj ne smem vedeti, kaj vam je?«

Hilarij Pernat je strahoma zmajal z glavo.

»Še tega bi se manjkalo!« je vzkliknil malone osorno. »Sicer pa — ali nisem že rekel, da ni nič? O, ta ženska radovednost!«

»Ni radovednost, striček,« je vztrajala Stana. »Smilite se mi, ker vidim, da trpite! Zakaj si nočete olajšati srca? Ali je kaj takega, da jaz ne smem vedeti? ...«

Starec je čudno mrdnil z obrazom.

»Zaradi pisma ste žalostni, jelite?« je nadaljevalo dekle. »Kaj pomeni tisto nesrečno pismo?«

Spet je zaman čakala odgovora. Profesor je gibal z ustnicami, pa ni mogel spraviti glasu iz sebe. V njegovih očeh je plapolalo vse obenem: obup, zadrega in jeza nanjo.

»Pisava je bila vaša,« je šepetala Stana. »Pismo je bilo namenjeno nekomu, ki vam je drag, ali ne? ... In zdaj je prišlo nazaj, češ, pogrešan ... In vi se bojite zanj, jelite? Skrbi vas, da se mu ne bi bilo zgodilo kaj hudega ... da ne bi bil ...«

Tedaj je starec izbruhnil vso bol v eni sami besedi.

»Mrtev!« je končal namesto nje, grabeč se za glavo. »Mrtev je ... in vse je mrtvo! ...«

To rekši se je obrnil, kakor da ga je postalo sram, in jo prepustil slutnji, ki je počasi vstajala iz njenega strmenja ...

»Mar bi bil čisto sam na svetu!« je mrmral, tavaje po pisalni sobi od mize do mize in od police do police ter predstavlja knjige in predmete, ne da bi se mogel domisliti, česa išče. »Smel bi se vsaj razjokati ... nihče me ne bi čul ... nihče ne bi vprašal, zakaj ... Tako pa ...«

Včasih ga je pograbilo, da bi stopil k Stani in jo spodil iz hiše. Ostal bi sam, smel bi ždeti v kakem kotu, biti z glavo ob steno in ječati in škripati z zobmi!

»Fej, nehvaležnež!« se je ošteval nato. »Kaj bi bilo s teboj, da ni nje? Poginjal bi kakor volk v gošči... Ali mar ne trpi z menoj, da rodno dete bolj trpeti ne more. Ali mi ni srce vztrepetalo od ganjenosti in... vzlic vsemu... od nekakšne sreče, ko sem jo zjutraj našel pred svojimi vrati? ...«

Da, vsekako ji je moral biti hvaležen. Zdelo se mu je, da njena vdanost vendarle odganja najhujši obup. A tudi brez najhujšega je bilo dovolj hudo!

Nesrečno pismo je ležalo na pisalni mizi, kakor je včeraj prišlo. Naj je profesor še tako begal z očmi, naj se je še toliko trudil, da bi gledal v strop, v zid ali skozi okno, njegove oči so se venomer vračale na ta ovoj, v katerem je ležalo vse njegovo kesanje in vse njegovo upanje pozne sreče, zavrtnjeno in zavrženo po večni roki Usode...

»Pogrešen dne 5. VI. 1916!« je bilo zapisano pod prečrtanim naslovom. In kolikorkrat je profesor pomislil na ta usodni dan, tolikokrat ga je obšel privid krvave borbe v Galiciji in Volinji. Dan 5. junija 1916 je bil drugi dan ofenzive Brusilova! Ta dan je v peklenski toči granat, v pljuskanju človeških valov drug prek drugega, v kriku in metežu borbe na nož brez sledu izginil sin Hilarija Pernata, ne da bi vedel za ljubezen svojega očeta!

Profesor ni bil eden izmed tistih, ki se oklepajo čudežnih možnosti; najbližja razlaga je bila zanj vedno tista, ki se je zdela najbolj naravna. In kaj je bilo dne 5. junija bolj naravno od smrti?

»Zgodi se, da raztrga človeka granata ali mina,« je ugi-bal sam pri sebi. »Prileti, udari med ljudi in pusti za seboj jamo, da bi hiša izginila v njej, in kose teles, razmesarjene do neverjetnosti in razmetane kdove kako daleč naokrog. In trešči druga tu, tretja tam; ko mine boj, ni ne ljudi ne trupel, samo strašni, ničemur ne podobni ostanki človeške koline... Kdo jih utegne sestavljati, kdo dožene, čigavi so? Izginilo jih je toliko in toliko; tiste, ki jih najdejo, vpišejo med mrtve, o tistih, ki so izginili brez duha in sluha, pa pravijo, da so, 'pogrešeni' ...

Ni se manjkalo takih primerov. Mladi Jan, suplent na gimnaziji, je bil 'pogrešan' že štirinajstega pri Lvovu; čez poldrugo leto dni so se oglasile priče, ki so ga videle, da je stal na kraju, kamor je 'ne delj ko tri sekunde potem' uda-

mila težka granata. ‚Pogrešen‘ je pomenilo ‚mrtev‘, kar moči temeljito mrtev!

»Milana Kantorja ni več in zame je vse izgubljeno, vse končano in pokopano...« Tak je bil neizprosni sklep starčevega premišljevanja. Nit življenja je bila odrezana pred njim in za njim; le on je še ostal, trhel drobec v vrtincu občega ginevanja, ki ga je v čedalje ožjih krogih vlekel v temo brez dna...

Groza te gotovosti je bila prevelika za dobo enega dne. Hilarij Pernat je čutil, da ga bo prevzemala počasi od jutra do jutra, in mu bo tiščala na prsi noč za nočjo, vse do poslednje noči življenja. Obenem pa je čutil še nekaj: to, da je v gorju meja, onkraj katere so vsi ljudje enako klavrni. Do te črte je bil zdaj dospel. Ves ponos ga je puščal na cedilu. Tudi on je bil nesrečen; tudi on je bil oče, ki je izgubil sina; tudi on je potreboval človeka, da bi mu potožil svojo izgubo, srca, da bi mu odkril svoje obupano srce...

In kje je bil tak človek? Pomislil je na Stano, ki ga je sama prosila, naj se ji izpove. Toda Stana je bila dekle; bila je ženska, v nekaterem pogledu še neizkušen otrok; če bi ji povedal vso svojo zgodbo, bi zapravil njeno spoštovanje, in če bi ji povedal samo pol resnice, bi bilo bolje, da bi si obesil mlinski kamen na vrat... Pomislil je na Blanko; toliko da ni zavpil od studa. Mislil je na svoje tovariše, na notarja Kolovratarja, na doktorja Balanta, na sodnika, na tega, na onega, na vse: ali je bila med njimi duša, ki bi ga razumela? Ni je bilo.

»Tedaj sam?« si je dejal, sloneč ob zakurjeni peči. »Nu dobro, pa sam. Treba je stisniti zobe.«

Stisnil jih je in zaškrtal z njimi; a v tem naporu, da bi se storil močnega, je le začutil, kako brezmejno je šibak...

Toda igral je svojo vlogo. Prišel je v kuhinjo, vprašal zastran večerje in oštel Moniko kakor vsak dan vsaj enkrat; nato je sédel v obednico, razgrnil pred seboj časopise in velel Stani, naj mu prinese vina. Ko se je oglasila Blanka pl. Nagerthova z Aliso, ju je sprejel, zatrjujoč, da sta mu »izredno dobrodošli«.

»Ei, ei, Onkel Hilarius,« je zapela trafikantka, spakljivo žugaje z mršavim kazalcem, »kaj vidim? O belem dnevu pri steklenici?«

»Kakopak,« se je izvolil pošaliti, »vino pellite curas, pravi sveto pismo. Pellite curas, non vi, sed saepe cadendo.¹ A kaj bi to tebi, ki ne znaš latinski!«

Ponudil je tudi njima, velel Stani, naj postreže, ter se naslonil vznak kakor živa zadovoljnost. Klopotca Nákrto-vih dam sta stekla, pecivo je zahrustalo pod željnimi zob-mi, kava in mleko sta jeli curljati iz starih porcelanastih ročk v skodelice. Uro ali dve je zdržal Hilarij Pernat, nato pa mu je sredi najlepšega pripovedovanja gospe Blanke ma-homa vzdrgetal ves obraz; stresel se je, pogledal okoli se-be, kakor bi vpraševal, ali bedi ali sanja, in ponevedoma za-stokal od notranje muke. Stana ga je prestrašeno pogledala in trafikantka je malone znorela od skrbi.

»Gott im Himmel,² Onkel Hilarius, kaj pa je to?« je zav-pila, krileč z rokami. »Ja, zdaj šele vidim, kako ste blede ... Sie sehen so elend aus,³ kamen bi se ga usmilil! Ali niste opazili, Fräulein⁴ Stana?« se je s poudarkom obrnila k re-jenki.

»Onkel Hilarius je bolan!« se je vznemirila tudi Alisa. »O Bog, o Bog, kaj nam je storiti?«

»Sollte man nicht ...⁵ po doktorja Balanta? ...«

»Brž v posteljo, striček! ... Skodelico vročega čaja ... und die kapljice, wissen Sie,⁶ Stana ... in baldrijana ... in obkladke! ...«

Profesorju je bilo, kakor da se njegova hiša izpreminja v blaznico. Blanka ga je vlekla v to stran, Alisa v ono; ta mu je tiščala nekaj pod nos, druga mu z nečim drgnila čelo; dali sta mu nekaj piti in vmes izlili nanj dobršen korec kro-kodilskih solza. Stana je komaj ubranila, da ga nista končali.

»Ah, onkel Hilarius, v vaših letih mora biti človek tako previden,« je jaskala Blanka pl. Nagerthova z dramatičnimi prelivji glásu. »Nesreča se zgodi tako hitro ... in striček ne misli ne nase ne na druge ljudi! Kaj bi počeli midve, če bi ... was Gott verhüte! ...«⁷

¹ Z vinom preganjajte skrbi (Horac); nadaljnje besede so del drugega latinskega citata: ne s silo (tj. na veliko), temveč s pogostnostjo.

² Bog v nebesih! (nemško).

³ Tako slabi izgledate (nemško).

⁴ Gospodična (nemško).

⁵ Kaj ne bi (poslali) ... (nemško).

⁶ In kapljice, veste (nemško).

⁷ Tega nas Bog obvaruj! (nemško).

Tedaj je prišel obupani onkel do sape in si dal duška v zelo nebrzdanih izrazih.

»Kaj bi vidve, če bi Pernat umrl?« se je zagrohotal srdito kakor še nikoli ne. »Podedovali bi, raca na vodi! Podedovali, ali res ne mislita na to? ... Tak nehajta že, prekleti avši...« Planil je iz naslanjača, pahnil ju od sebe in obstal sredi sobe z izbuljenimi očmi, ves tresoč se od togotе. »Pustita me! Pustite me vsi! Niti zastokati človek ne sme...« Pri tej besedi so mu solze zadušile glas. Puhnil je skozi nos, mahnil z roko, stekel iz sobe in besno zaloputnil vrata za seboj.

Gospa Blanka si je v znak grenkega razčaranja zakrila obraz z rokami. Alisa je pisano gledala predse. Nekaj minut so molčale vse tri. Nato se je trafikantka zdajci obrnila k Stani.

»Pojasnite mi, draga... To je vendar unheimlich,¹ taka razburjenost! Če ni bolan, kaj bi utegnilo biti? ... Ali ga je kaj užalostilo? Nemara ste mu vi kaj —«

Ta domneva je pognala Stani kri v glavo. Izpozabila se je.

»Prav nič nisem!« je odgovorila z drhtečimi ustnicami, trdo gledaje trafikantki v obraz. »Drugače se ne bi upala sestiti za njegovo mizo, gospa. Saj veste, da sem sirota in da se me ni vredno ogibati!«

Blanka pl. Nagerthova je prezrla ta udarec, čeprav jo je hči pod mizo dregnila z nogo.

»Kaj je potem?« je povzela vstajaje. »Povejte mi odkrito. Nemogoče je, da ne bi vedeli.«

»Zdi se mi, da je dobil slabo novico,« je ušlo Stani, ki od nestrpnosti ni več vedela, kaj govori. »Zdi se mi...«

»Slabo novico? Der Arme!«² Trafikantka je okroglo pogledala in sklenila roke. »Kakšno novico? Od koga, o kom?«

»Ne vem,« je odrezalo dekle. »Ničesar ne vem. Morda se motim... morda ni dobil nikake novice...«

Vse prigovarjanje je bilo zaman. Nákrtovi dami sta se morali zadovoljiti z gotovostjo, da je profesor zvedel nekaj, kar ga je storilo globoko nesrečnega. Toda trafikantka je slutila med zlo novico Hilarija Pernata in svo-

¹ Grozno (nemško).

² Ubožec (nemško).

jimi računi pomembno zvezo, če ni bilo celo nasprotje. Pozno v noč je sedela tisti večer z Aliso ter si belila glavo.

»Onkel Hilarius je prevelik filozof, da bi ga, na primer, skelela izguba denarja,« je rekla že v postelji. »Poslovne sitnosti bi ga utegnile raztogotiti, a ne mogle bi ga pripraviti do tega, da bi stokal vpričo drugih ljudi. Morda so bili Francozi tepeni? Saj veš, da je ein halber Hochverräter.«¹

»Poldrugi, mama! A to je izključeno. Rudi pravi, da ni nikjer nič novega. In tudi...«

»Če bi bili Francozi, bi bil profesor divji, ne pa žalosten. Ali pomniš, kako je pihal, ko smo vzeli ‚Stadt und Festung Belgerad‘? ...² Potemtakem je vzrok...«

»Ein Mensch!«³ je zmagoslavno vzkliknila gospodična pl. Nagerthova. »Srce ga boli zaradi ne-ko-ga.«

»Če ima koga toliko rad, da ga zaradi njega boli srce, ga ima tudi toliko rad, da bi mu kaj...«

»Zapustil! Prav to sem hotela reči.«

»Še tega bi bilo treba!« Trafikantko je kar zamrazilo od ogorčenja. »Le kdo bi bil dieser Intrigant? ...«⁴

»Išči ga! ...«

Blanka pl. Nagerthova ga je sklenila najti. Že drugo dopoldne se je odpravila k svoji znanki, soprogi šolskega svétnika in gimnazijskega ravnatelja Filipa Rožiča, ter ostala pri njej dokaj dolgo. Popoldne je v Vrtno ulico ni bilo; namesto nje se je pojavil ravnatelj Rožič. Rdeč in debel je z vodoravno štrlečim trebuhom priracal v profesorjevo sobo, sočutno utripaje s kratkovidnimi očmi. Hilarij Pernat se je malone razveselil njegovega obiska.

»Kaj je s teboj, amice?«⁵ je vprašal Filip Rožič, ko je telebnil v naslonjač ob pisalni mizi. »Ni te več videti, skrivaš se kakor... ongá, na primer... In glas gre o tebi, da si kar najslabše volje. Zaskrbelo me je; prišel sem, da vidim...«

»Nu, le poglej.« Profesor se je blede nasmehnil. »Posebnosti, mislim, ne boš našel... Črv, ki nas kljuje, se skriva znotraj, ne zunaj.«

¹ Napol veleizdajalec (nemško).

² Mesto in trdnjavo Beograd (citat iz neke nemške vojaške pesmi).

³ Nekdo (nemško).

⁴ Ta spletkar.

⁵ Prijatelj (latinsko).

»To, to,« je modro pokimal ravnatelj, »baš to bi bilo treba, podrobneje raziskati. Kateri črv? Kakšen črv? Kod kljuje in zakaj? Da kljuje, vidimo že davno.«

Hilarij Pernat je skomignil z rameni. Tedajci pa je opazil, da ima svétnik črno obleko in črno ovratnico in da je videti vobče nekam turobno svečan. Začudil se je.

»Kaj pomeni ta črnina?« je vprašal, pozabljuje samega sebe. »Ali ti je kdo umrl?«

»Ne veš?« je malone užaljeno zategnil gost. »Nu da, kako bi... Objavili še nismo in ti ne prihajaš k nam...« Glas mu je oslabel, oči so mu zamežikale. »Sin,« je rekel nato komaj slišno. »V Italiji...«

»Marijan?« je osupnil profesor. »Bože moj! Štiri tedne še ni, kar je bil na dopustu... Ubogi Rožič, pomilujem te iz srca. Moje globoko sožalje...«

»Edinec!...« je zaihtel ravnatelj, stiskaje mu roko. Posmrkal je, zakašljajal in se ozrl, ali ga kdo ne sliši. Ko se je prepričal, da sta sama, je stokaje nagnil glavo Hilariju Pernatu do ušesa in zašepetal: »Prekleta vojna!...«

»Siromak,« je ponovil stric Hilarij, čuteč, kako ga obhaja sočutje z brezmejno močjo. »In zdaj si tako rekoč... o, vem, kaj je to!...«

Filip Rožič je prisluhnil sredi svoje bolesti. Spomnil se je namena zaradi katerega je bil prišel, in si dejal, da mu Pernat nehote sam ponuja pravi konec niti.

»Kako moreš vedeti!« je vzdihnil nato s premišljeno trpkobo. »Kako, ti srečni človek, ki nimaš otrok!«

»Kaj veš?« je pridušeno vzkliknil profesor. Glas mu je trepetal in črte njegovega obraza so se žalobno raztegnile.

Tako mu je ušla prva beseda, ne da bi bil utegnil premisliti. In za prvo je morala priti druga, zdaj ni bilo več dvoma o tem. Vso noč ga je dušila zavest, da nima duše, ki bi se ji smel odkriti. In zdaj je bila taka duša tu, pred njim, in je komaj čakala njegove izpovedi...

Hilarij Pernat je pomislil, da je ravnatelj sicer bedak, a drugače dober človek. In, kar je bilo glavno: tudi on je bil oče brez sina, tudi on je izgubil vso svojo srečo in ves svoj starčevski up!

»Zdaj ali nikoli,« je rekel sam pri sebi. »Njemu ali nobenemu...«

In je naslonil glavo med dlani ter začel pripovedovati svojo težko povest...

Ko jo je končaval, sta se nehote sprijela za roke. In kmalu ni bilo čuti v kabinetu ničesar več razen tihega tikanja ure in pridušenega hlipanja dveh starčevskih glasov.

»Oh da, razumem,« je izpregovoril Rožič čez dolgo časa. »Tebi je še huje kakor meni... se pravi, v kakem pogledu... A kdo bi si mislil!... Nu da, Bog naju potolaži. Tudi nama dvema se bliža odrešenje...«

Nekaj trenutkov sta se oba trudila, da bi z veseljem pomislila na smrt; toda njiju razboleli srca sta obupno kričali po življenju in po izpolnitvah, ki niso bile več mogoče... Sredi tega skelečega občutka se je ravnatelj iznova spomnil, zakaj je prišel.

»Nu da,« je zastokal, »tako torej vidimo...« Pogledal je na uro in vstal. »Pogum, ubogi prijatelj. Nosiva in potrpi!...«

Hilarij Pernat je čutil, da mu izpoved ni razbremenila srca. V duši ga je tiščalo nekaj grdega, kakor sram po nečistem grehu. Vse, vse okoli njega je bilo sovražno, odurno in tuje. Še večer, ki se je delal onkraj zamrzlih oken, je bil umazan.

Prav tistega umazanega večera pa je Blanka pl. Nagerthova zvedela, da je imel »der arme Onkel Hilarius« sina, dediča, ki so ga na srečo ubili Rusi...

Kolikšna nevarnost je šla mimo nje!

IX

Niti ni Hilarij Pernat povedal ravnatelju vseh podrobnosti svoje zgodbe, niti si ni ta vsega zapomnil; toda povedanega in zapomnjenega je bilo dovolj, da je Blanka pl. Nagerthova, ko ji je prišel gospod Filip Rožič poročat o uspehu svojega obiska, lahko sama nasnovala ostalo. In to je storila še tisto noč. Njena domišljija se je lakomno potepala v brezbrežnost. Malone do jutra sta ležali Nákrtovi dami z rokami pod glavo ter ugibali, nizali drugo k drugemu in zasipali vrzeli z neštevilom zlobnih podtikanj, strupenih namigovanj in nespoštljivih domnev.

Onkel Hilarius je imel potemtakem lepe stvari na vesti. Glej, glej, kdo bi si mislil! Nein, so was; ja, die Liebe... Trafikantka je sicer pomnila, da so nekoč vse dame v mestu ponorele zaradi profesorja: tri, štiri neveste so mu bile izbrane, on pa je poslal partijo za partijo k vragu, kakor na kljub, in se naposled spečal s tisto nekakšno Vido... Ali so skrbele, ali so spletkarile! Blanka sama je pri neki priliki videla, kako so pisale za eno mizo tri brezimna pisma namah... In vse je bilo bob v steno. Profesor se je vozil v Ljubljano in živel po svoji glavi. Prerokovali so, da se zdaj zdaj oženi; dame so bile že zmenjene med seboj, da je ne bodo »priznale«. A muhasti Pernat jim je izpodnesel tudi to »zadoščenje«. Kar na lepem, ganz unverhofft,¹ je pustil svojo Dulcinejo; nihče ni vedel zakaj. Kakopak, slutile so že, kaj ne bi! Opekel se je bil! Tolikanj se je opekel, da ga je izmodrilo za vse žive dni...

Ja, ja... Tak take istorije so se godile za hrbtom ugleadne javnosti? Ja nati-i-erlich!² Oj, pohotnež, ach, der geile Lüstling! Blanka in Alisa sta jeli ogorčeno ugibati, kdaj, kje, kako in kolikokrat neki. Klatili sta, javkali, sikali in drezali druga v drugo v bok, kakor bi stali pred ključavnico, zalezujoč misterij ljubezni, o kateri ni bilo več živega sledu razen samote in žalosti strica Hilarija.

»Malo prida ženska,« je rekla Alisa na koncu tega razgovora.

»Ein nichtswürdiges Frauenzimmer, lahko si mislimo! Onkel Hilarius pa je seveda do zadnjega veroval, da je edini.«

»In zdaj spet misli, da je bil. Kako otročji postane človek na stara leta.«

»O Gott, o Gott!« je vzdihnila trafikantka. »Žalovati za sinom, ki bi lahko na prste izračunal, da ni bil njegov... Wie komisch!«³

»In zakaj, mama, zakaj? Če bi samo žaloval! Toda on mu je hotel zapisati vse imetje.«

»Nu, naj mu ga zdaj zapiše, bedak!« Glas gospe Blanke je trepetal od škodoželjnosti.

¹ Čisto nepričakovano (nemško).

² Seveda (narečna nemščina namesto: natürlich).

³ Kako smešno!

»Ne zareci se,« je hladno dejala Alisa. »Koliko pa veš, če prav premisliva? Toliko, da ne veš ničesar. Onkel Hilarius je prepričan, da mu je sin mrtev. Recimo, da je res mrtev. Toda uradno je le pogrešen. Kolikokrat so imeli ljudi za pogrešane in celo za mrtve in so se lepega dne vrnili, ko jih že davno ni bilo več treba nazaj!«

»To ni mogoče!« se je vznemirila gospa Blanka. »Slutnja mi pravi, da je mrtev.«

»Jaz tudi mislim, da je mrtev, a za to ne gre. Umej me že, mama. Najino mnenje ni važno; edino važno je to, kar misli onkel Hilarius. Kaj praviš, kaj bo storil profesor, kadar mu pride na um, da je sin nemara vendarle živ?«

Trafikantka je zinila od groze.

»Mein Gott,« je vzdihnila čez minuto, »ali ne bo teh križev nikoli konca?«

»Posledice bi bile nedogledne,« je nadaljevala hči. »Tudi če bi še mislil na nas, bi hotel zagotoviti dediščino sinu, ako se vrne. Odredil bi na primer takole: ‚Moj univerzalni dedič je Milan Kantor; šele tedaj, če se Milan Kantor v desetih letih ne javi, pridejo drugi na vrsto.‘ Ugodnejše oporoke se ne moreva nadejati! In kaj bo z nama v takem primeru, mama? Ali moreva čakati deset let in delj?«

»Ne moreva!« je viknila mati. »Vse najino življenje bi šlo po vodi. A kaj nama je storiti?«

»Marsikaj. Paziti morava, da se onkel Hilarius ne začne tolažiti. Njegov Milan, jeli? — je pokopan. V tej veri ga morava utrditi.«

»Ali meniš, da bo hotel govoriti z nama o njem? Vrata nama pokaže.«

»Ako ne pojde naravnost, morava poizkusiti s strani. Manevrirati je treba, bi rekel Rudi... Drugič: profesor se mora sprijazniti z mislijo, da utegne vsak čas umreti. Tretjič: napraviti mora oporoko. Četrtrič: oporoka mora biti nama v prid...«

»Vse to je stara pesem,« je zajavkala Blanka pl. Nagerthova. »Ein altes Lied! In kaj sva dosegli, prosim te? Treba je najti nova pota.«

»Kaj sva dosegli? Vsaj toliko, da naju trpi v svoji bližini. Navadil se naju je. Edina, ki jo ima rajši od naju dveh, je Stana.«

»Diese Schlange! ...«

Ob tem sta naposled zaspali.

Toda naklepe je laglje snovati kakor uresničiti. Gospa Blanka in njena hči sta tiste dni nekajkrat zaman zvonili v Vrtni ulici. Hilarij Pernat je hotel preboleti svoje gorje sam s seboj in je odklanjal vse obiske. Ležal je in prisluškoval, ali ne hodi okoli njega bela rešiteljica, ki bi mu namah odvzela breme življenja.

»Umrli bi,« je mrmral sam pri sebi. »Nič več se ne bojim. Ležal bi v grobu in sneg bi me odeval kakor blaga pernica: beatitudo, beatitudinis...¹ Kaj meni mar, kako bi se golazen tepla za smeti, ki bi ostale po meni!«

Medtem ko se je stric Hilarij omamljal s takimi mislimi, je postajal trafikantkin obraz vsak dan daljši, njene zelene oči vsak dan brezupnejše in njen glas, kadar je odgovorila profesorjevo rejenko, vsak pot bolj klavrn od tolikih jalovih vprašanj. Dobrosrčna Stana je ni mogla več pogledati brez sočutja. In neko popoldne se ji je nasmehnila:

»Jutri bo striček vstal... Obljubil mi je po dolgem prigovarjanju. Tako vendar ne more polegati. Zbolel bi od tegobe!«

»Ah, zlato dete!« Gospa Blanka jo je presrečna uščenila v lice. »Nu, hvala Bogu, v takih skrbeh sem bila... A dajte, liebes Kind,² povejte že: kaj ga je tolikanj potrló?«

To vprašanje ji je zadajala vsak dan iznova. Stanin odgovor je bil isti kakor včeraj:

»Ne vem, gospa. Res ne vem. Ničesar noče povedati.«

»Toda kaj mislite vi?« je danes pritisnila trafikantka. »Kakšno je vaše mnenje?« Verheimlichen Sie mir nichts.³

Bože moj, sorodniki so vendarle vsakemu am nächsten...⁴

Stana je molčala.

»Eno je gotovo,« je trdovratno nadaljevala Blanka. »Tisto pismo je krivo vsega. Slabe novice, das ist sonnenklar...⁵ Ali se niste zanimali za vsebino?... Nu, toliko

¹ Blaženost blaženosti (latinsko).

² Ljubi otrok (nemško).

³ Ničesar mi ne tajite! (nemško).

⁴ Najbližji (nemško).

⁵ To je jasno ko beli dan (nemško).

menda veste kakor direktor Rožič: da je dobil onkel Hilarius vest o smrti bližnje, drage osebe...»

Dekle je osupnilo: striček je povedal tujemu človeku skrivnost, ki je njej ni hotel zaupati! Ta misel jo je zbolela. »Kakšne drage osebe?« je vprašala nehote. »Slutila sem nekaj takega... Moj Bog!...«

»Kakšne osebe?« Oči Blanke pl. Nagerthove so se zmagoslavno zaiskrile. »Saj to je tisto: kakšne! V tem je punctum sapiens,¹ bi rekel onkel Hilarius... Tedaj vam ni povedal ničesar? Glejte, glejte... Mislila sem, da veste.«

»Ne vem,« je zamrmrala Stana. »Kakšne osebe?«

»Hm, hm,« je skrivnostno dejala trafikantka, mrdaje s kosmatimi ustnicami. »Ich denk' mir schon,² kakšne... Nu, na svidenje jutri.«

Bila je zadovoljna. Stana Mirnikova je izrazila slutnjo, da je profesor dobil z bojišča vest o smrti drage osebe. Izgovor je bil potemtakem pripravljen; če ni bil resničen, tudi ni bil povsem iz trte izvit.

Ko sta drugi dan prišli z Aliso na obisk, sta našli Hilarija Pernata veliko bolj zbranega, kakor sta se nadejali. Obednica je bila toplo zakurjena, miza pomaknjena k peči; za mizo je sedel profesor v usnjatem naslanjaču in gledal v časopis, zaslanjaje ga od popoldanskega sonca, ki je nagajalo skozi nezastrito okno. Bil je obrit, skrbno oblečen, pozoren in zgovoren kakor malokdaj; samo bledost njegovega obraza in stroga guba na njegovem čelu sta pričali o skriti boli. Nákrtovi dami sta s tiho radostjo opazili, da se je spet nekam postaral te dni.

»A kako naj začnem?« je mencaje ugibala trafikantka. »Pripravila sem se, da ga najdem žalostnega, pa je vesel... še vino pije, der herzlose Mensch!...«³

In res si je profesor marljivo nalival kozarec, kakor se je vobče zdelo, da mnogo pije zadnji čas.

»Prazna!« je dejal naposled, ko je obrnil buteljko. »Prav zdajle mi je najbolj zadišalo... Še malo bi ga, Stana. Allez en chercher une autre.«⁴

¹ Prav: punctum saliens — bistvo, bistvena točka, glavna stvar (latinsko).

² Jaz si kar mislim (nemško).

³ Ta brezsrčnež (nemško).

⁴ Stopite po še eno (francosko).

Stana ga je pogledala, češ rajši ne bi... Nato je vzela prazno steklenico in šla.

»Post multa saecula pocula nulla,«¹ se je profesor obrnil k Blanki. »Kadar bomo mrtvi, ne bo vince več zorelo za nas. Ženske si ne morete misliti, kaj je ta božja kapljica staremu človeku. Poslednja sladkost življenja je v njej, poslednji sončni blagoslov z vso svojo otožnostjo in vso svojo mehko... Drugega tako nimamo več na svetu.«

»Onkel Hilarius!« je očitajoče vzkliknila Alisa. »Ne govorite tako. Ali nimate nas... naju dveh, sem hotela reči...« Milo ga je pogledala in dregnila mater z nogo.

»Res, onkel Hilarius,« je povzela gospa Nákrtova, preden je starec utegnil odgovoriti. »Preveč božje kaplje škodi in preveč otožnih misli še bolj... Človek se ne sme tako hingeben² svoji žalosti.«

»Kako hingeben?« se je splašil Hilarij Pernat. »Kakšni žalosti? Odkod imaš to?«

»Nu, mein Gott, ravnatelj Rožič... Vsega si sicer ni zapomnil, ker je sam ves nesrečen, a vendar je povedal toliko, da nam ni neznan... Razumeva vas, onkel Hilarius. Wir begreifen Ihren Schmerz³ in sočustvujemo z vami iz dna srca. Najino iskreno sožalje!...«

Že sta ga lovili za roke, smrkaje in mežikaje z očmi, da bi se zasolzile.

Profesor je najprej debelo pogledal. Zardel je, prebledel in spet zardel. Stud mu je planil v grlo. Nato se je mahoma udaril z rokami po kolenih in prasnil v hudoben grohot.

»Ho, ho, prijateljica! Ho, ho! In ti si mu seveda verjela?... Verjela si mu, kakor da nisem znan lažnivec! Ali ne veš, kako sem si časih izmišljal divje istorije, katerikrat iz porednosti, drugič iz puščobe, sebi v zabavo in ljudem v kratek čas?... O, zastran tega se le potolaži. Ne sočustvuj. Ne jokaj, Alisa, škoda je nežnih solza. Do smrti bi me pekla vest, ho, ho!...«

Nákrtovi sta takoj izpremenili taktiko.

¹ Čez mnogo stoletij (ne bomo pili) nobene čaše več (latinsko).

² Vdati se (nemško).

³ Razumeva vašo bolečino (nemško).

»Ach, Gott sei Dank!«¹ je zavrisnila Blanka. »Pravza-
prav sem že tako mislila, da ste ga potegnili ... Ej, ej, onkel
Hilarius, vseh muh ste polni! ...«

»Köstlich!«² je vpila Alisa. »Rekla sem, da ne more biti
res ... Imenitno!«

Medtem se je vrnila Stana z vinom. Hilarij si je nalil
in duškoma zvrnil kozarec. Blanka pl. Nagerthova in njena
hči sta premolknili.

»Kako naj ne bi verjela,« je tehtno povzela Blanka
čez nekaj časa, »ko se dogaja dandanes toliko strašnih
stvari! Ljudje odhajajo zdravi in veseli, in preden mine te-
den dni, jih ni več med živimi ... Na primer Fric, der arme
Junge! ...³ In koliko drugih! Baš Fric je pripovedoval
zgodbo o nekem svojem prijatelju, v Galiciji, za časa lan-
ske velike ofenzive... ‚Zjutraj,‘ pravi, ‚mi je še dal roko,
a potem se je začelo. Krogla mu je udarila skozi srebrno
cigaretnico — nosil jo je na srcu kot drag spomin — in pre-
bila oboje, die Dose⁴ in srce. Pokleknil sem k njemu; vi-
deč, da je mrtev, sem si vzel cigaretnico ... Zakaj vedel
sem, da nima svojega človeka ... Boj je valoval sem ter tja.
Izgubili smo tisto postojanko. Ko smo jo spet zavzeli, ni
bilo Milana več. Granate so ga pokopale ... vse je bilo raz-
rito od njih!«

Profesor je mahoma razširil oči.

»Kako mu je bilo ime?« je vzkliknil. »Kako praviš?
»Milan ...«

»Mislim, onkel Hilarius,« je nedolžno pokimala trafi-
kantka. »Jeli, Alisa? Milan Ka ... Ka ... Karton, se mi vidi.«

»Karton, Karton, mama,« je blago vzdihnila hči. »Tu-
kajšen človek je bil. Tisto cigaretnico še imamo. Fric jo
je spravil pri nas.«

»Daj, stopi ponjo,« je rekla mati, »strička bo morda za-
nimala. Taka rührend⁵ relikvija!«

Alisa je šinila skozi vrata. Stana je slonela ob zidu in
gledala zdaj gospo Nákrtovo, zdaj strička Hilarija, straho-
ma čakaje, kaj bo.

¹ Hvala Bogu! (nemško).

² Čudovito! (nemško).

³ Ubogi fant! (nemško).

⁴ Doza, škatlica, tu: cigaretnica.

⁵ Ganljiva (nemško).

»Milan Karton,« je zamolklo mrmral profesor. »Tukajšen človek... Karton... Ali ni bil Kantor?« Obupno je pogledal nečakinjo.

»Kantor?... Ne morem se zareči, onkel Hilarius. Morda je bil Kantor, če ni bil Karton... Zakaj vprašujete?«

Hilarij Pernat ni mogel odgovoriti. Mahnil je z roko in molčal vse do Alisine vrnitve...

»Náte, mama!« je zaklicala gospodična Nákrtova, ko je planila v sobo. »Tu je doza.« Vsa zasopla je pomolila materi navadno srebrno cigaretnico z monogramom M. K., po Tirolcu Martinu Kruziturknerju, ki jo je bil lani pozabil v trafiki.

Trafikantka je zamišljeno obrnila cigaretnico v rokah, da so vsi videli luknjici, ki ju je bila napravila svinčenka; nato jo je molče podala profesorju.

Hilarij Pernat je vzel »relikvijo« kakor svetinjo. Prsti so mu drhteli, njegove oči so utripale, črta ust in gube na čelu, vse se je krčilo v izrazu globokega, krčevito zatajevanega nemira. Nekaj časa je izgubljeno gledal cigaretnico, vrtil jo je na vse strani, kakor da ne ve kaj početi z njo, in razmišljeno tipal robove luknjic spredaj in zadaj. Nato jo je odprl. Notranjost je bila pozlačena kakor navadno pri srebrnih cigaretnicah.

»Čudno, čudno...« je ponavljal Hilarij Pernat. »Vsakdanja stvarca, pa ima tako zgodbo!... Tukaj noter... tukaj ven... in naravnost v srce...«

A tisti mah je udarilo vanj. Njegove oči so se široko uprle v pisavo, ki je bila z ostrim predmetom začrtana v pozlato. Blanka pl. Nagerthova in njena hči sta od napetosti okameneli.

»Milan Kantor,« je čital profesor. »Milan Kantor!...« Spodnja ustnica mu je ohlapnila. Cigaretnica je turobno zaropotala na tla. Trafikantka in Alisa sta se sklonili, da bi jo pobrali. Pod mizo je mati stisnila hčer za roko. Spogledali sta se in mraz ju je izpreletel od besne odločnosti, ki sta jo čitali druga drugi v očeh. Nad mizo je nekaj zaječalo...

Ko se je Blanka vzravnala in položila nesrečno cigaretnico na mizo, je Stana pravkar planila k starcu. A stric Hilarij se je že ujel za vajeti. Stisnil je zobe, segel po steklenici in si nalil kozarec.

»Nu da,« je izpregovoril s trdim, odsekanim glasom. »Bog pomagaj. Cito mors ruit...¹ a koliko jih je že poginilo tako!« Izpil je ter izzivalno pogledal okoli sebe. »Govorimo kaj veselega!«

Ženske so strmele, ne izvzemši niti Stane, ki je čutila v tem trenutku manj sočutja s profesorjem kakor srditega ogorčenja na trafikantko. Njene svetle oči so bliskale v gospo Nákrtovo, kakor bi jo obtoževale poizkušenege umora.

Blanka in Alisa sta bili resnično v zadregi. Tako skrbno sta se založili s tolažbo; ves svoj načrt sta zgradili na omedlevico, v katero bi moral pasti onkel Hilarius, če bi imel kaj srca. Toda Hilarij Pernat ni imel nič srca. Ali ni začel pripovedovati dovtipov? Ali ni dražil Alise zaradi Rudija? Ali ni sedel naposled celo h klavirju in zaigral, česar ni storil že Bog zna kako dolgo?

Res da je bilo v profesorjevi dobri volji nekaj prisiljenega; njegov glas in smeh sta bila igralska. Tudi skladba, ki se je usula izpod njenih prstov, ko jih je položil na tipke, ni bila podobna veseli godbi. Bila je Chopinova »Žalna koračnica«, ki je dami iz trafike nista poznali, in bilo je nekaj taktov »Requiema«, ki so se dvignili v tišino sobe kakor vrtinec kadila in se nato utrgali, zamrli... zbežali nekam v daljavo, skoprneli proti bregovom in dolinam, polnim brezimnih, zasneženih grobov...

Gospe Blanki se je zazdelo pametno, da bi ga zdaj prepuстила njegovim mislim, ki so bile pogubnejše od njenih besed. In prav tedaj se je Hilarij Pernat vrnil k mizi.

»Že?« je dejal, videč, da se odpravljata. »Na svidenje... Nu, na svidenje...« Pogled mu je obstal na cigaretnici, ki je še ležala poleg njegovega kozarca. »A to pusti meni; kaj bi ženskam tak mrtvaški spomin! Spravim jo v svojo zbirko vojnih zanimivosti...«

»Shranite jo, onkel Hilarius,« je čustveno šepnila trafikantka. »Shranite jo... in Bog bodi z vami!« je končala, kakor da se ji je mahoma utrgal glas. »Bog bodi z vami, onkel Hilarius.« Pri teh besedah ga je pogledala tako, kakor je čitala v romanih, da gledajo plemenita, nežna bitja

¹ Smrt naglo pridrvi (Horac).

obupance, kadar jim delé tolažbo svojega usmiljenja in srečo svoje bližine.

Stana ju je spremila in zaklenila vrtna vrata. Ko se je vrnila, je bilo njenega potrpljenja konec.

»Striček,« je hlipnila že pri prvem koraku v sobo, »to je krivično! Vse te dni hodim okoli vas in trepečem od skrbi, vi pa molčite. Ravnatelj ste povedali, meni niste povedali! Vsi že vedo, samo jaz moram sama ugibati vse... Drugim zaupate, meni ne zaupate! Ali moram res uganiti tudi najzadnjo besedo?... Zakaj ste hudi name, striček?«

Tako je ihtela v rutico. Ko pa je dvignila glavo, da bi počakala njegovega odgovora, je zdajci umolknila. Hilarij Pernat je sedel svojem naslanjaču, držeč cigaretnico gospe Nákrtove v rokah, in plakal, da bi se ga kamen usmilil...

»To je vse,« je mrmral, kakor da vobče ni slišal njenih očitkov. »To je vse, kar smem imeti od njega!...«

Stana se je brezumno vrgla k njemu in mu ovila roke okoli vratu.

Tedaj je Hilarij Pernat izpregledal. Začutil je, da mu ne more biti nihče bližji od nje. Spoznal je, da je ne bo tolažbe zanj, ako ne bo njene tolažbe... In tiho, z zastajajočim, trgajočim se glasom, božaje njeno roko, ki mu je ležala na komolcu, in strahoma išoč njениh oči, kakor bi jo prosil umevanja, potrpljenja in odveze, vsega obenem, ji je začel pripovedovati svojo zgodbo, kakor in kolikor pač more povedati star človek tako zgodbo mlademu dekletu...

Mrak je že silil v sobo, ko je utihnil. Stana je molčala, čeprav je čutila, da čaka njene besede. Stiskala mu je roko, kakor bi mu hotela s tem povedati, kako zelo se ji smili. Besed je iskala zaman: ni jih bilo ne za usmiljenje ne za burjo misli, ki je planila vanjo iz starčeve povesti. Zdaj, ko je živo vedela, da je bil ta umni, posmehljivi, v njenih očeh tako častitljivi, nad vse druge ljudi tako vzvišeni človek nekdanj mlad, da je ljubil in da je bilo v njegovi strasti toliko zablode in toliko gorja — oh, zdaj ji je bil dražji kdaj na svetu! Srce ji je krvavelo ob misli na Vido, na Milana in na njegovo okrutno smrt; a vse to ni bilo nič v primeri s trpljenjem strička Hilarija. Vse to ni bilo nič proti usodi starca, ki je v brezumju zavrgel svojo srečo in je zdaj plakal nad goltnim breznom minulosti, da bi mu jo dalo nazaj!

In glej, ta obup je bil poslednji krog ljubezni na gladini njegove duše. Bil je ljubezen sama, strmeča v svojo preteklost. Stana, ki do tistega dne še ni utegnila ljubiti, niti ne pomisliti, da bi kdaj utegnila in smela, je imela o tem čustvu zelo občo predstavo. Zdaj pa je videla sledove ljubezni tik pred seboj, kakor z mečem zarezane v obraz, v dušo in v življenje svojega dobrotnika. Ljubezen, tista sama, o kateri pojo slavci in sanjajo mlade deklice v rožnikovih nočeh, je bila ranila Hilarija Pernata na smrt. In vendar ji še ni bilo dovolj. Še vedno je trepetal v starčevem srcu njen skrajni, grenki odmev; utripal je v njegovi krvi, v žilah njegove vroče roke in grozeče prehajal v devojko, kakor bi ji naznanjal:

»Počakaj! Tudi ti prideš kmalu na vrsto...«

»Moj bog!« je zašepetala. »Ubogi striček! Dragi, dobri striček moj...«

Profesor je še vedno držal cigaretnico, ki se je medlo svetila v somraku. Stano je zdajci prešinila čudna misel.

»Dajte, da jo pogledam!« Vzela mu je cigaretnico iz roke, stopila k steni in obrnila stikalo. Svetloba se je slepeče razplanila po sobi. »Da, vidim,« je ponavljala Stana, »da vidim...«

Stopila je prav pod lesteneč in nekaj časa molče obračala »relikvijo« med prsti.

»Striček!« je zavpila nato. »Vsa istorija je zlagana!... Ni res, striček! Ni res!...«

»Kako ni res?« se je splašil Hilarij Pernat. »Zakaj ne bi bilo res?«

»Ali me niste učili, da srebro potemni na zraku? Jelite! In evo,« — stekla je k njemu ter mu podržala cigaretnico pred oči, — »vidite, robovi teh luknjic so čisto sveži in svetli, današnji ali včerajšnji! Kdo ve, čigava je bila in kako je prišla tem ženskam v roke... Stavim, da jo je Alisa dala svojemu Rudiju in ga prosila, naj jo za mestom prestreli s pištolo! In glejte, tudi ime je še novo...«

Profesor ji je iztrgal cigaretnico in pogledal.

»Bogme res,« je zamrmral. »Vrag naj me vzame, če je bilo to napravljeno, preden je bil Rožič pri meni!...«

Stana mu je zmagoslavno zrla v obraz.

»A kaj naj bi pomenilo?« se je zavzel Hilarij Pernat. »Čemu ta laž in ta sleparija?« Nato se je mahoma udaril

po čelu in zagnal krčevit, neukroten grohot. »Tak tako,« je vzklikal, »tak tako? Auri sacra fames? Nu počakajta, zagodem vama jo...«

»Uganili ste, striček,« se je oglasila Stana. »Zato, da, zato... Kakor je vobče vse samo zato!... Ali boste še kdaj verjeli istorijam gospe Nákrtove?«

»Nikoli več!« je srdito kriknil starec in vzdignil tri prste. »Nikoli več — in zagodem jima jo! Ali veš, Stana, kdo bo dedič mojega imetja? Vsega mojega imetja do vinarja in do poslednje slamice? Savez-vous?«¹

Tedaj je stopila tesno predenj in mu položila roko na ramena.

»Vaš sin, ki ni mrtev,« je rekla s trdnim, prepričanim glasom, gledaje mu v oči. »Vaš sin, ki prav gotovo ni mrtev... Kako bi mogel biti mrtev, ko ga čaka doma tak očka in koprni po njem? Kako bi mogel biti mrtev, ko trdi gospa Nákrtova, da je mrtev?«

»Kaj govoriš, dekle!« Hilarij Pernat je prebledel; znoj mu je stopil na čelo in oči so se mu razširile. »Kaj govoriš! Saj ni mogoče, da bi bilo še upanje.«

»Pač, striček, je upanje, dokler ne pride tisti, ki ga je videl mrtvega!« Tresla ga je, kakor bi mu hotela vsiliti svojo vero. »Pisala bova švicarskemu Rdečemu križu in kaj vem kam, na vse strani!«

»Da ne bi bil mrtev, o Bog!« je šepetal profesor. »Da res ne bi bil mrtev...«

»Ujet je, striček, videli boste... Poštenjak je, presedli so mu les Autrichiens et les autres chiens,² kakor časih pravite... pa je uskočil med bojem in se rajši bori na oni strani, za našo stvar... Kaj, striček, nemara se vrne general in osvoji naše mesto, z vami vred!...«

Tako je govorila vanj, dokler ga ni premilovala in pregovorila. Konec je bil tak, da si je profesor vnovič izprosil »une autre bouteille«³ in pri njej temeljito razgloobil vprašanje, kaj je treba pripraviti in kaj urediti za tisti dan, ko pride Milan domov...

¹ Ali veste? (francosko).

² Avstrijci in drugi psi (francosko).

³ Še eno buteljko, steklenico (francosko).

Na Stanino prigovarjanje je profesor že drugi dan ukrenil vse, da bi zvedel, ali ni Milan Kantor zašel med tiste stotisoče vojnih ujetnikov, ki jih je Avstrija izgubila na vzhodnem bojišču. Malone teden dni je bil zaverovan v ta preprosti up; po cele ure je stal pred rejenko ter dokazoval njej in samemu sebi, da vobče ne more biti drugače. Res lep nered se je bil začel v njegovih možganih, da niso takoj pomislili na edino verjetno možnost — ne, reči je hotel, na gotovost, ki je bila jasnejša od belega dne!

»Takole se človeku zblede od same tesnobe,« je vzklikal, mahaje z rokami, kakor bi trgal nevidne vezi in rušil nevidne stene, »od samega prekletega občutka, da ne smeš biti, kar si, in da ne smeš iti, kamor bi hotel! Oh, da bi že zagrmelo in bi se podrlo vse na kup... *Écrasez l'Infâme!*¹ bi jim zaklical z Voltairom, seveda v drugem smislu, zakaj Voltaire je mislil Cerkev, jaz pa mislim Avstrijo!«

»Tiho, striček, za pet ran božjih!« ga je mirila Stana. »Ne vpijte tako na glas, da vas kdo ne sliši! Komaj se vam nasmehne življenje, že silite...«

»Kam?« je vprašal Hilarij Pernat, videč, da je sklenila pogoltniti konec.

»Na Suhi bazar!«

»Pa na Suhi bazar! Ali meniš, da se tam ne bi izkazal moža? Ali se mar drzneš trditi, da star profesor ne bi znal umreti junaške smrti? Kako se motiš! Tam kakor tu bi ostal...« Obmolknil je, išoč zvočne, mogočne besede.

»Kdo?« je poredno vprašala ona. »Kaj bi ostali, striček?«

»Ostal bi... sum, qui sum! Pernatius mente captus!«² je viknil s ciceronskim zanosom. Nato se je zavrtil na petah in odplesal po ritmu veselega smeha, ki je vrgel poslušalko v naslanjač

Tisti večer je bil sklenil, da si pri prvi priliki neusmiljeno privoščí Blanco in Aliso. V brk jima pove svoje ogorčenje in jima pokaže vrata!

»Sunt certi denique fines,«³ je razsajal še v postelji, ko je premišljeval vso nezaslišano zgodbo minulega dne,

¹ Strite nesramnico!

² Sem, ki sem! Prismojeni Pernat! (latinsko).

³ Navsezadnje so vsemu določene meje (Horac).

»in tudi Pernatov stoicizem ima svoje meje! Ali naj še dalje trpim te umazane spletko in to lokavo, podlo izigravanje čustev ubogega očetovskega srca? Spodim ju in zaživim po starem . . .«.

Ko pa se je drugo jutro spomnil tega namena, ni bil nič več tako gotov. Začutil je, da mu je postalo tajno, škodoželjno preziranje, s katerim je dan za dnem opazoval lakomne napore Nákrtovih dam, v tej vojni puščobi in zapuščenosti nekakšno razvedrilo, del vsakdanje vsebine njegovega življenja. Pomislil je tudi na to, da bodo njegovi dnevi poslej od tesnobe, koprnenja in strahu še bolj nezno dolgi; zazdelo se mu je, da bi ravnal zelo nepremišljeno, ako bi izgnal iz svoje okolice dve prikazni, ki sta mu vendarle krajšali čas, čeprav drugače in ne s takšnim uspehom, kakor sta nameravali.

In končno: ali je bilo vobče pametno upati, da bi se Blanka pl. Nagertova skesano vdala v svoje osramočenje? Mar ni bilo po dosedanjih izkušnjah gotovo, da bi jo misel na nepozabnega Salvatorja in na slavne tradicije Rubatutov opogumila za nadaljnjo, še obupnejšo borbo?

»Kako je že rekel Cambronne?« je modroval starec sam pri sebi. »La garde meurt, elle ne se rend pas! . . .! Če je pa tako, imam rajši mir. Kadar pride Milan, ali pa, recimo, kadar odpečatijo mojo oporoko in ne najdejo v njej niti besedice o milih sorodnikih, bo že tako kaznovana, da huje biti ne more . . .«

Da, da, še nekatera skrb je bila važnejša od te, kako bi se znesel nad avšama iz trafike. Predvsem je bilo treba čim prej storiti to, kar se je profesorju najbolj upiralo: sestiti in spisati oporoko. Težka naloga, ki je zahtevala vsestranskega ravnovesja duha! Stric Hilarij se pravzaprav ni obotavljal iz premajhnega zaupanja v svojo bistro pamet, ampak iz nejasnega notranjega odpora. Če bi bil moral z besedami povedati vzrok, bi bil morda rekel, da se mu vidi človek, ki je spisal oporoko, v kakem pogledu že napol mrtev. In Pernat se zdaj mahoma ni več utegnil muditi ob misli na smrt. Naj je bila blizu ali še daleč pred njim, vsekako ga je od nje neprestano ločila senca Milana Kantorja. Ta senca je morala izginiti ali pa se izpre-

¹ Garda rajši umre, kakor bi se vdala!

meniti v meso in kri, v izpolnitev, vidno njegovim žejnim očem in prijemljivo njegovi lakomni roki. Šele potlej je bilo mogoče govoriti o smrti.

In tako se je zgodilo, da je trafikantka tisto popoldne spet sedela za profesorjevo mizo ter pila njegovo kavo, potuhnjeno išoč na obrazu strička Hilarija razdejanj, ki jih je hotela povzročiti z včerajšnjo burko. Starec se ji je zdel razmišljen in vase zagledan; to bi ji bilo v zadoščenje, da je ni osupnil s čudno, nerazumljivo burno razposajenostjo, ki je dvakrat ali trikrat udarila iz njega.

»Tako, tako, onkel Hilarius!« ga je pohvalila pri slovesu. »Man muss sein Unglück tragen können,* naj nam bo v srcu še tolikanj grenko. Le pogum, pri Bogu je naša tolažba.«

In starec je hinavsko pokimal, kakor da je izrekla najglobljo resnico njegovega srca ...

Toda gospa Blanka se je vrnila k Alisi vsa razočarana in ogorčena.

»Stell' dir vor!«¹ je jásnila, še preden si je odpela plešasto boo. »Nič mu ni! Smeje se in šale zbija. Nekaj časa sedi kakor kup nesreče, und auf einmal² ti plete s svojim brezbožnim jezikom, da bi se človek prekrižal od strahu. On pa gleda in se rezgeče kakor neumen.«

»Kako pa naj gleda?« je strupeno vprašala Alisa.

»Kako naj gleda človek dan po tem, ko je videl dokaz o smrti svojega sina? So ein herzloser Mensch!«³

»Ein Mistvieh,«⁴ je čustveno pritrdila gospodična pl. Nagerthova. »Ali pa nejeverni Tomaž. Prst je vtaknil in die Wunde⁵ in še ne verjame.«

»Kruziturknerjeva cigaretnica je šla rakom žvižgat!« je očitajoče vzdihnila mati. »Res treba je bilo.«

»Škoda!« Hčerini glas je bil suh. »Ein paar Kilo Schmalz⁷ bi bili dobili zanjo.«

To rekši je začela Alisa prekladati časopise in popevati z nenaravno visokim glasom, mežikaje z očmi, da bi si bo-

¹ Svojo nesrečo je treba prenašati (nemško).

² Predstavi si! (nemško).

³ In naenkrat (nemško).

⁴ Tak brezsrčnež! (nemško).

⁵ Govedo (nemško).

⁶ V rano (nemško).

⁷ Nekaj kil masti (nemško).

lje predstavila gladke, skoro še deške prsi praporščaka Edija, Rudijevega tovariša, s katerim sta bila dve uri sama doma...

Na srečo je trajalo dobro razpoloženje Hilarija Pernata samo teden dni. Izpremenilo se je baš za božič, tako nenadoma, da sam ni vedel kdaj in zakaj. Morda v kaki mračni uri, ko se je skopo zimsko sonce skrilo za grd oblak, morda ponoči, ko je burja zavila ob vogalu, je obšla starca misel, da je vse, kar sta tolažilnega uganila s Stano, najbrž zgolj jalovo varanje samega sebe. V obupu je bil prijel za bilko, ki ga ni mogla držati! Ali je bila v Staninem dokazovanju le mrvica trdne gotovosti? Ali je bilo kakorkoli ovrženo, da bi bil Milan ubit? Zakaj naj bi bil prav on ostal živ sredi najsrdatejše bitke?

»Zato,« je stokal profesor, »samo zato, ker je moj sin! To je edini razlog in obenem dokaz, da se izkušam ukaniti kakor ženska, namesto da bi trpel kakor mož... Heu me miserum!«¹

In če je imela rejenka prav? Tudi v tem primeru se ne bi smel veseliti. Kdo mu pove, da Milan živi? Zanašanje na Rdeči križ je bilo nesmiselno. Mlad človek v vojaški bluzi ni tako čudo, da bi ga izlepa našli med stotisoči vojnih ujetnikov, raztresenih po neizmernem prostranstvu, ki se širi od Evrope do tihomorskih obal, od večnih ledov do Tibeta in Himalaje...

»A recimo, da je živ,« je ugibal Hilarij Pernat, »in da je šel v prostovoljce, kakor pravi Stana: ali ni potemtakem iznova v smrtni nevarnosti? Ali ni vsaj to pot že mrtev?«

Težko je bilo koprneti v temo, še težje kakor žalovati na grobovih! In tako je ubral profesor pot vseh ljudi, ki omagujejo v svoji nesreči: jel se je braniti upanja, ker ga je bilo razočaranja strah.

Ko je sedel mrk in sključen pod božičnim drevescem, bi bila Stana čitala vse to na njegovem obrazu, tudi da ji ni povedal z besedami; bila bi ga razumela, tudi da ga ni opazovala zadnje dni, kako je molče poslušal trafikantkine istorije o bojih in mrličih, o minljivosti vsega, kar je na svetu, in o štirih poslednjih rečeh! Njena zadrega, kaj naj mu še reče in kako naj mu pomore, je postajala vsako

¹ Joj mene, nesrečneža! (latinsko).

uro bolestnejša. Ubogi striček je potreboval boljše tolažbe, ne le zatrdil dekliške zgovornosti, krhkih igrač, ki so se lomile staremu dvomljivcu med prsti. A kaj je mogla storiti zanj? Kaj je bilo v njenem dosegu? Kolikorkoli je trpel Hilarij Pernat, vendar je nekatero noč že trdno spal, ko je Stana še dolgo sedela na svoji postelji z golimi rokami okoli kolen in s čelom zgrbančenim od premišljevanja.

Časih se je nehote grenko posmehnila usodi. Katera druga na njenem mestu bi neki tako goreče želela, da bi ostal sin Hilarija Pernata živ? Katera bi trepetala zanj skoro bolj od profesorja samega? Res, srečna Stana, ako lepega dne odklene vrtna vrata in bo stal pred njo, neznani mladi gospod te hiše! Striček je ravnal z njo, kakor da mu je rodna hči; zato pa je sin ne bo hotel priznati za sestro...

»In tako bo, če pojde vse po sreči, prav kmalu konec mojega miru,« si je prerokovala. »Konec tihega pristana, konec varne strehe nad glavo... Ako se vrne stričkov sin — Bog ne daj, da se ne bi! — postanem v tej hiši tujka. Moj trud ne bo več ljubezen, ampak dolžnost, moj kruh ne bo več dobrota, ampak plačilo. In pride dan, ko si izbere mladi Pernat nevesto po svojem okusu; če ji ne bom ugajala, mi dobe kje kako službo in me odslove...«

Toda solzam njene žalosti nad seboj so se pridruževale solze usmiljenja. Ne, tako ni mogla gledati starca. Greh je bilo sedeti za njegovo mizo in polagati lahke besede na njegovo težko gorje!

Dolgo je v mislih iskala človeka, ki bi se smela zanesti nanj, da bi ga naprosila pomoči. Imela ni žive duše, ne prijateljice, ne dobrega znanca; prav nikogar razen strička Hilarija... Nazadnje se je spomnila Ane, vrle, vdane ženske, ki je pred nekaj leti služila pri profesorju in je bila zdaj omožena v Ljubljani. Ana je oboževala svojo mlado gospodinjico, baš toliko, da se ni skesala zaradi nje; gotovo bi bila vsa srečna, da ji more storiti uslugo. Brez dolgega obnavljanja ji je Stana pisala pismo, v katerem jo je prosila, naj izkuša poizvedeti, kako je živel in s kom je občeval mlad človek tega in tega imena in stanu, ki je bival ob izbruhu vojne v Ljubljani. Svojo željo je utemeljila s tem, da se »neke osebe« iz važnih razlogov nujno zanimajo zanj.. Da bi Ana laglje našla njegovo sled, ji je povedala o njem to in ono, kar je pomnila iz profesorjevih ust; vse, kar je

bilo v zvezi s Hilarjem Pernatom, z njegovim očetovstvom in njegovo zgodbo, je vestno zabrisala in zamolčala. Nato je oddala pisanje in začela vročično pričakovati odgovora.

Odgovor je prišel veliko prej, kot se je Stana nadejala. Z ogromnimi, ničemur ne podobnimi črkami je pisala dobra Ana na listu mastnega, s črnilom, svečo in solzami pokapanega papirja:

»Se Vam Pristrčno zahvalim draga Gospodična da se me še Spominate In me Zelo veseli da Vam lahko Ustrežem. Kdo bi si mislil vidite Tisti Gospod so stanovali pri Lokarjevih kjer služi moja Prijateljica Buhkova Micka iz Črepanje vasi! In sem Jih sama enkrat Videla in sem šla Včera j še tisto Menuto k Micki in sem zvedela da imajo v Lublani Anga Prijatla Jesenka ki so Profesar kakor Vaš Gospod Striček buh jim daj Zdravje in niso šli na Vojsko ker imajo Ano nogo prekratko. Sem se Bridko zjokala sem mislila na Mojga k so ga krvoločni Talijani ubil. Več nisem mogla Zvedeti narbolši bi bilo če bi Gospodična sami prišli u Lublano pa prej ko Morete se Vas strašno Veselim in lubeznivo Pozdravljam do Smrti Vaša Ana.«

Stanine roke so drhtele, ko je čitala to nepravopisno poslanico. Bila je prepričana, da ji sreča ponuja važen konček niti, ki ga Hilarij Pernat še ni našel. Ponos in radost sta ji udarila v glavo; najraje bi bila planila s pismom naravnost v stričkovo sobo. Toda pomislila je: kdo je bil porok, da bo Jesenko vobče kaj vedel o Milanu? In če bo vedel, kakšna bo vest? Lahko bi se zgodilo, da bi našel striček prav tu nesporen, dokončen dokaz o sinovi smrti! Vse je bilo mogoče in Stana ni smela dopustiti presenečenja ne v dobrem ne v zlem. Kako bi nosila zavest, da se je po njeni krivdi zlomilo drevesce Pernatovega zemeljskega bitja, ki so ga žalost in tegoba, dvom in strah že toliko nevarno upogibali k tlom?

Ana je imela prav: najbolje je bilo, da se prepriča sama. Ker ni mogla najti dobrega izgovora za pot v Ljubljano, si je izmislila pravljico o veliki stiski v kuhinji in o zakladih jajc, slanine, masla in drugih dobrot, pripravljenih v neki vasi tri postaje od mesteca; poskrila je del svojih zalog ter kazala profesorju prazno shrambo, dokler se ni vdal in je ni z mnogimi nauki in modrimi svarili pustil na pot.

Bil je siv in čemeran dan v predpustu. Stana se je odpeljala zjutraj; profesor še ni sameval dve uri, ko ga je že dušilo in tesnilo, kakor da biva v mrtvašnici. Vse njegove žalostne misli so lezle iz kotov in pritiskale nanj. Brez smisla in namena je taval po hiši, odpiral vrata, gledal v mrzle, temačne sobe, zapiral jih in postajal z roko na kljuki, kakor bi čakal, da mu nemara vendar še odkod zazveni srebro njenega smeha ali da se vendar še vzdrami na hodniku lagotni, drobni beg njenih nog. Tako dolgo je že bilo, odkar je šla zadnjikrat z doma; in takrat je še ni tako silno pogrešal... takrat še ni vedel, da je tako obupno nesrečen in sam...

»Čudno, čudno,« je godrnjal pri slabem kosilu, ki mu ga je zvarila dekla Monika, »čudno, čudno, kako se star človek oklene mladega bitja! Še misliti me je strah na to, da bi se danes ali jutri zatelebala in omožila... ali pa, da bi umrla, česar Bog ne daj!...«

Ta misel mu je obtičala v možganih.

»In vendar se je treba pripraviti... Lepega dne stopi predme in poreče: ‚Zbogom, striček, tudi jaz hočem imeti svoj dom in svoje življenje, moža, otroka in vse!...‘ Ali ji morem braniti? Lopov bi bil, sebičnež in krvoses, če bi jo v tistem trenutku spomnil svojih tako imenovanih dobrot in ji rekel: ‚Ostani!‘«

Srdito se je vrgel v naslanjač, kakor da je že izgovoril podlo besedo. In misel mu je vihrala dalje...

»Lahko bi resda... hm, smešna ideja!... lahko bi pravzaprav sam... zakaj pa ne?... Koliko se jih oženi z mladimi, in so starejši od mene... Če bi vedel... če bi povsem trdno vedel, da Milana ne bo nazaj... nu, kaj bi ji dejal?... ‚Stana,‘ bi rekel, ‚tako in tako: formalno, zastran ljudi... saj veš, kako je!‘ In komedija z dediščino bi bila v najjlepšem redu.«

Toda že je z duhom zagledal Stano, kako bi se prestrašila. Prebledela bi, zardela, morda bi se celo skrila od zadrege... In zagledal je samega sebe, kako neumno bi stal pred njo.

»Ho, ho!« se je zagrohotal. »Ho, ho, ta bi bila lepa: Per-natius mente captus snubač! Saj ni gos, da bi me še pogledala po taki budalosti. In čemu? Zakaj neki? Nikoli več ne bi bilo v Vrtni ulici tako lepo... Striček je striček, a starri

mož bi bil samo stari mož... Nu, da bi le že minilo to neznosno popoldne...«

Stana bi se bila morala vrniti ob petih večer. Minute so se vlekle kakor večnosti. Hilariju Pernatu že ob štirih ni bilo več obstanka. Tudi Nákrtovih danes ni bilo — kakor nalašč! Ob petih je Blanka vendarle prišla.

»Kaj slišim, onkel Hilarius?« je pomembno zapela s praga. »Stana vas je pustila samega? Monika pravi, da se je peljala v Jesenovec?«

»V Jesenovec,« je modro potrdil starec. »Zaradi svoje vražje kuhinje. Sam sem ostal... et je m'emmerde,¹ bi rekla Madame de Sévigné...«

»Ach, Onkel Hilarius, ne razburite se... Vsa tista istorija o kuhinji je laž. Deklina vas je kratko malo nalagala.«

»Kako to?« je vzkliknil profesor. »Kaj hočeš reči?«

Blanka pl. Nagerthova si je pomaknila stol prav do njega in ga siloma prijela za roke.

»Ne vznemirjajte se,« je ponovila, tolažilno zavijaje zelenkaste oči. »Ich versteh' ja,² razočaranje je strašno. Zaupali ste ji kakor... če bi nama tako!...«

»Govori že!« je zacepetal Hilarij Pernat. »Kako me je nalagala?«

»Ni se peljala v Jesenovec, ampak v nasprotno smer! V Ljubljano se je peljala! Alisa jo je videla, ko je stopila v vlak.«

»Nesmisel! Zakaj v Ljubljano?«

»Mein Gott, to vam bo sama povedala, če vam bo... Očitno ima posle hinter Ihrem Rücken.«³

»Kakšne posle?« se je utogotil profesor.

»Kakšne? Dandanašnji pač ni treba vprašati, kakšne... Ich denk' mir⁴ vsaj.«

Hilarij Pernat je prebledel. Mrzla zona ga je oblila. Njegova Stana na krivih potih? Predstavil si je njen pošteni obraz in njene jasne, odkrite oči... Ne, ne, to ni bilo mogoče.

»Budalost,« je sklenil na glas. »Nič ne ugiblji, Blanka, in nič ne prerokuj. Zmotila bi se. Če ni šla v Jesenovec,

¹ Dolgočasim se.

² Saj razumem (nemško).

³ Za vašim hrbtom (nemško).

⁴ Mislim si (nemško).

ampak v Ljubljano, je šla pač v Ljubljano, ker ima vzrok za to.«

»A kakšen vzrok?« je s poudarkom zategnila trafikantka. »To je tisto!«

»Bodi kakršenkoli, pošten je kakor ona vsa.«

Hilarij Pernat je očitajoče umolknil. Toda v njegovo molčanje je skozi zid udaril surovi rezget bavarskih soldatov v sprednji hiši...

In Blanka se ni dala ugnati. Ker ji ni dovolil, da bi udrihala po Stani, je zaporedoma izsula nanj pol ducata zgodb o prekanjenih dekletih, kako varajo roditelje in skrbnike; s kričečimi barvami mu je naslikala vojno razuzdanost in njene strašne posledice.

»Le odkod imaš vse to?« je zlobno godrnjal profesor. »Kako moreš vedeti?«

Toda trafikantka je dosegla svoj namen: siromaku se je od strahu in skrbi zvrtilo v glavi. Ves siv in zgrbljen je visel v svojem naslanjaču, ne videč Blanke, ki je zmago-slavno stala pred njim in rasla v svojih nadah malone do stropa...

Stana je prišla o pol osmih. Rdeča od mraza in vsa dišeča po svežini je naglo stopila v sobo. Toda v njenih jasnih očeh se je tajilo kakor zadrega in kakor skrivnost.

Vedoč, da se vrača pozno, se je bila že spotoma pripravila na resen obraz in na začudene besede; zdaj pa je takoj začutila, da visi v zraku nekaj posebnega. Profesor je, namesto da bi jo začel oštevati, klavrno legel vase in begal z očmi, kakor da z muko išče navdahnjenja. In Blanka pl. Nagerthova je bila tu; sedela je kakor nabodena in njene zelenkaste oči so merile rejenko Hilarija Pernata s pomembnim ogorčenjem in škodoželjnim zaničevanjem.

»Dober večer, striček!« je ponovila Stana svoj pozdrav. »Dober večer, gospa. Tu sem, zamudnica. Me voici, cher oncle,«¹ je dodala nalašč, iz nekakšne kljubovalnosti, ošabnici v znak, da drži svoj položaj, ki ga je profesor za vse druge ljudi ustanovil s tem, da jo je vzgojil kakor damo.

»Dober večer,« je odgovoril Hilarij Pernat v bolestni zadregi. »Tu si, nu da, čeprav prepozno in... z eno besedo,

¹ Prišla sem, dragi stric (francosko).

ob čudnih okolinostih... Marsikaj bi se dalo pripomniti. Nous en parlerons tout à l'heure.«¹

»Prav, striček, vse vam razpovem.« Obenem pa je razširila oči v otroškem preplahu. Gorelo je, o tem ni bilo več dvoma, in tudi o tem ne, da je zakurila trafikantka. Le kako je mogla mučiti starca, hudobnica! Trepetaje od jeze si je Stana odpela boo.

Toda gospa Blanka sama ni marala, da bi minilo brez zlih besed.

»Tu je, nu da,« je z užitkom precedila za stričkom. »Pozno se vrača in vobče ne od ondod, kamor je rekla, da pojde. Fräulein Stana ima svoje skrivnosti, kaj hočemo. Bila je v Ljubljani, ne pa v... kako ste že nalagali svojega dobrotnika?... To je glavno in to stoji. Alles übrige kann man sich denken...² Človek bi sicer pričakoval nekaj... nekaj... malo več prizanašanja do ugleda hiše, ki v njej živi, in do plemenitih čustev sivolasega moža, ki... ki...«

Čim delj je govorila, tem bolj togotno je vihralo iz nje. Zadnje besede so se ji že zatikale; pihala je, sigala in lovila sapo.

»Gospa!« je viknila Stana že v drugo ali tretje. »Kako morete... kdo vam daje pravico?...«

»Blanka!« je prosil Hilarij Pernat ves prepaden. »Blanka, nehaj že... Kako moreš, res, kako moreš?« Ali je bilo mogoče, da živ človek obsipa njegovo Stano s takimi namigi? To je bilo zdaj mahoma glavno, kakor da je pozabil vse, zakar mu je šlo poprej.

Toda Blanka ni samo mogla: hotela je. Trgovska kri Rubatuttov je kipela v njenih žilah in bobnala na generalni juriš. Vedela je, kaj pomeni prilika, da ubiješ konkurenci kredit!

»Kaj!« je zavreščala, lomeč roke in dramatično obračaje zrkla pod naježenimi obrvmi. »Kako morem? Ali ste jo slišali, onkel Hilarius?« — kakor da ni tudi profesor strmel, kako more. »In kdo mi daje pravico, me vpraša to malo prida dekle! Moja vest mi jo daje! Če je vaš dobrotnik tako zaslepljen in prizanesljiv, pa jaz ne morem biti. Ne trpim, da bi še dalje sramotili pošteno hišo gospoda

¹ Potlej se bova pomenila (francosko).

² Vse drugo si lahko mislimo (nemško).

profesorja. Ich kann nicht!¹ Moja dolžnost je, da vas razkrinkam, razuzdanka!»

Po tem odgovoru, ki se je končal s piščečim, ničemur ne podobnim vriskom, je trafikantka ogorčeno zaihtela.

Stana pa ni zaihtela. Prebledela je ter obstala kakor sveča, s prsti krčevito zagrebenimi v gube plašča, ki ga je bila pravkar odpela in nato spet stisnila pred seboj. Striček Hilarij je šele to minuto opazil, kako visoka in sloka je pravzaprav. Njene svetle oči so drobno pobliskavale, ustnice so drgetale. Profesor se je za trenutek zbal, da ne bi planila v Blanko; ne zaradi Blanke, zaradi dobrega okusa se je zbal!

Toda Stana je zdajci stresla glavo in je bila mahoma vsa svoja, mirna in hladna ko led.

»Ne razumem vas, gospa,« je rekla s svojim jasnim, pokojnim glasom. »Niti ne vem, kaj vam je na umu, niti nočem videti, kam namigavate. Ako merite na kaj takega, česar je poštenega dekleta sram, bo vsekakor striček sam najbolje presodil, koliko je vreden ta očitek od vas... prav od vas, gospa!... Grem, striček, da se preoblečem. Opravičim se vam drage volje, kakor hitro zapre ta dama vrata za seboj!...«

Nasmešek, zoper katerega ni bilo ugovora, okret, kakor da Blanke pl. Nagerthove vobče ni na svetu — in Hilarij Pernat je ostal sam s čuvarico svoje časti...

»Moja Stana!« se je razveselil v mislih. »Rasa! Dekle in pol!... Vraga, vraga, da se nisem poročil z njeno materjo... ali pa, da mi ni trideset let!...«

Trafikantka je šele zdaj prišla do sape.

»Onkel Hilarius!« je zavpila. »Sami ste jo čuli! Ali si morete misliti grjo nesramnost? Ona meni to v obraz! So eine gottlose Dirne!² Nečistnica! Diese Schlange...«

»Kar tiho bodi,« jo je ustavil »onkelj« z nenadno odločnostjo. »To so besede, veš, ki... nu, kratko malo!... Stana je moja in najino dobro ime ni tvoja skrb. Sam bom gledal, razumeš?... Zavedi se in bodi pametna. Daj, pojdi na sveži zrak. Dobro ti bo delo, ne glede na to, da imam s Stano važen pomenek.« Tako govoreč se je pomikal proti vratom in iztezal roko, da bi jih odprl.

¹ Ne morem! (nemško).

² Taka brezbožna deklina! (nemško).

Toda Blanka pl. Nagerthova se ni dala odsloviti kar tako. Najgloblja čustva so ji zavrela pod bičem profesorjeve zavrnitve. Up dediščine je omahnil v negotovost, osvojena tla so se zamajala pod nogami, ponosni spomin na Salvatorja se je vzrepenčil na zadnje noge.

»Ali vas prav razumem, onkel Hilarius?« je otrpnila, veličastno dvigaje obrvi. »Meni vrata, deklini pa prijazen pomenek? ... Te slepote si ne morem drugače pojasniti, kakor ... Ja, ja, mancherlei wird einem klar!« Nikoli ne bi verjela, Onkel Hilarius, nie hätt' ich's geglaubt, da nisem videla na svoje oči, slišala na svoja lastna ušesa ... »

»Česa ne bi verjela?« Stričku Hilariju je vse migljalo pred očmi, toda glas mu je bil čudno vljuden in tih. »Česa ne bi verjela, dragica?«

»Man spricht davon,«² je zamomljala, nejasno čuteč, da izgublja partijo.

»O čem govore?«

»O vaju dveh: o vas in o Stani.«

»Kaj govore?« je skoro neslišno šepnil striček. Toliko da je pregibal blede ustnice.

»Sami veste!« mu je zabrusila z obupno trmo. »To, kar si mora vsak misliti. In ne po krivem, ich wette was,³ da ne!«

Tedaj se je zgodilo nekaj nezaslišanega; storilec sam je kasneje ugibal, ali se mu ni sanjalo. Hilarij Pernat, uglašeni in obrzdani Hilarij Pernat, patricij nad patriciji našega mesteca, je s plebejsko neposrednostjo odprl vrata na stežaj in zatulil tako, da se je hiša stresla od njegovega krika:

»Marš! ... Niti besedice več ... Posvetit, Monika. In nikoli več te babe v hišo! ... Marš! ...«

Dobro, da je trafikantka tako naglo prhnila mimo njega; zakaj v togoti je bil celo privzdignil nogo, da bi ji pomogel. Kakorkoli si je pozneje dopovedoval, da ni mogoče, vendar je bilo resnica. Privzdignil je bil nogo!

Pol ure je moral loviti sapo, preden je uredil svoje misli in izpljuval svoj stud. To, o njem! To, o Stani! Srdito

¹ Saj, saj, marsikaj postane človeku jasno! (nemško).

² Saj govore o tem (nemško).

³ Stavim (nemško).

jo je oddrobil v obednico, da si priveže dušo. Izpil je kozarec konjaka in prevrnil steklenico. Nato si je zapalil smotko.

»Peklenski jezik!« je mrmral, korakaje okoli mize. »Svojat! O, lahko da ugibljejo take ostudnosti; če jih ne bi, ne bi bili naši ljudje... Kaj naj storim? Ali ni res najbolje, da stopim k njej in ji ponudim: tako in tako, zaradi jezikov, če ne zastran drugega!... Hm! Prilegel bi se un autre verre de cognac,¹ pa ga ni več, iztekel je. Tudi življenja ni več, poteklo je; steklenica je prazna, smrt grabi zanjo, da jo trešči ob tla. Tako je... In končno bi s tem potrdil vse umazane sumnje... Ostane tedaj samo eno: zaničevanje. Jaz, po milosti božji in moči dejstva Hilarij Pernat, jih blagovolim prezirati; ne blagovolim se opravičevati kanaljam, niti se ne pravdam s smradom, ki so v njem doma. Toda ona? Stana! Kaj ostane njej? Dobro ime si pogublja, ubožica; svojo čast mi žrtvuje, nehvaležniku! S prstom si jo bodo kazali in kamenje lučali vanjo, kadar mene več ne bo...«

Razburjen, skesan in raznežen je krenil na vrh. Tri korake pred njeno sobo ga je zdajci obšla druga misel:

»Ukanila me je vendarle. V Ljubljani je bila, meni pa je rekla, da pojde drugam! Očitno mi nekaj skriva... A kaj mi skriva? Baš to je tisto!«

Odločno je potrkal na vrata. Ni se oglasila. Čim delj je čakal odgovora, tem bolestneje se je v njem napenjalo koprnenje, da bi začul njen glas, šum njene obleke ali vsaj korak njenih nog. Naposled se je sklonil h ključavnici in nastavil uho. Toliko da ni zastokal od straha: nekdo se je premetaval po postelji in ihtel v blazine, da bi se ga bil kamen usmilil...

»Stana!« je zaklical profesor s klavrnim glasom, strešaje kljuko kakor iz uma. »Odpri, Stana, ne boj se! Šla je, pokazal sem ji vrata in... ne verjamem ji, niti besedice ne verjamem... Odpri, ubožica. Ne daj stričku, da bi čakal pred tvojim pragom!...«

Vrata so se odprla. In ko je stala pred njim, vsa solzna od užaljenosti in vsa svetla od ljubezni do njega, se je zadelo Hilariju Pernatu smrtni greh, da ni spodil Blanke

¹ Še en kozarček konjaka (francosko).

že po prvi besedi. V teh dobrih, poštenih očeh ni bilo prostora za zlo!

»Ne bodi huda name, Stana,« je dejal proseče. »Ali ne veš, da ti zaupam, kakor nikomur ne?«

Žarek zadoščenja ji je zaigral na obrazu.

»Zaupate mi, striček?« ga je prijela za besedo. »Res?«
»Neomejeno!«

»Res ne verjamete niti besedice?«

»Niti besedice ne. Kako bi mogel — kako bi smel!«

»In tudi ne boste verjeli? Nikoli ne? Kdorkoli bi prišel in karkoli bi vam rekel o meni?«

»Nikoli ne. Nikomur ne bom verjel.« A že se je splašil. »In če bi verjel?« je vprašal negotovo. »Kaj bi bilo tedaj?«

»Tedaj?« je resno ponovila Stana. »Tedaj se ne bi opravičila, striček. Odrekla bi se zaupanja, ki bi ga bila deležna gospa Nákrtova obenem z menoj.«

»Vrlo, Stana!« je vzkliknil profesor, vzneseno ji gledaje v obraz, ki je drgetal od ponosa. »Dekle in pol in ženska do kosti — takšno te imam rad! Nu, pojdiva k meni, da mi razložiš...«

Za roko jo je odvel v svojo sobo in jo posadil k peči, v svoj naslanjač; sam je sedel na stol, zazrl se vanjo in neučakano stisnil roke med kolena.

»Nu kako?« je začel. »Na dan s skrivnostjo. Zakaj mi nisi povedala?«

»Da grem v Ljubljano?« Stana se je vedro nasmehnila. »Če bi vam bila povedala to, bi mi bili izvili tudi drugo. Bili bi razočarani, ako bi se vrnila s slabimi novicami. Tako pa...«

»Razočaran?« jo je vznemirjeno prekinil starec. »S slabimi novicami... tako pa — kaj?... Govori, dete! Po kakšne novice si šla in kaj si prinesla?«

»Uganite! Predvsem pa: ne razburjajte se in ne nadejajte se preveč... Vse dobro ne more priti namah.«

»Menda ne zastran...?« Profesor se je malone ustrašil. »O, moj Bog! Daj, reci besedo.«

»Zastran Milana, striček... Morda ste se onikrat kesali, ko ste mi povedali vse. In vendar je bilo dobro. Premišljevala sem, ubijala si glavo, vse noči, vse noči... in ne baš zaman... Zato sem morala v Ljubljano.«

»Zato! In jaz grdoba sem dovolil NákrtoVKi, da je vobče odprla usta! ... Nu, kako je? Usmili se.«

Hilarij Pernat je ponevedoma sklenil roke in njegovo obličje je dobilo tisti bedni, proseči izraz hrepenenja kakor vselej, kadar je mislil na sina.

»Povej,« je hripnil z usihajočim glasom. »Ali je živ ... ali mrtev? ...«

V Stanino čelo se je začrtala guba. Zdaj je bilo treba tehtati vsako besedo: ne zbegati strička in ne trditi več, kot je bilo dognanega.

»Kaže, da je živ,« je rekla čez nekaj trenutkov. »Njegova sled se je menda našla. Če ni pomote, je pol gotovosti, da živi ... Ne bodite razočarani, striček. Sami veste, da ni bilo doslej nikake gotovosti.«

»Pol gotovosti, da živi!« je še ponovil striček Hilarij, kakor bi molil. Nato mu je glas zastal. Samo njegove uboge oči so strmele v Stano z vso svojo trpko žejo in njegove roke so jo krčevito stiskale za desnico, kakor da hočejo prehiteti besedo in vsesati resnico v svoje vroče, drhteče dlani ...

Stana je bila spotoma skrbno ločila tisto, kar je bilo treba povedati, od onega, kar je kazalo ohraniti zase. Zdaj pa je mahoma pozabila pripravljeno istorijo in povedala do malega vse tako, kakor je slišala.

XI

Prvo, kar jo je čakalo v Ljubljani, je bila žalost in brezmehen strah. Glasno je plakala in se grabila za srce ob misli, ali sme vobče prinesti stričku tako novico in kako naj mu jo pove!

Ana jo je namreč takoj odvela h gospe Lokarjevi. Gospa Lokarjeva, vdova po mestnem uradniku, je bila nekdanja Milanova gospodinja. Sama je imela dva sina na vojni, ne vštévši tretjega, ki je bil že prvo leto ubit, in je trepetala za njiju vse dni in noči. Ko ji je Ana pripeljala Stano, so jo takoj oblile solze. S tisto turobno prijaznostjo, ki je družila matere, žene, zaročenke, sestre in hčere vseh vojnih mrtvih vsega sveta v eno samo neizmerno posestrimstvo ža-

losti in žalovanja, jo je posadila na zofo, prisedla k njej, položila ji roko okoli vratu in tiho vprašala:

»Ubožica! Ali ste ga imeli zelo radi? . . .«

Stana je v prvem trenutku zažarela do las. Vso pot ji ni prišlo niti enkrat na um, da jo bodo imeli tuji ljudje za to, kar se je zdelo najbolj verjetno: za Milanovo dekle, za njegovo nevesto . . . kaj je vedela, za kaj! . . . Že je hotela vzklikniti, da se gospa Lokarjeva moti: da ni z Milanom Kantorjem ne v takih ne v drugačnih stikih in da ga niti ne pozna. Tedajci pa se je spomnila strička. Pomislila je, da mora čuvati njegovo skrivnost; in tako je ostala za Lokarico draga neznanega človeka. Z licem žehtečim od temne rdečice, s srcem zamirajočim od groze je čakala strašnega razodetja . . . »Ali ste ga imeli radi?« Zakaj ,ste ga imeli? Zakaj ne ,ga imate?« . . .

»Kakor sin mi je bil,« je rekla gospa Lokarjeva po dolgem, sočutnem in prizanesljivem uvodu. »Tak dober dečko, tak zlat značaj! Ko je odšel, ga nisem mogla pozabiti; in zdaj žalujem za njim kakor za svojim . . .«

»Bil', pravite?« je malone zavpila Stana. »Zakaj ,bil', gospa? Zakaj žalujete za njim? . . . Oh! Ali je mar res mrtev? Res ga je raztrgala granata? . . .«

Lokarica je turobno povabila trepalnice, obenem pa zmajala z glavo.

»Granata ga ni, ubogo dete,« je dejala z bolestnim glasom. »Da, tudi pri nas smo mislili, da je mrtev že od tistega dne . . . Kakor vse kaže, pa ni bil mrtev; ujet je bil. Znanka, ki je imela to novico iz drugih ali tretjih ust, mi je pravila pred tremi tedni, da se je vrnil iz Rusije neki oficir — ali so ga boljševiki izpustili ali je sam pobegnil, mi ni povedala — ki je videl Kantorja v jetniškem taboru. ,Pozdravi mi domače kraje,‘ mu je naročil, ,zakaj jaz jih ne bom videl več . . . Ubožec je bil na smrtni postelji; umiral je za sušico! . . .«

Pri teh besedah je dobra starica sama zaihtela.

»Čudno, čudno,« je povzela, ko sta nekaj časa tiho jokali. »Droban je bil res, a zdrav kakor hrast. In mahoma sušica!«

Stana, ki je v mislih še vedno tipala za tolažilnimi možnostmi, je nehote pograbila to opazko.

»Kdo ve?« se je oglasila. »Morda pa niti ni bila sušica? Morda ni umrl! Kje je tisti oficir, gospa?«

»Na fronti je, kaj vem kje...«

»In kdo je? Ali mu veste ime?«

»Naš človek ni bil, to vem, rajši Nемеc ali Madžar... Imena nisem mogla izvedeti.«

»A kdaj je govoril z njim?« je nadaljevala Stana, sledeč svoji trmasti misli.

»Kdaj? Ko je odhajal. Dva, tri mesece utegne biti tega.«

Stana se je zdajci vzravnala in nejeverno pogledala predse.

»Vse to ni kaj zanesljivo,« je rekla odločno. »Zdrav kakor hrast, in sušica: sumljiva stvar, ali ne? Iz drugih ali tretjih ust — če ni bilo iz devetih in desetih! Kdo more presoditi, kakšna je bila vest od kraja in kako jo je vsak predelal po svoje, preden vas je našla... Ne, ne. Prav gotovo ni bila sušica. Stavim, da je bil nahod!«

Gospa Lokarjeva se je medlo nasmehnila in pogladila Stani lase, kakor bi ji hotela reči:

»Le tolaži se, revišče; pobegla sreča se vzlic temu ne vrne... Eh, me starke vemo, kaj je gorje!«

Jela jo je izpraševati o »njem«, da bi ji pokazala svoje sočutje. Toda Stani Mirnikovi ni bilo do čustev, ampak do gotovosti in čas je bil zanjo zlato; razen tega se je tudi vpraševala, ali ne greši zoper strička Hilarija, ko igra tako tebi nič meni nič nesrečno zaročenko njegovega sina. Izprosil si je naslov vdovine prijateljice, da bi lahko zasledovala črno vest do izvira, zahvalila se za vse dobre besede ter odšla z Ano k profesorju Jesenku.

Jesenko je bil v šoli. Stana je v svoji vročični napetosti odslovlila Ano in prečakala dve dolgi, mrzli uri na pločniku pred hišo, v kateri je stanoval.

»Za sušico!« je mrmrala sama pri sebi, prestopaje z noge na nogo. »Pred dvema mesecema... in zdrav kakor hrast... kdo ve, morda pa ni bil on? Morda je bil kak drug s podobnim imenom?«

Jesenko je prišel. Že od daleč ga je spoznala po hoji. Njegov mirni, prijetni obraz in prirodna sramežljivost, s katero je utajeval svojo telesno napako, sta jo takoj navdala z zaupanjem. Ko mu je povedala, kaj ima do njega, jo je začudeno pogledal; nato se je toplo nasmehnil z očmi. Povabil jo je v svojo skromno sobico, ponudil ji razseden go-

belinast naslanjač in obstal pred njo, kakor da tehtno pre-mišlja.

»Kakopak,« je sklenil svoj notranji samogovor; »če poizvedujete zastran Milana Kantorja, najbrž ne poizvedu-jete iz sovraštva, jelite da ne? Ali ga imate radi?«

»Že spet to čudno vprašanje!« je vzkliknila Stana. »Pri gospe Lokarjevi sem bila tri ure žalujoča nevesta: grenka vloga, gospod, pregrenka zame, ki vašega prijatelja ne poznam. Prosim vas novic o njem, toda ne zaradi sebe; ne iz ljubezni do njega, ampak iz ljubezni do starega, nesrečnega človeka ... do nekoga, ki bi bil ves blažen, če bi mu drevi povedala, da Milan Kantor živi ...«

Mladi profesor jo je presenečeno pogledal.

»Kaj pravite? To bi bilo ... nu, skoro bi rekel: še lepše!« je dejal pomenljivo. »A čudnega vprašanja niste razumi-li čisto tako ... Mislil sem: ako ne bi imeli Kantorja prav nič radi, to je, ako bi bili nagibi vašega zanimanja neprija-teljski ... tedaj bi vam rajši utajil, da je, kar jaz vem, živ in zdrav ...«

»Živ in zdrav!« je zavriskala Stana ter v burji svoje ra-dosti zgrabila profesorja za roke. »Živ in zdrav? O, Bog bodi zahvaljen! ... Gospa Lokarjeva pa trdi, da je pred nekaj meseci umiral za sušico.«

Jesenko je mahnil z roko.

»Vem,« je dejal. »Tudi jaz sem slišal to vest. A tisti, ki se ga tiče, more biti samo Robert Kantor, aktivni poročnik v šestem topniškem polku. Milan Kantor ni mogel pred dvema mesecema umirati v ruskem jetništvu; to trdim z vso gotovostjo.«

»Ali imate dokaze?«

»Jetnik, ki je prišel iz Rusije, mi je prinesel sporočilo, da se je med prvimi javil v prostovoljsko legijo. ‚Kadar se vrneš domov,‘ mu je bil dejal pred odhodom, ‚poišči mojega prijatelja in reci mu, da ga pozdravljam.‘ Očitno je mislil na to, da utegne pasti za dobro stvar, kar je seveda mo-goče ... Ako ga ni kaj zadelo, potlej je živ. Vsekakor je bil tistikrat zdrav kakor riba v vodi.«

»Ste li povsem prepričani ...«

»Kako ne bi bil! Vsak dvom je nemogoč. Njegov sel ga je spoznal po fotografiji.«

Pri teh besedah je segel Jesenko v predal svoje pisalne mize in vzel iz njega dve fotografiji, ki sta predstavljali mladega moža prijetne, že na pogled odkrite in poštene vnanjosti... — Vse do tod je Hilarij Pernat molče poslušal Stanino sporočilo. Gube njegovega obraza so drgetale, vlaga odrešenja mu je zalivala oči, na ustnicah mu je igral smehljaj bolnika, ki se budi iz morečih sanj v svetlo in zdravo resničnost; vse to se je godilo z njim, samo rekel ni ničesar, dokler ni omenila fotografij. Misel na sinovo sliko pa ga je presunila kakor strela. Nekdo, in niti ne daleč od njega, je imel potemtakem sliko njegovega Milana! Če bi jo smel za trenutek vzeti v te koprneče roke, bi ga vsaj lahko videl, ko ga že objeti ne more!

»Dve sliki ima!« je vzkliknil in planil s stola, tresoč se od razburjenja. »Milanovi fotografiji!... Kakšen je? Daj, opiši mi ga, kar moreš natanko... Oh, neumnica, pa bi si bila vendar izprosila vsaj eno, za dan ali dva! Nisi se spomnila, jeli?... A saj ti je ne bi bil dal. Kako bi, ko ne ve ničesar!...«

Tako govoreč je od nemira stekel po sobi.

»Striček?« se je oglasila Stana za njim. »Počakajte, kaj begate? Dajte, da vam povem, kako sem opravila.«

Vsa njena plavolasa glavica je sijala od soradosti in zadovoljstva. Vstala je, zvihrala v svojo sobico in priletela nazaj, preden se je utegnil vprašati, kaj jo je obsedlo.

»Náte, striček!« V njeni roki se je svetil bel ovoj. »Nisem vas pozabila.«

Hilarij Pernat je razširil oči, zavpil nekaj nerazumljivega in planil kakor ris. Iz ovoja je pala na mizo slika njegovega sina...

Stana je obslonela pri peči, z očmi uprtimi v tla. Ni se ga upala pogledati. Vse to je bilo globlje, strašnejše in bolj skrivnostno, kot je kdaj slutila, da bi utegnilo biti. Striček Hilarij se je metal z razprostrtimi rokami na sliko, govoril z njo in sam s seboj, ihtel, vzklikal, odstopal od mize in spet pristopal. Naposled je sedel in obslonel pred fotografijo, podpiraje si čelo z rokami. Utihnil je; le njegovo težko dihanje se je čulo v sobi in pa cigljanje kozarca ob steklenko sredi mize, ki se je tresla od trepetu vsega njegovega bitja...

Solze so ji pritisnile v grlo. Obrnila se je in prijela za kljuko, da bi tiho odšla. Tedajci pa se je vzravnal, pogledal jo kakor z drugega sveta in zakričal:

»Album! ... Prinesi mi album s predalnika! ...«

Prinesla ga je. Striček je v naglici odtrgal zaponko, obrnil nekaj listov in obvisel z očmi na svoji sliki izza mladih let. Takšen je bil pred tridesetimi, petintridesetimi ... takšen je bil takrat ... Ne meneč se za Stano, ki je strme opazovala njegovo početje, je priložil Milanovo sliko k svoji, išoč med njima podobnosti in ves tresoč se, da ne bi našel razlik ... Kozarec in steklenka sta spet zažvenketala, še glasneje nego prej. V tem drhtečem in koprnečem zvoku je bilo nekaj tako tesnobnega, da se je Stani zazdelo, kakor da morata v njem izzveneti stričkova duša in življenje ...

Toda nič hudega se ni zgodilo. Nič drugega kakor to, da je Hilarij Pernat mahoma skočil na noge ter zarajal po sobi, smejoč se in držeč se z eno roko za prsi, z drugo za glavo.

»Moj sin!« je hlipal. »Moj je. Resnično je moj! ...«

Njegov obraz je bil ves zveličan in ves rosan od solz.

XII

Drugi dan, tretji dan, vse naslednje dni in tedne in mesece, ko se je striček Hilarij že davno umiril in premislil svojo srečo, mu je morala Stana neštetikrat ponoviti, kaj sta govorila s profesorjem Jesenkom. Zakaj mnogo je bilo še nejasnega, premnogo takega, kar je vzbujalo skrb in zalivalo dušo s tesnobo! Na primer to, da Jesenko sam ni vedel, kaj se je zgodilo z Milanom po njegovem vstopu v prostovoljce. Tudi on je strahoma čakal vesti, kakor Hilarij Pernat odgovora od Rdečega križa. In medtem je bil Milan nemara kdaj že mrtev; lahko da je ležal v Dobrudži kakor toliko, toliko junakov, lahko da je točil prav to minuto poslednjo kri svojega srca ...

A v teh strahovih ni bilo nič izjemnega več; bili so strahovi milijonov očetov in mater, strahovi milijonov zvestih duš, ki so trepetale za svoje drage. Kadar se jim je starec vdajal, je čutil v njih celo nekaj blagega, malone tolažilne-

ga, kakor vsak, kdor v svoji boli ve, da mu je skupna z mnogimi. Gorje vesoljnega sveta ga je bilo zajelo vase, in če ga je skelelo in trpinčilo, ga je tudi držalo obenem; in onkraj gorja, onkraj tesnobe in trepetanja je stalo upanje, angel z razpetimi krili, ki je iztezal roko ter kazal v bližnjo bodočnost, v odrešenje, v obljubljeni raj ...

In tako se je večkrat zgodilo, da je profesor odklenil predalnik in jel ogledovati prestreljeno tobačnico Martina Kruziturknerja, ki jo je bil spravil med svoje znamenitosti in spominke. Z drhtečim srcem jo je tehtal v roki, čeprav je zdaj vedel, da ga je hotela Blanka nesramno prevariti z njo. Milanova ni bila nikoli; bila je last neznanega vojaka, najbrž kakega Nemca ali Ogra, ki jo je pozabil, zapil, zakvarjal ali poklonil Alisi za njeno sam Bog si ga vedi kakšno prijaznost. Kdorkoli jo je nosil pri sebi, Nemec ali Rus, Italijan ali Oger, človek je bil, sin človekov, morda celo oče ljudi. Bil je nekemu drag; nekdo ga je čakal nekje, tresel se zanj in šepetal njegovo ime v gluhe daljave. Človek je bil! ... Tako je Hilarij Pernat nekam osuplo poslušal za grmenjem velike moritve še glasnejši in še strašnejši utrip trpečega Srca ...

Njegovo zanimanje za vojno je vzlic temu presenetljivo oživelo. Zemljevidi, ki so se nekaj mesecev prašili na polici, so bili spet razgrnjeni po mizah in razobešeni po stenah profesorjevih sob. Rdeče in višnjevo pisalo sta vsako dopoldne zaznamovali izpremembe bojnih črt po najnovejših vesteh in po stričkovih najbolj rožnatih domnevah. Vse to je bilo zdaj še veliko važnejše in usodnejše kakor prej. Zmaga dobre stvari je pomenila sinovo zmago, vrnitev bojevnikov, Milanovo vrnitev; osvobojenje in vstajenje narodov je obetalo tudi Pernatu novo pomlad. Spet ni bilo v mestu nikogar več, ki bi bil glasneje, predrznejše in lahko-miselneje od strička Hilarija prerokoval polom trinogov. Večer za večerom je s smešno dolgimi koraki krožil okoli domače mize ter predaval Stani o izvoru, pomenu in rabi kakih krepkih, osvežujočih francoskih fraz:

»Battre à plate couture ... On les battra à plate couture ... on les aura! ...«¹

¹ Temeljito natolči ... Temeljito so jih natolkli ... premagali jih bodo! ...

A če bi bilo samo to! Če ga ne bi bili videli na vogalih in ulicah, v gostilni in kavarni, kadarkoli vas je bilo volja, kako je s svojim izbranim, odmerjenim glasom oznanjeval skorajšnji poraz in razpad habsburške monarhije, sklicujoč se na zglede iz zgodovine, na vojna junaštva naših prijateljev, ki so bili v njegovih ustih vselej brez primere, zlasti pa tudi na odločilno, nad vsemi drugimi važno vlogo jugoslovanskih prostovoljcev, ubežnikov in veleizdajalcev, o katerih je bilo tukajšnje rodoljube še govoriti strah!

In nič se mu ni zgodilo za to. Morda je imel srečo, da njegovo besedovanje ni prišlo do pravih ušes; mogoče je tudi, da so zaupni čuvarji avstrijskega mišljenja in nadzorniki patriotskih čustev našega prebivalstva sicer vedeli o teh izlivih, da pa so bili takrat že izpametovani, pametnejši od naših veljakov, ki so poslušali Hilarija Pernata samo z zmrdnjenimi ustnicami in z uradno predpisano grajo v očeh...

Bodi kakorkoli, gotovo je to, da so imeli stebri naše družbe s Pernatom silen križ. Kimati mu je bilo nevarno, še bolj pa krotiti ga. Striček Hilarij namreč v razvnetosti ni štel kozarcev, ampak je očitno priznaval, da je odkril za uspavanje nestrpnosti in za krajšanje časa v vinu najmočnejši lek:

»Ne alkohol, ampak treznost je sovražnik! Če bi hodil spat po filistejsko, z jasno glavo in čisto vestjo, in bi trezen štel ure in dni, tedne in mesece, ki uhajajo mimo nas, ter mislil na konec, ki ga nihče ne more naprej določiti, kdo ve, ali se mi ne bo zmešalo. Tako pa — nu, kaj bi govoril! ... S tem seveda ni rečeno, da bi moral vsak cepc živeti po moji filozofiji. Navadni človek, *civis communis vulgaris domesticus*, nima smisla za drobne razlike. Rečeš mu ‚kozarec‘, on pa razume ‚čeber‘. Z eno besedo, *quod licet Jovi, non licet bovi* ...¹ Nu, na zdravje pravovernikov ...«

In če si pri taki sumljivi zdravici položil prst na usta in v strahu trenil z očmi, je togotno udarilo po mizi.

»Ta bi bila lepa!« je zaklical s kljubovalno povzdignjenim glasom. »Kakor da se še niste dovolj natrepetali! Ne,

¹ Kar je dovoljeno Jupitru, ni dovoljenu volu — ni vse za vsakogar (latinski izrek).

bratci, jugoslovanske koračnice ne boste trobili na ljubljanski srebrni rog! ...»

Kaj so hoteli? Provokaterstva ga niso smeli osumiti; kamenje našega mesta bi bilo pričalo zanj, če bi ljudje molčali. Tudi otresti se ga je bilo težko, zakaj Hilarij Pernat je bil Hilarij Pernat, z rodnom in slovesom imenitnejši od marsikoga izmed njih. Nihče mu ne bi mogel oporekati, če bi se jim bil v obraz zagrohotal in odgovoril, da jih on sam, po milosti božji Pernatius mente captus, sramotno podi izza svoje mize! Naposled je obveljala srednja pot: pri vseh kočljivih prilikah so drezali drug v drugega s komolci ter pomenljivo majali z glavami, medtem ko je striček Hilarij, ki svoji »jugoslovanski koračnici« sam ni znal napeva, zmagoslavno brundal marseljezo.

»Ho-hoj, profesor je tič!« so ponavljali, mežikajoč drug drugemu in kriveč obraze. »S kanonom ga ne bi ugnali ... Da, profesor je tič!«

A čas je hitel in kamni usode so mleli svoje žito: Wilsonov evangelij o samoodločbi narodov je majal temelje centralnih držav, zmaga antante je postajala čedalje bolj neizbežna in privid Jugoslavije še je od dne do dne izvijal iz meglá. Še slepci so jo videli, še bojzljivci so jo zaželeli; tudi znanci Hilarija Pernata so oprezno preuravnavali svoje razgovore v novo smer. Ali naj bi bili čakali, da jih prehite vrabci na strehah? In ko so prvokrat, tiho še, trčili na Jugoslavijo in s pritajenimi glasovi dopustili, da bi bilo v kakem pogledu lepo, če bi se strnile vse tri ali štiri južnoslovanske mizerije v eno veliko jugoslovansko moč, jih je vse do zadnjega prešinilo blago zadovoljstvo ljudi, ki so strašnim nevarnostim nakljub izpovedali resnico. Mar ni bilo to priznanje že nekakšno junaštvo? Ali ni bila napitnica Jugoslaviji tako rekoč prva stopnja narodnega mučeništva? O, še vnuki bodo morali pomniti, kako so oni, očetje in voditelji našega mesta, dvignili kupice proti leščerbi in zašepetali: »Živela! ...«

In so se razšli z vzneseno zavestjo, da so tvegali glavo in imetje za ugledno stvar ...

Toda v plahe pomladne upe je udaril grom nemške ofenzive na zahodu. Odločnost naših patricijev se je zašibila do tal.

»O, Nemci so vražji, svet jih še ni poznal; vidite, pre- nizko smo cenili njihovo silo! ... Nu, zdaj je konec sanj o Jugoslaviji ... Vsi, ki so jo oznanjali, bodo pobešeni in po- streljeni! ...«

Groza je brila nad dičnimi plešami kakor mrzla burja. Pernat se je do hripavosti ubijal ves mesec dni, večer za večerom, da je ugnal to paniko. Dokazoval je, tolkel po mizi, računal, tajil, zavijal in celo lagal, kadar ni šlo dru- gače. Izčrpaval se je. Katerikrat se mu je vse uprlo in je že vstal, da bi vzel klobuk in bi šel. Toda vselej je v duhu zagledal mladega človeka v fantastični uniformi, ki se je s sab- ljo v roki drevil na nekakšne zakope, štrleče od bliskov in jeklenih ostrin. Rogovi so bučali na juriš, tribarvni prapor je gorel kakor plamen in rjovel v viharju bitke: Za Jugo- slavijo! Do poslednje kaplje krvi! Do smrti! ... Tako se je boril sin Hilarija Pernata. Ali je smel oče doma mirovati? Apostolstvo med tresonogimi filistejci je bilo zanj edina možna oblika borbe. Dajalo mu je občutek, kakor da stoji z Milanom z bokom ob boku, nežen in strasten občutek oče- tovstva, sladak kakor sinov objem. Pustil je klobuk na klinu in sedel nazaj. Na drugi, bolj slavni postojanki ni mogel stati; dobro, umrl bo, če je treba, na tej! In je vztrajal, do- kler jim ni zbičal poguma. Toda maščeval se je stoterno. Ko je pruski furiiji zmanjkalo sape, da bi zagrabila Pariz, je jahal nesrečnike huje od živega vraga.

»Tedad utegne biti vendarle kaj z Jugoslavijo,« je na pri- mer vzdihnil notar.

»Nikakor ne utegne, vi nejeverni Tomaž!« se je zapra- šil vanj striček Hilarij. »Ne utegne biti, ampak z gotovostjo bo! Eh, beda je z vami, gospodje ... Ali res ne morete za- upati, dokler je ne vidite na kolkovanem papirju?«

»Nu, nu, tem bolje,« se je pomirljivo oglasil notar. »Samo da ne bi Nemci izumili kakega novega plina.«

»Plina!« se je zagrohotal profesor. »Vsi nemški plini in topovi, zrakopolovi in podvodnice ne pomenijo nič, zakaj proti njim se bori ves združeni omikani svet! Ali veste, kaj je to: ves svet? Prebivalstvo vsega planeta z vsemi mater- ialnimi sredstvi in vsem npravstvenim ogorčenjem! ...«

Notarja je postalo sram, ker ni pomislil na prebivalstvo vsega planeta. Umolknil je in vtaknil nos v kozarec. Dok- tor Balant je izpregovoril namesto njega.

»To bodo še homatije!« je zamomljaj, modro majaje s plešasto glavo.

»Recimo?« je ostro zategnil Hilarij Pernat.

»Na primer... zastran dinastije. Kdo nam bo vladal v Jugoslaviji? Jaz mislim, da imajo Habsburžani še veliko zaslombe. Pokojni Edvard in pokojni Franc Jožef sta bila...«

»Zastran dinastije!« ga je prekinil striček, rdeč kakor mak. »Kdo vprašuje po dinastijah? Kaj je nam do teh relikvij iz Ramzesovih dni! Zdaj se začinja čas, o katerem pravi... nu glejte, Nemeč Freiligrath, malo prida pesnik, a dober prerok:

*»Die Adler flieh'n, die Löwen flieh'n, die Klauen und die Zähne,
und seine Zukunft bildet selbst das Volk, das souveräne!«*

»Sitna istorija bo,« je tiščal doktor, kakor da ga ne sliši. »Serbi« — vrli mož je bil še iz Bleiweisove dobe — »Serbi ne bodo zadovoljni s tem, da bi prišli pod našega... Homatije se obetajo, tako vam povem.«

»Zastran dinastije!« se je togotil profesor, preziraje to novo budalost. »Ali ste ga čuli: zastran dinastije! Sam dobro ve, da mu je figo do nje, in se vendar sili, da bi ga skrbela. Ne more se ločiti od te skrbi, samo zato, ker je izmed vseh najbolj idiotska. Da, z našimi zadovoljnimi Kranjci je križ. Simpatičen narod so, talentiran narod, a pameti se boje kakor hudič škropilnika. Kruha bi stradali, neumnosti se ne odpovedo nikdar! Če bi zahtevali od njih to žrtev namesto vojnega posojila in oddaje cerkvenih zvonov, ves Izrael bi vstal kakor en mož in bi umrl mučenik za svetinjo svojih pradedov!«

»Nu, veste kaj!« je vzrojil dr. Balant, užaljeno sopihaje in bobnaje s prsti po mizi. »Vse kar je prav. Če ste vi nekdo, smo tudi mi kdo, bi dejal. Ali smo ali nismo?«

Toda Hilarij Pernat ga ni poslušal. Navdahnjenje ga je odnašalo s seboj.

»O da,« je vzkliknil, preroško strmeč v svetilko, »o da, Avstrija bo razdejana, Habsburgi pojdejo k vragu in Jugoslavija pride: nov čas, nova pot, nova bodočnost! Vzlic vsemu bo to prekrasno... Strašno pa bo,« je vzkliknil mahoma in blisnil z očmi okoli sebe, »strašno pa bo, da pojde

¹ Orli bežé, levi bežé, kremplji in zobje, in svojo prihodnost si oblikuje ljudstvo, samostojno!

narod v to bodočnost pod vodstvom ljudi, katerim je najbolj tuja: uskopljenec, ki gledajo na svobodo kakor evnuh na moštvo, ne vedoč, kaj bi z njo počeli — jutri pa si bodo lastili zaslugo, da je prišla! Komaj bo Jugoslavija ustvarjena, že boste vedeli, da je vaša, kakor so vaše vse zlate jame in molzne koze. Tam nekje krvavi naš kmet in srbski kmet, tam nekje umirajo prostovoljci, cvet naroda bo gnil na bojiščih — vi pa, ki danes trepečete kakor krpe v vetru, boste čez sedem let gospodarji! Joj lopovu, ki se predrzne reči, da ste bili to, kar ste! . . .«

Okoli mize je zahrumelo, čeprav je vsem godila misel, da jih je Hilarij Pernat določil za gospodarje.

»Est modus in rebus,¹ amice,« je karajoče dejal ravnatelj Rožič. »To so besede, ki . . . z eno besedo! . . .«

»Nu, kakšne? Nu, s kako besedo?« se je bojažljivo ponujal striček.

»Gospod profesor je ugleden mož,« je tehtno izpregovoril notar. »Mnogo je izkusil, veliko sveta je videl in vem, da je spoznal tudi boljše ljudi od nas. Ali . . .«

Doktor Balant se je medtem zavedel. Čutil je, da se bližajo nepopravljive stvari. Za mizo, ki že dvajset let ni videla tragedije!

»Le ne razburjajmo se, gospoda,« je rekel posredujoče. »Vse to je onga . . . Nervozni smo. Kdo pa ima dandanes zdrave živce? In tudi: naš dragi profesor je živahen kakor vsi rekonvalescentje. Ne sme se pozabiti, da je bil pred tremi meseci še kandidat . . . Popravil se je, hvala Bogu.«

»Aha,« je dejal Hilarij Pernat že manj razdraženo, »doktor ne more pozabiti, kako je prišel z Beletom, da bi me spravil na oni svet.«

»Pa smo se ušteli, ho, ho,« je dobrodušno nadaljeval stari zdravnik. »Krizo je srečno minila in Pernatius se je pomladil, da že ni več obstanka z njim . . .«

»Temeljito!« je pograbila družba. »Človek ga ne bi spoznal! . . . Ni vrag, da ne bi izkušal svoje mladosti na naši koži! Mladeniči so pač bojeviti . . .«

»Nu, na zdravje!« je utolažen rekel striček. »Tudi za vas je modus² v pretiravanju.«

A tisti mah je zinil notar neumnost.

¹ Vsaka reč ima svoje meje (Horac).

² Mera — gl. gornji latinski izrek.

»He, he,« se je zasmel, vrteč kupico med prsti. »Tokrat smo ga bili že domala obsodili... Pomnite li, profesor, kako sem vam prigovarjal zastran oporoke?«

Profesorju se je mahoma zmračil obraz. Zlovoljno je pokimal. A že je tudi Rožič popal za kost:

»Mda,« je rekel, »skrbelo nas je... Ali še veš, ko sem bil pri tebi? Sorodniki so se bali najhujšega. Gospa Nagerthova in njena hčerka sta noč in dan trepetali zate.«

Hilarij Pernat se je zmrdrnil. Toda ravnatelj, ki ni govoril brez namena, je povzel:

»Ganljivo je, kako sta ubožici zaverovani v svojega strička.«

»Kaj ne bi bili!« je pritegnil notar. »Saj sta njegovi... Stavim kaj, da se tudi Pernat ne bo pokazal nehvaležnega.« Pomembno mu je namežiknil.

Okoli mize je zavladelo tehtno molčanje.

»Hvala Bogu,« je dejal profesor sam pri sebi. »Vedel sem, da pride na koncu očenaša amen.«

»Dovoli, amice...« Rožič mu je položil roko na komolec. »Gospa Nagerthova je vsa potrta. Slišim, da si se nekaj sporekel z njo? Dovoli... Ženskam ne smeš zameriti; strogost pri njih ni primerna...«

»Kaj pa?« ga je pikro prekinil striček. »Kaj pa je primerno, da bi te zlodej?«

»I nu... Čustvo je glavno, čustvo. Po srcu jih sodi. Nekoga vendar moraš priznati za svojega. V letih si, premožen si; če bi danes ali jutri...«

»Da, da,« se je oglasil notar. »Dovolite, saj smo prijatelji... S seboj vendar ne morete vzeti... Ne, ne, nikar ne ugovarjajte!« je vzkliknil, čeprav je profesor molčal. »Kadar se odločite za oporoko, ne smete biti tako neusmiljeni... Sicer pa — zakaj se ne bi odločili že zdaj? Saj vam zato ni treba umreti... Dajte, spravite se z njima in pridite.«

Hilarij Pernat je nenadoma vstal. Njegove sive oči so se zlobno zaiskrile.

»Hvala,« je dejal z izbrano prijaznim glasom. »Preteto star se vam moram zdeti in preteto neumen, da me pozkušate oviti takole okrog mezinca... Škoda besed, prijatelji. Povedal sem vam že, baš doktorju sem povedal: kadar pokopljem poslednjega izmed vas in objočem vse

vaše grobove, se morda zmenim za kake dediče. A ne za tiste, prijatelji, vsekako ne za tiste, ki ste jim vi obljubili zaščito! ...»

S temi besedami je vzel klobuk in šel. Vsa družba je nekaj časa ogorčeno buljila v vrata.

»Nu, vidite,« je zamomljal doktor Balant, starčevsko migaje s podbradkom. »Sama senilna trma ga je, sama zloba. Tak človek bi moral biti pod kuratelo.«

»Tem bolje,« je rekel notar Kolovratar. »Ako ne bo oporoke, se razdeli med sorodnike. Razen če bi medtem v svoji hudobnosti napravil testament komu drugemu v prid.«

»Komu v prid?« Ravnatelj Rožič je ogorčeno udaril po mizi. »Komu?«

»Recimo — tisti svoji Stani,« je bevsnil doktor in obtožujoče spustil pogled okoli mize.

»Svoji Stani?« Notar se je pomenljivo namuznil. »Kaj še, gospoda! Pernatius je vendarle realen človek.«

»Nu, nu, realen...« Rožič je skremžil obraz. »Realen, nič ne rečem. A v svojih mlajših letih je bil, da se tako izrazim, pohotnež.«

»Ne daj Bog!« je vzkliknil nekdo. »Tega profesor ni zmožen.«

»Nič se ne ve,« so dvomili drugi. »Pod kožo je vsak krvav...«

»Ni zmožen!« je trdil prejšnji. »Škandal bi bil, če bi prezrl sorodnike, posebno pa Nákrtočko in njeno hčer. Dve tako blagi ženski...«

»A, tako...« Da, Blanka in Alisa sta bili dobri, fini, omikani, res aristokratski ženski; vsekako bi bil škandal. Toda vrli možje so mislili pravzaprav nekaj drugega. Od razočaranja je pogovor zaspal...

Striček Hilarij je medtem pljuvaje stopal proti domu in togotno udarjal s palico ob tla. Nobeno zlo na svetu se mu ni zdelo premajhna kazen za tolikšno in tako zakrknjeno predrznost. Da je bil rimski cesar, Džingiskan ali vsaj Ivan Grozni, jermena bi jim bil rezal iz kože!

»In če bi bilo prvikrat,« je sopihal, zavijaje proti Vrtni ulici, »če bi bilo prvikrat! A to je zdaj že nekam ustaljeno, da mi vsak teden bijejo bolhe! Moja oporoka je njihova skrb, ne moja. Oni določajo, kako naj umrem in kdaj in komu v korist. Polastili so se mene in moje dediščine in

že nestrpno čakajo, da me ne bo: umri, starina, zaigraj poslednje dejanje! Dolžan si nam ga kakor komedijant na deskah; glej, publika cepeta, kritiki so pripravljeni, svinčnik obrezan, da ti zapiše oceno...»

Na vogalu se je srdito zagrohotal. Njegove oči so skoželjno zletele proti trafiki. Za oknom je še gorela luč. Ali se mu je bledlo od jeze ali pa je bilo res: Hilariju Pernatu se je zdelo, da vidi v razsvetljenem okviru dve senci, dve mršavi ženski postavi, ki vrtata z mačjimi zrkli v noč in prežita iz svojega dupla kakor dva pajka iz mreže.

Ali mar ni bil v mreži? Ali ni čutil okoli sebe nitk in zank, razpredenih iz trafike po vsem mestu? Vse te mesece je že otepal med njimi, nič drugače kakor debela muha, določena in izbrana, da s svojim tečnim sokom obredi sestradano požrešnost! Časih je z grozo tipal po sebi. Bilo mu je, kakor da čuti povsod, na obrazu, na rokah in na nogah, okoli grla in okoli srca zadrgnjene vezi neizprosne volje, ki noče odnehati, dokler se ji ne vda na milost in nemilost... Le kaj je bilo v tej Blanki? Ali je bila človek ali volkodlak? Vrata ji je pokazal in mu še ni dala pokoja!

Druga bi bila razumela odkrito besedo, šla bi bila svojo pot. Trafikantka ga ni razumela — ni ga hotela razumeti! V hišo se ni upala več, a zato je bilo vse mesto kakor namazano z njo, z njeno hinavščino, njeno visljivostjo, njenimi dramatskimi tožbami o bedi. Vsi stričkovi znanci so bili polni sočutja do nje, vsa srca so krvavela zaradi njegove okrutnosti. Skoro da ni mogel več začeti pogovora, ki se ne bi bil končal s priprošnjo: »Ne smeš ji zameriti! Čustvo odloča, po srcu jo sodi! Napiši oporoko, določi jo za glavno dedično... in umri!...»

So ljudje, ki jih ne moreš pohoditi, tako žilava je njihova nizkota. Tudi Blanka pl. Nagerthova je kmalu po tistem zimskem večeru opozorila strička Hilarija, da svojega poraza ne prizna. Ko je stopal mimo trafike, je mahoma odprla okno in zaklicala z medenim glasom:

»Onkel Hilarius!... Počakajte malo... warten Sie doch!... Oh, Jezus ti moj!« je še čul za seboj, ko je planil mimo, ne da bi jo bil pogledal.

»Kakšna ženska!« je takrat zamrmral sam pri sebi. »Ženska ali satan? Takole se bo oglašalo za menoj: Poča-

kajte, onkel Hilarius — oh, Jezus ti moj!' In nekega dne bom nemara slab in bolan in nesrečen ... in jo počakam ...»

Vse ogibanje je bilo zaman. Naj je delal še take ovinke, Nákrtovka ga je prestregla, kakor kuga prestreže tistega, kdor ji hoče uiti. Stala je kje in ga gledala ali pa mu je prišla naproti z očmi polnimi bolestnega začudenja in trpke pritožbe: le kako moreš biti tak z menoj? — »Onkel Hilarius, počakajte malo ... Onkel Hilarius, slišite? ... Oh, Jezus ti moj! ...»

In na dnu, na dnu oči in glasu in mučeniškega izraza njenih črt se je svetlikala zelenkasta zloba:

»Zakaj bežiš, ti smešni, bedasti starec? Ne nadejaj se, da bi mi odnesel pete. Jaz, Blanka Nákrtovka, sem že razpostavila svoje mreže. Vse mesto je z menoj. Vsi hočejo, kar jaz hočem; prej ali slej, kmalu ali pozno se ukloniš tudi ti ... Neizprosna sem in bolj neizbežna od smrti!«

Nekega dne ga je ustavila Alisa sredi trga. Prijela ga je za suknjo, obesila se nanj ter zažvrgolela s spakljivo laskavostjo:

»Striček? Ali ste res huđi na mamo, ljubi, dobri onkel Hilarius? ... Saj ni mogoče, ne-ne-ne! Ubožica si bo oči izjokala zaradi vas ... Tako pošteno je mislila, so uneigenützig,¹ le vi ste jo napak razumeli! Jelite, da smeva še priti v vas, die arme Mama² in jaz, vaša Alisa? ...»

Onkel Hilarius se je hladno izvil rokam »svoje« Alise.

»Tvoja mati je sumničila pošteno dekcle, ki se žrtvuje zame kakor hči za rodnega očeta. Zapodil sem jo. Lopov bi bil, če bi ravnal drugače!«

»Bodite grossmütig,³ Onkel Hilarius!« zahlipala devica v srpanu. »Karkoli je pogrešila mama, je pogrešila iz ljubezni do vas ...»

»Poznam to ljubezen. Hvala lepa!«

»Odpustite ji!«

»Jaz nisem tisti, ki je bil nizkotno obrekovan,« jo je zavrnil starec. »Naj ji Stana odpusti, če ji more! Kadar vaju bo ona pogrešala, bodo moja vrata na stežaj odprta za vaju.«

»Striček!« Gospodična pl. Nagerthova je lovila sapo, da bi ponovila naskok. »Tako zelo naju hočete ponižati? Mama,

¹ Tako nesebično (nemško).

² Učoga mama (nemško).

³ Velikodušni (nemško).

pravite, naj prosi — Mein Gott! Eine geborene¹ Rubatutti in vdova po —«

»Salvatorju, vem, po majorju!« Profesor je udaril v kratek, neusmiljen smeh. »Nu, kaj zato? Čim imenitnejši je človek, tem bolj ga časti popravljena krivica. Ne vem, zakaj naj bi se kdo sramoval poljubiti Stani roko.«

Okamnelo od groze nad to domnevo jo je pustil sredi trga in šel svojo pot. Čez mesec dni — in ko jo je zavrnil, vsak mesec, da, vsak teden, malone pri slehernem srečanju od tistih dob — je Blanka sama poizkusila srečo. Toda odgovor strička Hilarija je bil vselej enak:

»Stano prosi odpuščanja! Poklekni prednjo, povzdigni roke in prosi...«

In da bi bil čisto varen, je obenem zabičeval rejenki, da bo »na vekomaj vsega konec« med njima, ako se Nákr-tovka res poniža in ako ji Stana res odpusti.

V trenutkih duševne čilosti se je smejal samemu sebi: povsod na svetu, kakor je velik in širok, silijo neučakani dediči v stare, sivolase stričke in hlepijo po njihovem denarju. Ali je bilo treba, da je zaradi tega izgubljal ravnotežje? Vzlic Blankinim željam in nakanam je bil sam svoj gospodar. Toda časih, kadar so se ga lotili njeni zavezniki, ga je prevzel neznosni občutek, da gledajo nanj kakor na plen: da so se spustili za njim kakor psi za jelenom — ali pa, da so ga obstopili kakor volkovi bolnega tovariša in čakajo, da bi ga požrli. Hilarij Pernat je čutil v tem obkoljenju in tej strnjeni vsiljivosti sramotno zanikanje svojega bitja. Vsa njegova življenjska strast se je uprla, kadar ga je objelo to. Bilo je kakor užaljenost in obup, kakor tesnoba in panični strah človeka, ki gre opolnoči sam po gozdu in se zdrzuje v črni temi: tam, poglej, tam stoji... in izteza kremplje po meni!...

V takih minutah se mu je zdelo, da ni prav nič čudnega, ako človek zblazni. Še pozneje, ko se je zdavnaj ukrotil, mu je od njih ostalo v duši nekaj morečega in odurnega. In kadar je bil spet sam s seboj v trdnem zavetju svoje hiše in je premišljeval o vsem tem, čuteč okoli sebe Stano, njeno skrbečo vdanost in tiho snovanje njenih rok — o, kako hvaležen je bil, da ima njo in svoje koprnenje po sinu!

¹ Rojena (nemško).

Tako se je neopazno začelo poletje 1918, tisto čudno poletje, poslednje v vojni in poslednje v Avstriji. Kakor je življenje poginjajoče monarhije komaj še utripalo, tako je minevalo vse drugo, politika, vsakdanji posli in celo dogodki na bojiščih, v nekakšni dremotični polresničnosti, samo življenje prirode se je zlatilo v bujno zrelost, kakor da ni ne vojne, ne umiranja, ne gorja in bede, kakor da se nihče več ničesar ne boji in nihče o ničemer ne premišljuje. Bilo je poletje, kakršna so bila poletja tisoč let pred svetovno katastrofo in kakršna bodo tisoč let po njej...

Na oko se je zdelo vse tako navajeno gorja, tako vdano in trudno. Če bi bil tiste dni prišel v naše mesto tujec iz daljne dežele, iz take, ki je leto 1914. ni bilo potegnilo v krvavi vrtinec, bi bil gotovo mislil, da so se tu sprijaznili s sedanostjo in ne ugibljejo več o tem, ali bo še kaj drugače. Niti pogled na vojne transporte, na kosmato in zagorelo soldatesko, ki se je gnetla po železniških postajah, in na votlooko lakoto, ki je zevala vate ob slehernem koraku, ne bi bil izpremenil tega vtisa. In vendar je bilo to mirno, vdano lice samo še krinka, za katero se je tajil resnični obraz stvari. Za tem pokojem je hropla bolestna želja po maščevanju; pod to gladino so kipele vrtoglave strasti in donebesna pričakovanja; sredi te tišine so se, vsak dan bolj jezno in bolj grozeče, oglašali prvi sunki viharja, ki je čez nekaj mesecev izpremenil obličje sveta. Vzlic svoji varljivi dremotici in dozdevni vdanosti v usodo je tudi naše pozabljeno mestece vedelo, da se bliža veliki konec. Treba je bilo samo odpreti oči, pa si videl, kako že lovi sapo, da bi zagnalo vrisk odrešenja!

Bile so resda tudi izjeme. Bili so ljudje, ki so prizanesljivo majali z glavami ali pa se ti celo grohotali v obraz, če si vpričo njih govoril o polomu Avstrije, o miru in o Jugoslaviji. Konec vojne? Kje neki! Vsaj še tri leta, nu, vsaj še dve. A poznalo se jim je, da bi najrajši rekli: deset ali dvajset...

Eden teh je bil Jean Bellé. Ne, on se ni mogel pritožiti zastran vojne. Posli, pri katerih se je patriotska zasluga skladno družila z visokimi procenti, mu niso dajali časa, da bi filozofiral o njej. Jean Bellé je služil Avstriji kakor

tisoči uglednih ljudi. Nabavljal in dobavljal, oskrboval in upravljal je vse, kar si je mogel človek misliti; kupčeval je z vsem, kar si mogel kupiti, z vsem, česar nisi mogel kupiti, in celo z večino tistega, česar vobče ni bilo. Njegova trgovina je bila poslovno srce vesoljne okolice; sokovi vsega kraja so po neštetihi žilah in žilicah pritekali vanjo, čistili se v njej in odtekali primerno razredčeni na vse strani, noseč ljudem možnost življenja — kolikor ni ta možnost nasprotovala vrhovnemu smotru, to je, razcvetu in obogatitju Jeana Belléta. In tak človek naj bi bil verjel, da se izpreminja zlata njiva v strnišče?

Obogatel je bil tako zelo, da so naši meščani v svojem podedovanem malikovalstvu do denarja malone poklekali pred njim. Vsem na obeh se je izpreminjal v božanstvo; ako je stal na pragu svoje štacune, je bil videti svet in vse-mogočen kakor Vicilopohtli starih Aztekov, ki se je vsak dan bolj rdeče svetil od ljudske krvi. Govoril je samo še zviška, oblastno sopihaje in veličastno spuščaje besede z ustnic, kakor bi pljuval peške; in kadar je oznanil kaj važnega, se mu je vzbočil trebuh više od podbradka. Gospa Belečka, Olgi, Mili in ostala »familija« so se ravnali po njegovem zgledu. Bogupodobnosti ni bilo konca ne kraja in zli jeziki so trdili, »da ni več moči govoriti s temi ljudmi«.

Bil je pa vsako leto dan, ko se je Beletova rodbina s poglavarjem na čelu spustila iz svojih nebes. Ta dan je bil god Jeana Belléta. Čeprav se je zdel letos Olimp spet znatno višji kakor lani, so vendar tudi to pot pogrnilo mizo za vse sorodstvo. Ne samo strici in tete, bratranci in sestrične po gospodarjevi plati, ne samo vdova in hči po viteškem Salvatorju, ampak celo bedni Karel Plešivic in njegova soproga Mimi so sedeli v obednici ter jedli in pili, slaveč gostiteljeve vrline. Ogromen šopek je cvel sredi nagrmedenih jestvin; rac in piščancev so bili pobili za Žana kakor Janezov za cesarja. »Familija« se je skrivaj drezala s komolci in ščipala z očmi, kažoč drug drugemu »sestradance«, kako so tiščali glave v jedačo in mleli s čeljustmi. Razgovor je dremal; kdorkoli je obrnil jezik, je pel gospodarjevo slavo.

»Bog vas živi, visoko čislani godovnik!« je z jokavim, molitvenim glasom napil Plešivec, mežikaje v dvignjeni kozarec. »Bog vas živi še mnogo let na slavo in čast vsega

našega mesta, na radost vseh prijateljev in znancev, posebno pa še na radost najino in najinih otročičkov, ki jih« — glas mu je podrhtel — »tako rekoč obsipate z dobrotami! . . .«

»Bog živi!« je z drugimi vred pritegnila uboga Mimi, omamljena od sitosti in prevzeta do solz, čeprav bi se bila v kakem drugem trenutku grenko spomnila ponižanj, s katerimi so bile združene Beletove dobrote.

»Bog živi!« je rekel tudi godovnik sam. Vsi so trčili in pili. Nato so prinesli torte; glave so se iznova pobesile na krožnike in »familija« se je spet suvala s komolci. Žanov bratranec, brkat usnjar iz sosednjega trga, je povedal okrogel dovtip; smejali so se vsi, ne izvzemši Blanke in Alise. Ljutomerčan je neprestano curljal v kozarce. Ko je slavljenec v tretje rignil, so nekateri razumeli, da je gostije konec, in stokaje porinili krožnike od sebe. Med moškimi se je razplel pogovor o vojnih kupčijah, gospa Fini se je v praznični ljudomilosti zanimala za Plešivkin letošnji porod. Vse bi bilo prekrasno, da ni zlezla usnjarju pijača v glavo.

»Saj res,« je zahreščal s svojim raskavim basom. »Saj res: kaj pa dela učeni gospod, vaš profesor ali kako ga onegavite? Že drugo leto ga ne vidim na ta imenitni god. Ali ga mar niste povabili?«

Jean Bellé in gospa Fini sta poškratela in jezno pogledala tja, kjer bi bil moral sedeti Hilarij Pernat. Vsa dobra volja ju je minila. Striček Hilarij je bil namreč letos odkrito povedal, zakaj ga ne bo.

»Prav žal,« je rekel Žanu, ko je ta sili vanj, »prav žal mi je! Da se ti gostiš, jih mora tisoč gladovati, sam veš, kako in zakaj . . . Pernati nismo te sorte ljudje. Verižniška pečenka bi nam predrila želodec.« Tako je dejal in vtaknil nos v načrt solunske fronte, kakor da se je Žan pogreznil z vso svojo glorijsko vred.

Spomin na to ponižanje je zdaj iznova stisnil Beleta za grlo. Dolgo ni mogel spraviti besede iz sebe. Blanka pl. Nagerthova in njena hči sta se zlobno spogledali.

»Pa ne da bi mu bili naši krogi premalo odlični?« je uganil usnjar. »Gosposki človek je, v Parizu je bil, ogiblje se skromnih ljudi?« Togota mu je udarila v glavo. »Prav, prav, le naj ne hodi med nas, nihče ne bo jokal . . . Arrri-

stokrrrat! Ali mu jih nabrenkam, če ga kdaj dobim v pesti!»

Vsi gostje so ogorčeno gledali tja, kjer bi bil sedel profesor, če bi bil prišel. Jean Bellé pa je vendar že mahnil z roko.

»Ni da bi govoril!» je dejal, puhaje skozi nosnice. »Profesor ali ne profesor, Pernat ali ne Pernat, osel je in še hudoben povrhu. Vsi vemo, kako je, če postane osel hudoben!»

Trafikantka se je drobno namuznila.

»Naš dragi Žan,« je pcedila skozi dolge zobe, »naš dragi Žan se izraža, hm, zelo sočno . . . Aber man kann nicht sagen,¹ da ne bi bilo prav nič res.«

Žan jo je posmehljivo ošinil z očmi. Jezen je bil na ves svet in predrzno se mu je zdelo od »take beračice«, da vtika svoj jezik v njegova vzvišena mnenja. Že se je hotel znesti nad njo, ko je bratranec spet povzdignil glas.

»Osel ali ne osel, hudoben ali ne hudoben,« je rekel mrda je z obrazom, »kdo bi gledal na take postranske stvari! Glavno je to, da je petičen in star. Slabo kaže, Žan, če se dedec na stara leta ogiblje sorodnikov.«

Nákrtočka se je čutila zapostavljeno, ker je omenil samo Žana. Ni si mogla kaj, da ne bi opozorila nase.

»Slabo kaže, jawohl,«² je pritrdila, bolešno kimaje z glavo. »Onkel Hilarius se čudno vede proti nam. Očitno ga hujskajo osebe, ki . . . nun ja . . .³ A saj še ni aller Tage Abend.⁴ Nazadnje bo vendarle moral misliti na nas.«

Vse to je rekla samo zato, da je slastno poudarila besedi »nam« in »nas«. Jean Bellé se je držal kakor puran. Toda nevihta bi se bila še kako razgnala, da ni tudi Mimi zaskrbelo na jeziku.

»Da,« je zategnila z mučeniškim glasom, »na koga pa naj misli, ce ne na nas? Najbližji smo mu, ali ne? In potrebni smo tudi.«

Gospa Fini se je nekam zavzeto ozrla nanjo. Slavljeneč je hrupno prestavil noge in jel odpirati usta. A tudi Karel Plešivic, ki je od vina izgubljal pamet, jih je odprl še prej.

¹ Ampak ni mogoče reči (nemško).

² Da (nemško).

³ No da . . . (nemško).

⁴ Vseh dni konec (nemško).

»Potrebni,« je pobral ženino besedo, »potrebni, in še kako, o joj! Gospod striček ne more biti tako brez srca, da se ne bi usmili mojih otroči — —«

V tem trenutku je zagnal Jean Bellé divji smeh. Planil je izza mize, da se je stol prevrnil za njim, in obstal sredi obednice, lomeč roke na trebuhu.

»Ho, ho, tvojih otročičev! Profesor ni dovolj bogat, da bi jih napasel, kolikor jih je! Nu, koliko jih pa imaš — vseh, mislim, s postranskimi vred?... Kakopak, s postranskimi! Ali mar ne vemo, da ti ga je lani mlekarica nosila na prag? Ho, ho, ho! Da, takemu bi se dediščina prilegla. Noč in dan mu roji po glavi — jeli da? Kar nekam zdi se mi, da si na tihem vse sebi namenil: čemu drugim, ko je za tvoj zarod komaj dovolj!«

Ko se je nagrohotal, je popadel Blanko:

»Ti tudi! Nu, nič ne taji, saj je znano, da nimaš druge skrbi... Vse mesto je spravila na noge, da bi ga premoledovala; stopi, kamor hočeš, povsod jo najdeš, kako pritiska nanj; zapodil jo je, pa ne odneha! Nu, priznaj: ali bi hotela pustiti Karlovim otročičem toliko, kolikor je črnega za tvojimi nohti?... Lažeš, ne bi hotela! Tudi ti si potrebna — o joj, kako strašno!«

Vse njegove skrite zavistne in lakomne misli so bruhale na dan. Iznova je bušil v hohot, ne meneč se ne za potuhnjeno zadrego in očitajoče začudenje Nákrtovih dam, ne za poparjenost Karla Plešivca in uboge Mimi, ki je od sramote lezla pod mizo.

»Otročiči!« je oponašal. »Potrebni smo! Ni še aller Tage Abend — striček bo moral misliti na nas... Če to ni, da bi človek počil! Pa zastran Karla nič ne rečem: pijan je, trezen se ne bi upal gobezdati o tem. On ve, kar je treba vedeti. Toda Blanka: ali se je nabrusila! Odkar je lani prvič pobesil glavo, ji roji dediščina po glavi — mar ne? Priznaj, da v duhu že šteješ tisočake — a? Vse si preračunala, vse razdelila! O, ona ve vse naprej — samo glavnega ne: tega, da denar nerad kane tja, kjer ga je malo — ali pa, kjer ga še nikoli ni bilo! Tega, da sili denar sam od sebe tja, kjer ga je na kupe. Srebrnjaki k zlatnikom, tisočaki k milijonom! To, dragi moji, je matematika, po kateri se suče svet!«

Nekam razjarjeno je segel na mizo in zvrnil svoj kozarec vase. Vsa družba je bila poparjena. Trafikantka in njena hči sta zeleno bliskali z očmi od obraza do obraza; rdečica onemogle jeze jima je stala v temnih lisah sredi bledih lic. Karel Plešivic se je tresel od poparjenosti in vlekel usta navzdol, kakor da se zdaj zdaj razjoče. Nesrečna Mimi je že ihtela.

»Nu, Žan, nu — dovolj je!« se je oglasila gospa Fini. »Pusti dediščino. Saj ni kazno, da bi se mudilo.«

Jean Bellé je mrko pogledal okoli sebe. Zazdelo se mu je, da je govoril preveč. Že je zaprl usta in prijel za stol, da bi sedel, ko je Blanka po nespameti iztegnila jezik:

»Krivico mi delaš, Žan — bitteres Unrecht! Nismo zato Nagerthovi in Rubatuttovi, da ne bi vedeli, kaj se spodobi... Morda je kdo drug tak, da ne ve... A če imaš ti denar, še nimaš pravice, da zaničuješ tiste, ki ga nimajo. To je za naju dve« — smrknila je in glas ji je vztrepetal — »zelo mučno presenečenje... in... überhaupt...«²

Žanova razsodnost je dokončno mrknila. Kaj, takšno nič se je upalo zavračati njegove besede! Taka »cigarrica« ga bo učila milijonarskih manir! Puhnil je, kakor vselej, če je hotel uveljaviti svojo čast in oblast.

»Überhaupt — puh!« je dejal kar moči visoko, opotekaje se z glasom in postavo. »Presenečenje ali ne presenečenje, tako je — puh!... Če se profesor danes ali jutri odpravi tja, kamor veter ne piha, bodo imeli besedo vsi sorodniki, glavno pa Jean Bellé, puh! Nihče naj ne misli — puh! — da bo špekuliral po svoje. Jean Bellé pozna sredstva in pota, on ima kvarte pripravljene in nitke v rokah — puh! — in bi mu izpodmaknil lestvico, preden bi naštel do desetih, puh! Zakaj, to se ne sme pozabiti: stari Pernat je, kar vse mesto priča, več ko samo neumen — puh! — in njegov testament, kakršnegakoli bi napravil, ne more obveljati pred sodniki, puh!...«

»Saj tega nihče ne misli, visoko čislani!« se je ojunačil Karel Plešivic. »Vsak pozna vaš položaj in vaše zasluge — vsak ve, kaj je spodobno in prav! Ni ga med nami zavrženca, ki bi se drznil — jelite, gospa plemenita, jelite, da ne?«

¹ Grenko krivico! (nemško).

² Sploh (nemško).

Blanka ga je pogledala tako strupeno, da mu je beseda zmrznila v grlu. Jean Bellé pa je udaril kakor z loparjem po muhi.

»Kaj se pa to oglašča? ... Tiho bodi, sirota, veseli se, da te ne vidimo; ob tebi se prav gotovo ne bomo spotikali, puh! Še vas se ne bojimo, gospa plemenita — puh! — zakaj mi smo mi ... Ali veš, kdo smo mi? Puh! ... Mi smo Jean Bellé! Mi smo bog! Ustvarili smo vas iz ničesa, vse, kar vas je, in vam dajemo življenje — puh! — s tem, da vas milostno jemljemo na znanje! Puh! ...«

Škandal je bil neutajljiv; celo gospa Fini je sklepala roke. Gostje so drug za drugim uhajali izza mize ter plašno prhali mimo »boga stvarnika«, ki je nihal v svoji gloriji, mereč jih z očmi kakor njegov svetopisemski vzor vsakovrstno golazen. Ni trajalo pet minut, da je ostal sam v paradizu. Medtem ko so ga spravljali v posteljo, je prišel Hektor, obče spoštovani prepeličar visoko čislanega Jeana Belléta, in se pogostil z ostanki nebeške pojedine. Tak je bil konec godovanja ...

Ko sta se Nákrtovi dami vrnili v trafiko, je dostojanstvo ozmerjanih kneginj mahoma izginilo z njunih obrazov. S solzami, vriščem, psovkami in kletvicami je bruhnila zadrževana togota na dan. Blanka je kakor furija rojila po tesnem »salonu«. Še huje od nje pa je razsajala Alisa. Metala se je na tla, vpila, da ne preživi teh ponižanj, preklinjala mater in nepozabnega Salvatorja, češ da je on kriv njene bede, ter grozila, da pusti vse in pojde na Dunaj in v javno hišo. Materina jeza se je izpremenila v strah; jela jo je objemati, tolažiti jo in obetati skorajšnji preobrat usode.

»Miruj že, ne obupuj!« ji je prigovarjala. »Misli an deine Vorfahren:¹ v grobovih bi se obračali, če bi te videli malodušno ... Ne jokaj, Kind,² zanesi se name! Glej, jaz še nisem izgubila poguma; borila se bom do skrajnosti. Naj govori dieser Bauer,³ kar mu drago, Pernatova dediščina še ni oddana in tudi ne bo brez naju dveh! Vse storim zate — tudi tisto, česar ne bi storila za ves svet. Ponižam

¹ Na svoje prednike (nemško).

² Otrok (nemško).

³ Ta kmet (nemško).

se pred Stano... Da, ponižam se; prosila jo bom — diese Schlange! — in maščevanje bo um so süsser...¹

»Stano hočeš prositi odpuščanja?« se je stresla hči in porogljivo premerila mater skozi razmršene lase. »Tako globoko bi se zavrgla? Čast bodi Bogu v ime vseh Nagerthov in Rubatuttov!«

»Ponižam se!« je ponavljala Blanka z divjo odločnostjo. »Preden se vdam, se ponižam. Der Zweck² posvečuje sredstva.«

»Ponižaj se, dobro! Reciva, da ti Stana oprostí — ona tebi, ha, ha, ha! In kaj potlej?«

»Spet bova zahajali v hišo.«

»Zahajali bova v hišo — prekrasno! In bova sedeli pri njem in se hlinili od dne do dne, od tedna do tedna, iz večnosti v večnost, on pa se nama bo muzal, norčeval se iz naju za hrbtom in v obraz?«

»Velika ura pride. Du weisst nicht,³ česa sem zmožna!«

Alisa pl. Nagerthova se je mrko zagrohotala. A tudi pogled, s katerim je njena mati strmela prek trga, je bil teman kakor hudourni oblak...

Trafika ni bila edini kraj, kjer so si tisti večer lastili stričkovo dediščino. Še Karel Plešivic se je v duhu potezal zanjo. Ko sta prišla z Mimi domov in je ona odjokala ter jela previjati letošnjega dojenčka, je oficial telebnil na posteljo in zasanjal. Vse to, o čemer so govorili pri Bellétovih, ni bilo tako bedasto, kakor se je zdelo na prvi mah. Skoro hvaležen je bil Žanu, da mu je v pijanosti odprl oči. S svojimi nadutimi besedami je vendarle priznal, da se boji sorodnikov — da se boji celo njega, zaničevanega Plešivca! Mar ni bilo v teh besedah jasno povedano, da bi se Mimi lahko nadejala kakega deleža, če bi se v pravem trenutku pognala zanj? Jean Bellé je vedel, kaj govori; ne bil bi hrulil siromaka, ako mu ne bi zavidal, da bo na dan zapuščinske razprave tudi on deležen stričkovih tisočakov! Ta srečni dan ni mogel biti daleč. Neugnano snovanje Blanke Nákrtove, Beletova samogoltna zavist, zanimanje ostalih so-

¹ Toliko slajše (nemško).

² Namen (nemško).

³ Ne veš (nemško).

rodnikov, vse je kazalo, da je obče mnenje obsodilo starca na smrt. Zakaj ne bi umrl, ko bo s tem osrečenih toliko vrlih ljudi?

»Žena!« je zaklical Karel Plešivic in vzdignil glavo. »Žena, dedovali bomo!«

Mimi se je ozrla nanj s tistim ubitim in hkrati ujedljivim pogledom, ki ga imajo žene lahkomiselnih razuzdancev.

»Bog daj!« je vzdihnila mnogo pomembno. »Dolgove bi poplačali.«

»Nu da,« je zagodrnjal soprog. »Ženske mislite najprej na tisto, o čemer je najbolj težko govoriti... Nu da. A striček ni cigan, da bi nam pustil samo za dolgove. Če bo kaj, bo več — veliko več!«

»Kar bo več, pojde po tvojem grlu,« je rekla uboga Mimi s preroško gotovostjo. »In z ženskami zapečaš — kaj vem, kod jih imaš in koliko, brezvestnež! Čudež bo, če ostane otrokom za čevlje in meni za obleko.«

»O Jezus!« Karel Plešivic se je v takih stiskah vselej zatekel k Bogu. »Prav na tvojo obleko sem mislil, prav na otroške čevlje, ti pa — takole! Nič dobrote ni v tebi, nič prizanašanja. Le kaj sem se pregrešil, o Kriste, da si me udaril z njo?«

Po tem vzdihu je očitajoče hrknil in spet utonil v svojih sanjarijah. Da, dobro bi bilo. Tako bi se uredilo zastran denarja, ki ga je zadnje čase jemal iz uradne blagajne. Koliko ga je vzel, ni vedel na pamet. Malo ni bilo in Plešivčeva jutra po pijanih nočeh so bila polna groze. Vsak pogled starešin se mu je zdel obtožujoč, sleherna beseda je razbrzdavala v njegovi glavi mrtvaško kolo predstav o razkrinkanju, sodbi in ječi. Zavest, da je odkritje neizogibno, mu je lajala v prsih kakor hripav pes. Njegovo življenje se je trepetaje lovilo med obupom in mamili, s katerimi ga je uspaval. Na samomor je mislil vsak dan po stokrat; ker pa je veroval v pekel, si je obenem slikal čudeže, ki bi ga lahko rešili, in vroče zaklinjal Boga, naj jih stori. Dediščina je bila tak čudež — da, bila je boljša in zanesljivejša od vseh tolažilnih prividov, s katerimi se je tešil doslej. Vsi so jo imeli za verjetno, le on se je branil upanja, dokler ga ni Žan z glavo porinil vanj!

Zdaj je seveda popravljaj, kar je bilo zamujenega. Obzorje njegove grešne duše se je v nekaj trenutkih pokrilo z zlatimi gradovi. Že je videl samega sebe, kako skrivaj vrača poneverjeni denar; že je v duhu ponosno stal pred okrajnim glavarjem, zahvaljujoč se za službo; že je rajal, gospod med gospodo, po pravljličnih krajih, kjer imajo dekleta višnjeve sence okoli oči in kjer begajo sloki natararji z buteljkami v srebrnih čebričkih.

In tako je bilo pravzaprav vse v najlepšem redu. Sklenil je, da si privošči predjem na bližnji raj: jutri vzame spet nekaj »na posodo«. Ne veliko, o, ne veliko. Samo toliko, da bo čakanje manj pusto...

Misli uboge Mimi so bile podobne njegovim. Bolestna osramočenost, v katero je bila pala iz Beletovih nebes, se je počasi umikala sanjariji o boljšem, brezskrbnejšem življenju — čeprav si ga Mimi že davno ni umela natanko predstaviti. Nihče ne bi prihajal razsajat za dolžne denarje; otroci bi bili siti, oblečeni in obuti; ona bi hodila po mestu kakor gospa in ljudje bi jo spet spoštovali.

Pri večerni molitvi — zakaj Plešivic je vselej molil, kadar je bil zvečer doma — sta oba kakor v en glas dodala: »Še očenaš za dober namen...«

Kakšen naj bi bil ta dobri namen, sta bolj čutila kakor premislila. Z besedami bi bila rekla takole:

»Očenaš, da bi striček Hilarij kmalu umrl in da bi nam veliko zapustil...«

Predmet vseh teh pobožnih želja pa je bil prav tisto minuto židane volje. Niti malo ni mislil na smrt. Sklanjaje se nad razgrnjenima zemljevidoma francoskega bojišča in solunske fronte, je uvajal Stano v tajnosti višjega vojskovodstva ter napovedoval:

»Še tri mesece... najdelj tri!... In potem — konec! *Comprenez-vous, mademoiselle?*«

»Oui, mon oncle!«¹ je z nasmeškom odgovarjala Stana.

»Naučil sem te francoščine, a ne tako temeljito, kakor bo Foch naučil Nemce...«

Nekam žalostno mu je pogledala v oči.

»In žrtve, striček?« je rekla. »Ubogi ljudje, ki bodo pri tem krvaveli! Nanje mislim, srce mi je kakor kamen težko.«

¹ Razumete, gospodična? — Da, stric!

Hilarij Pernat se je otožno nasmehnil in položil roko na njene svetle lase.

»Da,« je zamrmral, »zakaj ne najde človek druge poti do miru kakor skozi gorje in kri?«

Pomolčal je in obraz se mu je zmračil. Čez nekaj trenutkov je mahoma dvignil glavo in nadaljeval s strastnim, malone divjim poudarkom:

»To je večno, nerazrešljivo vprašanje. Tudi jaz sem si belil z njim glavo — od kraja. Zdaj pa ne ugibljem več. Zdaj mislim samo še na tole; najdelj čez tri mesece mora biti vojne konec. Čez tri mesece se vrne Milan — ako se vrne! Čez tri mesece zaživimo, o, Bog ti moj, kakor živi ljudje..., zakaj to, doslej — ali je bilo to vobče življenje? ...«

Brezumno, brezmejno hrepenenje se je bleščalo v njegovih očeh. Še ko mu je zdavnaj voščila lahko noč in zaprla vrata za seboj — še v svoji sobici, v postelji je z duhom slišala njegov drhteči glas: »Čez tri mesece se vrne Milan... čez tri mesece zaživimo kakor živi ljudje...«

XIV

Profesor se ni ukanil za več kot za dobršen mesec dni. Vsaka pošta je prinašala z bojišč vesti o »naših zmagah«, kakor se je predrzno izražal Hilarij Pernat. Tudi največjim dvomljivcem so se odpirale oči; celo doktor Balant je zdaj izprevidel, da ne bo kmalu nikogar več, ki bi se pričkal s »Serbi« zastran dinastije. Za mizo naših veljakov so se oglašale vsak večer pogumnejše besede. Hindenburgova linija je bila izbrisana s površja zemlje, najezdniški zid prek Balkana se je majal — in striček Hilarij je triumfiral.

»Nu, ali nisem pravil?« se je košatil pred poslušalci. »Da, antanta! Da, naši dobrovoljci! ... Nu, živela Jugoslavija! Vrag naj vzame vse, kar je zoper njo! ...«

Ko pa so prišli poslednji dnevi oktobra in je zagrmel širom zemlje velik »Ite, missa est!«¹ — se je mahoma zadelo, da stari revolucionar ne bo več utegnil pozdraviti Milana in zaživeti novega življenja.

¹ Pojdite, maše je konec, oziroma: odslovljeni ste! (latinsko).

Bili so to vobče čudni dnevi; tako čudni, da bi se bil malokdo spomnil Hilarija Pernata, ako ne bi bil na višku dogodkov sam opozoril nase. Nemir in napetost sta tako narasla, da si imel neprestano občutek dušeče soparice, kakršna tlači svet pred nevihto. Ljudje že niso več vedeli, kaj delajo in kako živé. Nekateri so godli kakor divji sršeni, vsak trenutek pripravljeni, da se spoprimejo s komerkoli na življenje in smrt, drugi so pili kakor iz uma in tretji — nu, tretji so umirali za gripo, ki je prav tedaj z zavihanimi rokavi kosila pri nas. Doktor Balant jih je ob pomoči duhovnih gospodov neutrudno spravljal na boljši svet in vranici pogrebnege zavoda so jih vozili na pokopališče, ne da bi se bil kdo razen najbližjih sorodnikov Bog zna kako upiral njihovi izginitvi. »Umiranje je bilo tako priljubljeno« — ali ni urednik našega lokalnega lističa nekje zapisal teh besed? Prav nič izrednega se ni zdelo, da je smrt med štiriletno krvavo košnjo razširila svoj obrat in segla z bojišč na zaledje!

Tudi omizju strička Hilarija ni prizanesla. Vsak teden je izbila komu kozarec iz roke. Dva ali trije stebri tovarištva so že ležali v grobovih; ostali so bili kandidatje hudobne bolezni ali pa rekonvalescentje po njej. Ravnatelj Rožič in notar, ki sta s težavo ušla njenim krempljem, sta vse večere krehaje čakala prilike, da bi kratkočasila družbo z zgodbami svojih nadlog. Toda nihče ju ni poslušal; brez grenke žalosti so trkali v spomin umrlih, kimali živim in govorili o bolj zanimivih stvareh.

Hilarij Pernat je mrzil lamentacije. On, ki si je nedavno še izbiral grob, je zdaj odklanjal vsak pogovor o bolezni in smrti. Nedopustno se mu je zdelo, da bi stala njiju senca med njim in izpolnitvijo, katere je pričakoval. Toda čim bolj se je otepal misli na morilko, tem bliže mu je bila za hrbtom. Prav tedaj, ko jo je najbolj zanikaval, je krečila nad njim svoje vroče roke, izbiraje trenutek, da bi ga pograbila.

Večer pred prevratom je ostal vsem članom omizja še dolgo v spominu. Striček je bil razglasil, da mora vihar izbruhniti v nekaj dneh; vsa znamenja so bila že na nebu. Beseda je dala besedo in ravnatelj Rožič se je polakomnil prilike, da izpregovori s katedra, kakor ga je bil navadil poklic. Resno je jel očitati Pernatu, zakaj je odklonil sedež

v »narodnem svetu«. Pretipal mu je obisti, obsodil ga, da je s tem zatajil sveto dolžnost, in podprl svojo grajo z dvema ali tremi najbolj znanimi primeri iz zgodovine. Vsa družba je modro majala z glavami ter z godrnjanjem in stokanjem obžalovala, da je striček iz »sebične udobnosti« odrekel narodni stvari svojo pomoč.

Profesor, razdražljiv in nemiren, kakor je bil te dni, je nestrpno ohal in mencal, zavijal oči in drsal s stolom; ko mu je Rožič svečano zaklical, da je »salus rei publicae suprema lex,«¹ je celo udaril po mizi, tako da se je družba zdrznila, češ pa imamo tu sodni dan! Tedajci pa je Hilarij Pernat mahnil z roko. Obšlo ga je, kakor da je vse to brez smisla in bob ob steno. S potrpežljivostjo, ki se ni zdela drugim nič manj pretirana od pravkaršnje togote, je poslušal blebetača do kraja; nato je sklenil roke nad kozarcem in se zagledal v strop.

»Nikar, prijatelj!« je izpregovoril z glasom, ki je kakor struna drhtel od jedkih pomenov. »Čas filozofov in dobrih vernikov se nagiblje h koncu; še malo dni in ne bo ga več. Zakaj narod hoče — ali res dobro ve, kaj hoče? Gotovo je to, da noče ne Jugoslavije po Platonovem vzoru ne bebcev, ki smo sanjarili o njej. Tisti mah, ko postane beseda meso, bo ves odločen za svoje stare kosmate mešetarje in gladke sleparje. Mundus vult decipi,² brat! Kaj bi temu ljudstvu Pernatius mente captus, čeprav samo v narodnem svetu? Pernat govori to, kar misli, in stori to, kar reče — oni pa so od vekov navajeni, da sta misel in beseda, beseda in dejanje dvoje. Vsi bodo navdušeni, kadar pride tisto. Tudi jaz bom navdušen. Obenem pa bomo vsi vedeli, ves mili narod s slutnjo in Pernat, recimo, z mrzlo pametjo, da Jugoslavija ne more biti Jugoslavija... In čez sedem let — Bog moj! Kdor jim čez sedem let poreče: »Jugoslavija bodi Jugoslavija!« — tistemu bo sodrga v obraz pljuvala, vsak brusač ga bo psoval, vsak cigan zatajeval in izdajal, čeprav bo imel na sebi njegovo lastno podarjeno suknjo in v ustih njegov izprosjačeni kruh!«

»Nu, nu!« se je oglasilo v zboru. »Nu, nu...«

»Vse to sem premislil te dni,« je nadaljeval striček Hilarij. »Veselim se, duša mi vriska in obenem vidim, kaj

¹ Blaginja države je najvišji zakon (latinski izrek).

² Svet hoče biti goljufan (latinski izrek).

bo. To, carissime,¹ je prva gotovost. Druga gotovost je ta, da Hilarij Pernat ni človek iz sodrge. Njemu ni treba, da bi mu drhal v obraz pljuvala, da bi ga zmerjali brusarji in da bi ga izdajal cigan. Pernatius mente captus je gospod iz Vrtnice ulice, sam svoj cesar in papež, po milosti božji in moči dejstva On, ki je! Modril vas je in bodril vas je; njegovo delo je zdaj končano. Še toliko ostane pri vas, da pozdravi novorojeno Jugoslavijo — ne tiste, ki bo, ampak ono, ki bi morala biti. Nato se vrne v svoj ograjeni svet, na svoj vrt, kjer bo strigel rože, v svojo knjižnico, kjer bo govoril z duhovi, med svoje ljube štiri stene, kjer bo čakal sam svojega prevrata, kakor da se ni nič izpremenilo na obličju sveta.»

Profesorjeve besede so razočarale vso družbo. Tako prenapete so se zdele, tako nezmerno ošabne in tako nesmiselno naježene v trenutku, ko ni bilo povoda zanje. Nihče ni čutil vročične tegobe, ki je žehnela iz njih; a vsi so se čutili nekam izzване, zlobno z vodo polite v svojem svežem navdušenju — prav zdaj, ko je bilo našlo ustaljeni kolovoz in se v čredi zaletelo navkreber! Porogljivo mežikanje je zletelo okoli mize. Rožič in doktor Balant sta zamerljivo mrdaže gledala v zrak; nekdo je hrknil, nekdo zagodrnjal; notarja pa je obsedlo, da bi se znesel nad starcem.

»Prav, prav, profesor — vi, ki ste!« je izpregovoril, mrzlo gledaje stričku v oči. »Vprašanje je le, ali boste še dolgo utegnili striči rože in govoriti z duhovi. Španska hodi okoli kakor rjoveča levinja — človek ne ve ne ure ne dne!«

Hilarij Pernat je z bolestno osuplostjo dvignil glavo. Očitno so se bile notarjeve besede srečale z mislijo, ki mu je prav ta mah nejasno kljuvala v možganih. Nato je ves vzdrgetal od jeze.

»Prizanesite mi že s svojo večno gripo!« je vzrožil. »Imeli ste jo, ušli ste ji in stvar je v redu. Prigoda ni tako neobičajna, da bi jo kazalo zapisati v zgodovino. Jaz nisem bojzljivec. Če jo dobim, jo dobim, in če bo treba umreti, umrem.«

»Veliko jih je že umrlo,« je nadaljeval notar z otožno zategnjenim glasom, skoro kakor pri sebi. »Sodni svetnik Moljavec... trgovec Globan... nadzornik Steska... pom-

¹ Najdražji, predragi (latinsko).

nim jih še, kako so brezskrbno sedeli med nami. Prej ali slej pride vsak na vrsto.«

»Da, da,« je važno pritrdil zdravnik. »Vsak pride na vrsto. Tudi profesor ni blagoslovljen zoper bolezen in smrt.«

»Nu, slišite?« je zmagoslavno povzel notar. »Čas bi bil, da se oglasite pri meni. Kaj bi vam rože, kaj duhovi: to, to je važno. Z duhovi, mislim, ni nikjer tako lahko govoriti kakor tam, kamor pridemo vsi...«

Vsi so uprli oči v profesorja, da bi videli učinek teh besed; in ko so ga videli, so se nehote skesali. Zrenice strička Hilarija so bile široke kakor zrenice prestrašenega otroka. Njegov obraz je bil siv, roka, ki je pravkar prijela za kozarec, mu je trepetala in vino se mu je razlilo tik pred ustnicami.

»Nu da, nu da,« je zamrmral čudno ubito. »Lahko da imate prav. Človek bi najrajši umrl — če ne od španske, pa vsaj zato, da vam izpolni željo.«

To rekši je vzel klobuk in odšel, ne da bi koga pogledal.

Tisto noč je Hilarij Pernat dolgo hodil po svoji sobi in premišljeval. Občutek, da vstaja proti njemu nekaj grozečega, mu je davil srce kakor težka skala.

»Prav!« je sklenil že v postelji. »Jutri pojdem k lopovu, h Kolovratarju, in napravim oporoko. Rožiča in doktorja si vzamem za priči... Ogabna stvar: ali me bodo pestili zastran Blanke!...«

Toda obrnilo se je tako, da drugi dan ni šel k notarju in ni napravil oporoke. Baš ko se je odpravljal z doma, je prihitela v njegovo sobo Stana, vsa žareča od radosti, in mu prinesla vest, da so v Ljubljani razglasili Jugoslavijo: prestolnica Slovenije da je vsa v zastavah; po ulicah se valé tisočglave množice in vzklikajo svobodi! Ta novica je mahoma vrgla strička iz njegove turobne vdanosti v skrajno nasprotje. Zavrisnil je kakor iz uma, poskočil, zaplesal po sobi, objel Stano in se razjokal na njenem ramenu, da sam ni vedel kdaj in zakaj. Ko se je nekoliko zavedel, je pozabil klobuk in palico ter zdirjal po vsem mestu, da vidi, kako je z Jugoslavijo pri nas. Kje so bile naše zastave, kje trume ljudstva, kje guverniki na vogalih in ulicah, kje radost in samozavest osvobojenja?... Ubogi striček Hilarij ni mogel verjeti svojim očem. Ljudstvo se je resda zbiralo na Glavnem trgu in šumelo kakor roj vznemirjenih čebel; da, celo pe-

smi in vzkliki so se oglašali in dve, tri zastave so pravkar nekam boječe polzele s streh — toda ondi, od koder naj bi se bila začela prva jasna beseda, ondi, kjer bi se bilo moralo zgoditi nekaj odločilnega, zgodovinskega, znamenitega za vso bodočnost našega mesta — prav ondi je bilo vse samo neodločnost in prihuljen molk. Okna naših veljakov so mežala kakor boječe zatisnjene oči, z mestne hiše ni visela zastava, na njenem balkonu ni bilo žive duše, da bi razprostrla roke proti koprneči množici in zaklicala: »Kvišku, narod! Reci, da si sam svoj — in boš!«

Ko je profesor videl, da ni česa videti, in čul, da se nič ne čuje, ga je obšlo kakor sveta jeza in brezdanji sram in grenko se je razgrohotal sredi trga. Kje so bili potemtakem »naši ljudje«? Ali so mar pili kavo, ali so še spali na današnji dan? Sredi strmenja je prišel mimo njega notar. Hilarij Pernat ga je ujel za komolec:

»Kaj pomeni to obotavljanje? Mar ne veste, da se je Ljubljana vzdignila?«

Kolovratar je vedel, kako ne bi? Toda mudilo se mu je. Namenjen je bil v predmestje, mirit neke »elemente«, ki so se zbirali na demonstracijo. Nebo je bilo vobče polno oblakov. Ali Pernat ni čul, da se je narodna straža uprla in da je narodni svet le s težavo zatrl vstajo? Trije nepokorneži so sedeli v luknji!

»Narodna straža?« je osupnil striček. »Uprla se je? Zakaj?«

»Kako zakaj? Na svojo pest je hotela razglasiti Jugoslavijo. Taka nepremišljenost!«

Profesor je okamnel.

»Ali ne veste, da se je Ljubljana vzdignila?« je z zastajajočim glasom ponovil svoje prvo vprašanje.

Da, Ljubljana! Vedeli so, kakopak, saj je prišla brzojavka; in so tudi neutegoma poslali kurirja, da se prepriča na svoje oči, ali je resnica ali mistifikacija. Recimo, da je resnica. V Ljubljani imajo ljudi in sredstva, tam morejo...

»In pri nas?« je zavpil profesor Hilarij Pernat. »In pri nas?«

»Pri nas je stvar čisto drugačna!« je obupno zacepetal notar. »Vse to, pomislite, gre vendarle zoper paragraf o veleizdaji! Kaj bi se zgodilo z nami, če bi Borojević udaril na

Slovenijo? Pa da o njem ne govorim: ali ne veste, da je mesto zasedeno po avstrijski vojski?»

»Koliko jih je?« V profesorjevih očeh je zaigrala drobna, brezumna iskrica.

»Stotnik in ... nu, in moštvo.«

»Vsega — koliko?«

»Kakšni ste! Recimo — trideset mož.«

»V stari šoli?«

»V stari šoli.«

»Prav,« je rekel Hilarij Pernat. »Pokažem vam, kako je treba ... Spremite me.«

»Kam?« se je ustrašil Kolovratar. »V staro šolo? Ali se vam meša? ... Ne, ne!« je klatil okoli sebe. »Ženo imam in otroke! Nikarte, profesor — stojte, za Boga svetega! Saj niste zblazneli!«

Striček Hilarij ga ni poslušal. Želja, da bi osramotil te »copatarje«, ga je bila obsedla do neznosnosti. Hitel je, kakor da mu gori za petami. Kasneje je dobro pomnil, da spotoma sam ni vedel, kaj pravzaprav hoče in kako naredi svojo stvar.

»Kaj jim porečem?« je mrmral. »Takole sam ... vruga ... Prekleti notar! Nu, pokažem jim! ...«

Vsekako se je ponujala prilika, da umre junaške smrti. Zakaj pa ne? Razburjenost, ki ga je napadala te dni, ga je nesla naprej kakor vihra. Tik pred zadnjim vogalom je srečal petnajstletnega dečka, ki se je postavljajl s tribarvno kokardo.

»Daj jo meni!« mu je velel. »Tako ... Zdaj skoči na magistrat in reci, naj pokličejo stražo pod orožje. Pernat zahteva, reci. Marš!«

S kokardo na prsih se je čutil bistrejšega. Vojak pred šolo je naperil puško:

»Halt!¹ ...«

»Komandanta!« je odgovoril Hilarij Pernat s tako odločnim glasom, da se je sam zavzel.

Starikav hauptmann² je prigodrnjal na prag.

»Sie wünschen?«³ je zarežal in srepro uprl oči v prišlečevo kokardo.

¹ Stoj! (nemško).

² Stotnik (nemško).

³ Zelite? (nemško).

Trenutek, da se striček izkaže, je bil prišel.

»Narodni svet,« je izpregovoril, čudeč se lahkoti, s katero so mu prihajale besede na jezik, »narodni svet me pošilja samega in neoboroženega, v dokaz, da se želi ogniti prelivanju krvi...«

»Prelivanju krvi!« je zatulil stotnik. »Ja Kruzifixdonnerwetter, ist denn die Bande toll geworden?...«¹

»Soška armada beži,« je nadaljeval Hilarij Pernat. »Dežela je razglasila neodvisnost. Oblast je prevzela narodna vlada, ki razpolaga s svojimi lastnimi bojnimi silami. Prišel sem, da vas v njenem imenu pozovem na predajo.«

»Ustrelim vas!« je kričal stotnik, grabeč za pištolo. »Ich knall' Sie nieder!«

Striček Hilarij je pomirjajoče mahnil z roko.

»Svarim vas,« je dejal in kakor v nenadnem navdahnjenju potegnil rutico iz žepa. »Hiša je podminirana, mesto obkoljeno po oddelkih narodnih straž s strojnicami in topovi. Ako vzdignem rutico — ako počí strel — ali ako se začuje le najmanjši sumljiv hrup — zleti poslopje v zrak in naše čete udarijo na juriš!...«

Glas mu je bil postal rezek in trd, pravi glas smrtne odločnosti. Stari stotnik je prebledel, zaripnil in spet prebledel. Izbuljil je oči in se zagrabil za glavo.

»So weit wären wir?« je zastokal, omahujoč med hišnimi vrati. »Herrgottkruzinalfixlaudon!² Vojska beži? Revolucija... Nič nam niso povedali. Ali je vobče resnica?« Obupno se je zazrl profesorju v sive oči.

Hilarij Pernat je vzdržal njegov pogled.

»Izvolite se odločiti,« je rekel s strogim glasom. Nato je mehkeje dodal: »Ženo in otroke imate, gospod stotnik. In vaši vojaki tudi.«

»Ne smem!« je zaječal nesrečnež. »Ne smem, dokler ne pride Armeekommandobefehl...«³

»Armeekomanda je bila — zdaj ukazujemo mi! Še pol minute, gospod.«

Hauptmann je sklonil glavo in dve debeli solzi sta mu zdrknili po pegastih licih...

¹ Vsi hudiči, kaj je svojat ponorela? (nemško).

² Nemška (vojaška) kletvica (kakor zgoraj).

³ Ukaz armadnega poveljstva (nemško).

Pogodila sta se za prost odhod brez orožja.

»A kam?« je vpraševal stotnik. »Ali nas ne bodo masakrirali?«

»Razoroženih se ne dotaknemo,« ga je potolažil striček. »Peljite svoje ljudi na postajo in s prvim vlakom — domov.«

To rekši si je mirno prižgal cigareto. Čez pet minut je veličastno odzdravil stotniku, ki je odhajal s svojo dvajsetorico mož, na tihem ves srečen, da mu ni treba umreti junške smrti. Nato je tehtno krenil mimo uplenjenih pušk v stotnikovo pisarno in sedel za njegovo mizo. Soba se je zibala okoli njega, vrtilo se mu je, v glavo mu je silila vročina; v njegovi notranjosti je drhtelo kakor tetiva po strelu. Zdaj, ko je bilo delo opravljeno, si skoro ni mogel verjeti, da je resnica.

»Glej, glej,« je zamrmral nekajkrat, »človek ne bi mislil... Le kako je šlo vse tako po sreči? Nu, Milan bi me bil vesel.«

A že ga je spet pograbilo tisto, kar ga je vse te dni zanašalo iz razumnega tira. Prezir in gnev na obotavljavce mu je žarko bušil v sencè.

»Vsi, kar jih je, se niso upali! Počakajte, ptički, naučim vas peti po novem.«

Ne da bi uredil svoje misli ali pripravil besede, je snel telefonsko slušalo in poklical narodni svet. Zjutraj so mu bili povedali, da v »permanenci zboruje« na magistratu. Odvetnik Grabrijan, predsednik revolucionarnega zbora, se je neutegoma odzval. Razen njegovega je čul profesor v slušalu cel semenj razburjenih glasov. Uganil je, da je Kolovratar že prinesel vest o njegovem pohodu.

»Profesor Pernat!« je zavpil predsednik, kakor da ne verjame svojim ušesom. »Odkod govorite — mir, gospoda!« Ta klic je bil vsekako namenjen okolici. »Tak tako, brez mojega soglasja... in ne glede na posledice!... Vidite, da nas ne zadene nikaka odgovornost! Kašo, ki ste jo skuhali, pojejte sami...«

»Molčite že, gobezdalo!« je kriknil striček Hilarij in treščil s pestjo ob mizo kakor sinoči v gostilni. »Trdnjava je zavzeta, sovražnik beži razorožen proti Ljubljani... Glede na to odrejamo Mi, Hilarius Pernatius mente captus, takojšnje razglasitev narodne neodvisnosti z balkona mestne hiše. Razumete?«

Tulil je od togote in slina mu je brizgala v školjko slušala.

»Kako ... kako?« se je začul predsednikov glas. »Odrejate ... he, he, he! Znoreli ste, dragi profesor. Ničesar niste zavzeli, nikogar razorožili; nekje sedite in fantazirate v telefon. Kam smemo poslati zdravnika?«

Obmolknil je, prekinjen po vrišču množice na ulici, ki je bil še v slušalu glušeč. Profesor je razložil zbegana vprašanja članov narodnega sveta: »Zakaj kriče? ... Kaj se je zgodilo?« — in viharne klice, ki so odgovarjali: »Vojaki ... brez orožja ... na postajo! Vsi odšli! ...« Ko je doktor Grabrijan spet izpregovoril, je bil njegov glas sladak kakor med.

»Oprostite — kdo bi bil mogel verjeti? In hvala vam, dragi profesor, za to junaško požrtvovalnost. Presekali ste gordijski voz. ... Vaše dejanje bo z zlatimi črkami — —«

»Tedaj razglasitev!« je oblastno vztrajal striček Hilarij. »Da ali ne?«

»Zaboga, kako ste nestrpní. Saj nismo v Ljubljani! S pametjo je treba, z opreznostjo ... Konec koncev nam gre vendarle za glavo, zakaj Borojević je blizu. In pa — okrajni glavar odpotuje šele jutri; tako ljubezniv mož je bil v zasebnem občevanju! Pravkar je poslal slugo s prošnjo, naj prizanesemo živcem njegove gospe. Bilo bi res brezobzirno ...«

Starec pri slušalu se je vročično zagrohotal.

»To ste mi uporniki!« je kriknil, tresoč se od čudnega drgeta, ki je naraščal v njem od minute do minute. »Voditelji, ki vas je vodil strah! Gens mature peritura!¹ Nu prav, tudi to je gordijski voz. ... Poslušajte. Zdajle vstanem« — pri tej besedi je vstal izza mize — »in se odpravim proti mestni hiši. Da mi je neodvisnost razglašena, kadar pridem na trg!« Njegov glas je postal grozeč. »Ako ne — pomnite dobro: ako ne — — tedaj vzdignem ljudstvo in vas razobesim po kandelabrih, kakor gotovo mi je Pernat ime!«

»Grozite nam?« je zavreščalo iz telefona. »Z uporom grozite? ... Tega se boste kesali. Aretiramo vas!«

¹ Rod, ki boš zgodaj poginil! (latinsko).

»Kdo položi roko na Hilarija Pernata?« S tem vprašanjem je striček vrgel slušalo po mizi in dostojanstveno krenil na pot.

Vest o njegovi nekrvavi zmagi se je medtem kakor blisk raznesla po mestu. Množice so drle na trg, iz strešnih lin so se ulivale zastave kakor tribarvni slapovi; od nekod so prihajali ostanki mestne godbe; valovi vzklikov so se hrume lomili ob začudenih pročeljih starih hiš.

»Živel naš Pernat!« je zagrmelo z vseh strani, ko se je profesor pokazal na trgu. »Živel! ... Vivat Pernatius!« je zavpil rdečelas gimnazijec, ki je od navdušenja malone plaval po zraku.

Striček pa je odmahnil z obema rokama in se vzel na stopnice pred bližnjo hišo, ki je sosedovala magistratu. Njegove oči so se z jeznim zmagoslavjem uprle v mestni balkon: tam je stal Grabrijan in z negotovim, drhtečim glasom govoril svoj govor ...

»Da, da!« je zamrmral Hilarij Pernat, samozavestno gledaje na desno in levo. »Druge izbire ni bilo ...« Ves prostor je zalivala bibavica glav, mahajočih klobukov in krilečih rok; te množice ne bi bilo moči zadržati, tudi da ni bilo Pernata in kandelabrov. A striček je vendarle s ponosom mislil na to, da je odprl vrata zgodovini. Stara patricijska kri se je bila zbudila v njem in je vodila in ukazovala — morda poslednjikrat, preden usahne ... Ta ne čisto jasna zavest je še povečala njegovo notranjo napetost. Vzlic svečani radosti, ki je kipela okoli njega, se mu je vendar zdelo, da to ne more biti vse, da mora priti še marsikaj in da on, zakulisni diktator prevrata, še ni doigral svoje vloge. A kaj mu je bilo še storiti?

Grabrijanov govor mu je pripomogel do jasnosti. Gospod predsednik je bil oprezen človek. Besede, s katerimi je pital glad poslušalcev, so bile tako piškave in kilave, tako kačje gladke in tako močeradje volhke, da bi se bile dale zaviti na vse strani, po novem kakor po starem. V stričku Hilariju sta iznova zavrela togota in sram. Kaj je pravzaprav mislil ta človek? Kakšna je bila njegova Jugoslavija? Nikjer ni bilo jasno in nedvoumno rečeno, da pomeni bodočnost zanikanje tistega, kar je bilo.

»Jugoslavija pa ne pomeni maščevalnega obračunavanja s preteklostjo,« je rekel doktor Grabrijan na koncu svojega

slavnostnega govora. »Tudi v tem velikem trenutku moramo Slovenci pomniti, da smo kulturni narod in da se umeemo čuvati vseh nepremišljenih dejanj; da krivice, ki so se nam godile, ne morejo biti neizbrisno zapisane v naših srcih... V dokaz tega, dragi rojaki in someščani, zakličimo še enkrat: ‚Živela Jugoslavija!‘ —«

»Živela Jugoslavija! ... Živela ... živela ... živela!« je grmelo po trgu in po sosednjih ulicah, dasi ne čisto tako močno niti ne povsem s tistim zvokom, kakor si je predstavljal Hilarij Pernat, ko je v minulih časih z duhom doživljal današnji dan.

» — in razidimo se mirno po svojih domovih!« je milo proseče končal govornik.

Toda vrli ljudje se niso takoj razšli. Stali so in strmeli v magistratni balkon kakor otroci, ki so jim povedali historijo brez pravega, smiselnega konca. Notranji glas jim je šepetal, da še ne more biti vse pri kraju. In res ni bilo. Tršata postava gospoda predsednika se je zamajala; dvojica srditih rok ga je siloma potegnila od ograje; še trenutek — in na njegovem mestu se je pojavil striček Hilarij, sršeč od ogorčenja in rdeč kakor morski pajek.

»Živel Pernat! Živio! ... Vivat Pernatius! On je pravi! ... Profesor Pernat govori ... Živio ... živio! ...«

A stari profesor je spet zakrilil z rokami. Branil se je teh vzklikov. Zdaj ni šlo za njegovo slavo; šlo je za to, da je bil dokončno izgubil običajni grajski razum.

Pograbilo ga je v trenutku, ko je Grabrijan plemenito odpuščal vse krivice ter navduševal »drage rojake«, naj se mirno razidejo po domovih. Majhen deček ob profesorjevem znožju je namreč prav tisti mah začudeno vprašal svojega očeta, zajetnega purgarja, ki ga je v gneči držal za roko:

»Atek, kaj pa je to? ...«

In atek je slovesno odgovoril: »To je revolucija...«

Ko je Hilarij Pernat začul te velike besede, je na glas zarjovel. Kakor besen je skočil s stopnic in proti vhodišču mestne hiše, pehaje s komolci na desno in levo. In zdaj je stal tam gori in govoril, kričal in klatil z rokami, sam čuteč, kako buči iz njega še neosveščena strast te množice in

kako gori vse njegovo bitje v žarišču teh stotin vročih oči...

»Čuli ste besede,« je vpil, »a prave še niste čuli! Oznanili so vam Jugoslavijo — a tega, kaj je in česa hoče Jugoslavija, vam niso rekli na glas... Gre pa za to, someščani, da vsi vemo, kaj se začinja v tej uri, zakaj kdor pojde v novi čas brez spoznanja, tisti bo enak prekletemu, ki ga trobenta vstajenja ne zbudi na sodni dan... Jugoslavija, bratje, je tisto, česar doslej ni bilo za vas: svoboda, pravica, razmah moči, samo sebi pokorne! Jugoslavija je zanikanje vsega, kar ni svoboda in samosvoja moč. Ali razumete, ali vidite prepad, ki ste ga prestopili? Naprej vodi vaša pot, nazaj nikoli več. Za nas ni več Avstrije, za nas ni več cesarja! Če bi kdo prišel in bi vam rekel, da bodi še Avstrija in da bodi še cesar nad nami — kako mu odgovorite, vprašam vas?«

»Dol Avstrija! Dol cesar!« je zakričal rdečelasi študent. »Dol! ... Dol ... dol! Pereat!« je zabučala množica. Glavni trg je bil mahoma podoben žrelu ognjenika, iz katerega grmi žareča lava do samih nebes.

»Dol Avstrija — dol Habsburg!« je ponovil Hilarij Pernat. »Z mečem in krvjo, če bo treba, hočemo braniti Jugoslavijo vsake tuje oblasti. V potrdilo tega, someščani« — ta misel ga je bila izpreletela kakor blisk — »v potrdilo tega in v vidno znamenje svobode naj izginejo črni ptiči suženjstva z naših jugoslovanskih zidov!...« Tako govoreč je pokazal z roko na orla, ki mu je visel tik nad glavo.

Kar se je zdaj razlegalo po trgu, niso bile več besede. Bil je orkan. Množica se je kakor klin zarila v odprti vhod ter vdrla na vrh, preplavlja je stopnišče in hodnike.

»Zaboga, Pernat, kaj ste napravili?« je zastokal nekdo, ki je že med govorom obupno vlekkel strička za suknjič. »Požgali ste nam mostove!...«

»Požgal sem vam mostove!« je kakor v sanjah ponovil Hilarij Pernat, ne da bi se ozrl.

Nad glavo je zaškripalo. Ljudje so tresli orla, da bi ga sneli z zidu. Toda razbojnik se je branil izpustiti kline, s katerih je toliko sto let strahoval naš pohlevni rod.

»Kladivo prinesite!« je zaklical nekdo. »Sekirol!«

»Nikar!« je meketal proseč uradniški glas. »V mestni muzej ga spravimo. Nikarte, zaboga. . .«

»Razbijte pošast!« so hrumeli na trgu. »V vodo ga nesimo! Razbijte ga! ...«

Hilarij Pernat je stal v ozadju balkona, med vrati mestne posvetovalnice, in kakor v sanjah gledal kose omrženega grba, ki so mu padali k nogam. Solze brezumnega zanosa so mu drle po licih. In sredi velike sreče, ki ga je navdajala, je zdajci začutil sunek — dva, tri, štiri ostre sunke v rebra, prav kakor da se je vrgel nanj neviden sovražnik, ki mu z nožem od boka do boka prebada šibko telo... Striček je tiho zaječal in se prijel za prsi. Ponehalo je, začelo se iznova, popuščalo in spet napadalo, brez milosti, brez prizanašanja do moža, ki je bil pravkar še čarodej nad dušami someščanov.

»Nu, nu,« je zamrmral profesor, osuplo gledaje okoli sebe. »Ta bi bila lepa! Ta bi bila imenitna! ...«

A vtem so ga bili našli. Kakor v nemirnih sanjah je zmigljala okoli njega množica strastno razigranih obrazov in žarko sijočih oči. Poslej ni več dobro pomnil, kaj se godi z njim. Čutil je le, da ga nosijo na ramah, da plava z bučečo in penečo se človeško strujo, ki dere ob zvokih koračnic in grmenju svojih vzklikov iz konca v konec predramljenega mesta. Pred glavarstvom, pred sodnijo, pred davkarijo in drugimi trdnjavami avstrijskega gospodarstva se je reka ustavila, zajezila se in pljusnila kvišku ob mrkih, omrženih zidovih. Vsi očitvidci teh prizorov so ohranili v spominu sliko drobnega, gosposkega strička Hilarija, omahujočega na ramah svojih nosilcev, kako razburjeno klati z rokami in vriska in vpije med ropotanjem strmoglavljenih orlov — in kako je kdaj pa kdaj nenadoma prebledel, skrčil ustnice in bolešno pritisnil roko na prsi. ...

Tedajci pa je postalo tiše okoli njega. Nekdo ga je bil iztrgal navdušencem, prijel ga pod pazduho in ga odvel iz gneče proti Vrtni ulici, ki ni bila daleč. Ko je v trenutnem osveščanju pogledal okoli sebe, je videl Stano. Njen obraz je bil ves ozek in žalosten, od skrbi ves bled, in ustnice so ji drgetale od boleznega sočutja.

»Striček!« ga je dramila. »Čujte me — striček? ... Ali ste bolni? Kaj vam je, ubogi striček? ...«

Hilarij Pernat ji ni dal odgovora. Šele doma, ko ga je posadila v naslanjač in ihté pokleknila predenj, je slabotno trenil z ustnicami ter zašepetal — prav kakor da so bile vse

neskončno dolge minute od njenega vprašanja pa do tega trenutka samo kratek hip:

»Bolan sem, Stana... Die Adler fliehn — et je vais mourir.«¹ Nato se je onesvestil.

XV

Tisti večer je bilo omizje že zbrano in je že nekaj časa obiralo Pernata, češ da je »s svojim hujskaškim, demagoškim, v pravem pomenu besede boljševiškim nastopom oskrunil Jugoslavijo« — ko je prisopihal doktor Balant in važno obesil klobuk na klin. Že prvi pogled v njegov razigrani obraz je vzbudil v članih tovarštva slutnjo, da se je zgodila mimo »revolucije« še druga, v marsikakem pogledu pomembnejša stvar. Stari zdravnik je kmalu potrdil to občo domnevo.

»Nu, gospoda,« je izpregovoril, ko so ga posadili na njegovo mesto, »tako smo potemtakem ongá, srečno krstili Jugoslavijo in se bo, kakor vsi upamo, v bližnji bodočnosti pokazalo, kaj bo z njo... A to še ni vse,« je nadaljeval po učinkovitem premolku. »Veliko novico sem vam prinesel. Uganite!«

Vse oči so visele na njegovih ustnicah.

Doktor se je značilno ozrl na prazni stol strička Hilarija.

»Pernat!« je završalo okoli mize. »Kaj je z njim?... Ali ga je kap? Umrl je?...«

»Umrl še ni, a bo, kakor je videti. Španska ga je pograbila, med revolucijo, ko je najhuje divjal; zdaj leži doma in blede. Brezupen primer, če upoštevamo leta in vse drugo.«

Družbi je kar nekaj odleglo. Tako dolgo so že čakali, da pade vest o smrtnem obolenju Hilarija Pernata v enoličje njihovih večerov! In zdaj je bila tu. Kanila jim je v duše kakor sveža kaplja v mrtvo morje. Prevezela jih je kakor radost in utešenje. Nekateri so si brž nalili kozarce in prisrebnili. Nato so jeli modrovati.

¹ Orli bežijo (nemško) — in jaz bom umrl (francosko).

»Da, da,« je rekel nekdo. »Takemu jakobinstvu hodi ka-
zen za petami. Da, da!«

»Okrajnega glavarja je zelo nemilo prizadelo,« je po-
vedal ravnatelj Rožič. »Bolelo me je, je dejal, bolelo me
je... ' In gospa soproga se je onesvestila, ko je divjak pri-
hrumel s svojo drhaljo pred glavarstvo! Jutri zarana se
odpeljeta.«

»Nu, Bog z njima,« se je oglasil notar. »Fina človeka
sta bila in tisto, kar kvasijo zastran njega, da je marsiko-
mu izkopal grob, je najbrž vse izmišljeno... Tak Pernat bo
umrl,« je vzdihnil, vračaje se k predmetu. »Vraga, vraga.
Umrl bo — in ni napravil oporoke. K meni ga vsaj ni bilo!«

»Morda jo je sam napisal,« je menil ravnatelj. »Kdo
pa ve?«

Notar je brezupno mahnil z roko.

»Ubogi sorodniki!« so zamrmrali nekateri. »Uboga Ná-
krtovka! Vse ji pojde po vodi.«

»Zakaj?« je oporekel doktor Balant, vesel prilike, da
se spet polasti besede. »Ko sem bil zapisal profesorju aspi-
rin, sem se, kakopak, neutegoma oglasil pri gospe pl. Na-
gerthovi. Blaga žena toliko da ni omedlela. Še to povrhu
strahu, v katerega so jo pripravili revolucionarni nemiri!
Potolažil sem jo, kolikor more človek z besedo; nato sem
jo vprašal, ali želi, da mu prigovarjam zastran oporoke.
Pa pravi, da nikar. Prigovarjanje, pravi, bi ga še bolj razto-
gotilo in bi morda nalašč ukrenil kaj takega, česar Bog ne
daj. Medtem ko...«

»Izvrstno!« je pokimal Kolovratar. »Pametna ženska!
Če umre profesor brez oporoke, dobi kot sorodnica vsaj
svoj delež. Tudi to ne bo malo.«

»Nemara se še kako obrne,« je čustveno vzdihnil
zdravnik.

»Da bi stari ozdravel?«

Doktor Balant je skomignil z rameni.

»Ozdravel ne bo. Če jaz kaj vem, se pljučnica že napo-
veduje. A tako mislim: zdaj je zanjo prilika, da spet potrka
v Vrtni ulici. Naj mu streže še te dni in naj izkuša v po-
slednjem trenutku ganiti njegovo srce. Svetoval sem ji, naj
stori tako.«

Razgovor je zadremal. Vsa družba se je zamislila v
verjetnost, pomen in posledice skorajšnje stričkove smrti.

Kak dogodek za naše mesto, kakšna snov za besedovanje in modrovanje vse tja do pomladi! In kak pogreb! Zakaj vzlic vsemu, kar bi se bilo dalo pripomniti, so vendarle slutili, da je postal Hilarij Pernat baš s svojo »oskrunitvijo Jugoslavije« naš domači Brutus, naš Karadjordje, naš Garibaldi — z eno besedo, naš veliki mož!

Medtem ko je vse mesto govorilo o njegovih dejanjih, pa je ležal ubogi veliki mož vroč in poten pod plazom odej ter kalno blodil s pogledom po svoji spalnici. Nevidni noži so mu še vedno dolbili med rebri in vihra, ki ga je za dne nosila po ulicah, se je vrtinčila v bučeč ciklon, v brezsmiselno kroženje vtisov in spominov, sredi katerega ni bilo več trdnih tal. Predmeti njegove okolice so se zibali, sukali se, plavali po zraku in se udirali v tla, ali pa so razpadali v pisane kolobarje in umetne pajčevinaste mreže, iz katerih je strmela vanj sama smrtna tesnoba.

»Mar že?« je pomrmraval, samega sebe ne slišoč. »Mar že, da bi te zlodej? Cito ruit mors...«

»Ne, striček, ne!« je trdil prepaden glas ob znožju postelje. »Nikoli ne!«

»Je vais mourir, pauvre petite...¹ Ne boj se, Milan pride. Nič hudega ti ne bo... Zdaj imamo Jugoslavijo in... pomagaj mi gledati na mrežo: vrti se, vidiš... da ne bi kaj... ne res quid detrimenti capiat...² Pozor! Joj, vse je zmešano, vse izgubljeno!...« Zdrznil se je, zaječal in planil kakor iz sanj. Ko je nekaj časa ležal in težko sopel, je jel spet ogovarjati Stano: »Nič ne skrbi, ubožica. Naučil sem te, česar treba... življenje je pred teboj... in Milan ti bo dober kakor sestri... Ali nisem rekel: on les aura...³ in Milan se vrne!...

Ta vzklik je bil večni ganljiv pripev njegovih fantazij. Enkrat se je zasmeljal kakor človek, ki se mahoma spomni nečesa veselega: »Nič ti nisem omenil — a vedi...« Mencaje z rokami, premetavaje se od brezumnega zadovoljstva in prekinjaje svoje momljanje s smehom in vzkliki, ji je začel razpletati obširno, v blodnji zlagano povest o tem, kako mu je Milan pisal in kaj mu je pisal!

¹ Umrl bom, ubožica (francosko).

² Da ne bi stvar utrpela škode (latinsko).

³ Ugnali jih bodo (francosko).

Stana je bila neprestano na poti med njim in kuhinjo. Kuhala mu je čaje, odevala ga in prosila s svojim mirnim, usmiljenim glasom:

»Striček, ne razburjajte se . . . Počivajte in molčite, nemir vam jemlje moči. Ne govorite, doktor je prepovedal! . . .«

Toda njen svetli pokoj in njena skrbeča vdanost sta bila nocoj prikrivanje strahu. Trepetala je zanj in trepetala je zase. Njen edini dobrotnik, edini zaščitnik njen sredi tega hladnega, sovražnega sveta, edini človek, ki ga je iz srca ljubila, njen dragi, dobri striček se je boril s smrtonosno boleznijo; skoro nemogoče se ji je zdelo, da ne bi umrl. Še nekaj dni in ne bo ga več. Blanka Nákrtova in drugi, ki preže na njegovo poslednjo uro, ji ga vzamejo, pokopljejo ga in zasedejo to ljubo, pokojno hišo, ko bo še vsa topla od stričkove prisotnosti, vsa živa še od njegovega življenja. Če je pomislila na to, ni vedela, kaj bo strašnejše — ali minuta, ko krene izpod te strehe za njegovo krsto, ali minuta, ko se vrne s pogreba in zagleda na hišnem pragu Nákrtovkino in Beleta ter začuje njiju okrutni »Hodi z bogom, kamor ti drago!« In ne samo ona — kaj bo z Milanom, ako pride? Kdo bo čuval njegovo pravico? Toliko je vedela, da ga oče še ni bil priznal in da ni napravil oporoke!

Srce ji je pokalo od žalosti, glava od skrbi. Prvič v življenju jo je davil občutek, kakor da se stene in strop in hribi zemlje in nebo nad njimi podirajo nanjo. Gorje, pred katerim je v svojem otroškem zaupanju toliko časa zapirala oči, je bilo tu; stalo je pred hišo in trkalo na vrata . . .

Res je trkalo na vrata. Tudi striček je čul. Nekdo je bil zunaj pri vrtnem vhodu in je zvonil, stresal kljuko in razbijal kakor iz uma.

»Kdo zvonil?« je vpraševal bolnik v presledkih svoje vročice. »Kdo razbija, Stana? Ali ne slišiš?«

Seveda je slišala. Morda je bil znanec, ki je hotel vprašati o njegovem zdravju; bila je sosedova dekla, ki je prinesla kdove kaj; bilo je vse mogoče in nemogoče. Stana je vedela sto izgovorov, le tisto, kar je bilo gotovo res, je tajila njemu in sebi: da stoji zunaj Blanka Nákrtova in Jean Bellé in sili k stričku, da bi ga pestil zastran oporoke.

»Nikogar v hišo!« se je razburjal profesor. »Nikogar k meni, da veš! Zaklepaj vrata in odganjaj vse, kar pride.

Ne maram jih. Nikogar ne maram... Odi et arceo¹ — ta svojat mi je mrzka, o Bog, kako!»

»Ne skrbite,« ga je mirila Stana. »Vsa vrata so zaklenjena. Ne vznemirjajte se.«

Striček se je vendarle vznemirjal. Vzlic vročici in blodnji je pletel svojo misel, medtem ko se je zunaj vsake četrte ure iznova začejalo trkanje in zvonjenje.

»Joj!« je zastokal sredi noči. »Utrli bodo vrata in polomili ključavnice — slišiš? Oni hočejo moj denar. Mučiti me hočejo do poslednjega diha... In jaz brezvestnež še nisem ničesar ukrenil za Milana in zate!»

Stana ni odgovorila. Srce ji ni dalo, da bi mu pokazala, kako bližnja se ji zdi ločitev. Toda bolnik je sam našel svojo pot.

»Stana?« se je oglasil čez nekaj časa. »Koliko je ura, Stana?«

»Polnoč je minila, striček.«

»In zunaj je tiho, vendar že! Nič več ne zvoní... Naveličal se je, kdor je bil... Pozno je, Stana, jeli?«

»Pozno, striček; mirujte in spite. Spočitemu vam bo laglje.«

»Kaj praviš,« je nadaljeval bolnik, ne meneč se za njene opomine, »kdo ve, ali notar še čuje? On in doktor Balant... pa Rožič, ta osel... Rad bi, da bi prišli.«

»Gotovo so zdavnaj legli spat!... A lahko bi poslala k njim,« je dodala z drhtečim glasom. »Če zelo želite, jih pojde Monika klicat. Mislim, da vstanejo, če bodo vedeli, da je... zaradi vas.« Sklonila se je k njemu, čakaje odgovora.

Toda striček Hilarij ni rekel ničesar. Dolgo je ležal z zaprtimi očmi; po komaj opazni igri mišic na njegovem čelu in obrazu je bilo videti, da napeto premišljuje. Skoro četrte ure je bilo vse tiho, le ura je tikala na predalniku in stričkov dihanje se je mukoma dvigalo in padalo. Stana se je že hotela vrniti na svoj stol, ko je bolnikovo lice mahoma oživel v izrazu brezupne notranje iznemoglosti.

»Oh, oh!« je zastokal, grabeč jo za roko. »Nikogar ne kliči, Stana: vsi so enaki in vse je zaman... Če pošlješ, me

¹ Mrzlim (jih) in (jih) odganjam proč (Horac).

bodo silili, naj zapišem Blanki. Vsa sodrga je zmenjena zoper mene! ...»

Glava mu je zažarela od vročine. Z nerazumljivim glasom ji je začel naročati, naj nekaj pove Milanu in naj mu nekaj dá in kje je tisto, kar naj mu da. Njegov ubogi duh je spet blodil s ceste.

»Ob Aari, veš — nobena reka ni tako prekrasno sinja! — in tam nad njo, razvalina ... že iz vlaka se vidi ... Pa Grabrijan, he, he! ‚Domov pojdite‘, je rekel ljudem. Kakopak! ... Nu, pokazal sem mu — in vobče, kaj mi hoče ta vražja omara? Ali je ne moreš kako privezati? ... Proč jo obrni, stran od mene ... drugam ...!«

Nato se je umiril in kakor bi zaspal. Stana, izmučena od žalosti in bedenja, je zadremala na svojem stolu, z glavo na znožnici stričkove postelje. Ko se je zdrznila iz sna, je svetil v spalnico prvi dan in proštijski zvonovi so zvonili k jutranji maši. Bolnik je nepremično ležal na prepotenih blazinah.

»Spi,« si je dejala Stana. »Hvala Bogu.«

Tiho se je vzdignila in po prstih stopila k njemu. Tedajci pa je zamrla od strahu.

Stričkov obraz je bil blede, njegove črte kakor okamele, spodnja ustnica stisnjena pod zobe. Roke, krčevito zgrčene v pesti, so ležale vstric na odeji.

»Moj Bog!« jo je izpreletelo. »Pa ne da bi bil — — in tako sam, brez mene! ...«

Groza jo je klala v srce, kakor da ji ga hoče pregrizniti. Nehote je oprla roko na nočno omarico, da ne bi omahnila. Kozarec za vodo in stekleničica z zdravilom sta zažvenketala. Tisti mah je starec odprl oči in kar nenaravno bistro pogledal okoli sebe.

Oglasil se ni, čeprav je moral videti Stano. Njegove trepalnice so se spet zaprle in na obličje se je vrnil prejšnji krčeviti izraz. Stana ni vedela, ali naj se veseli ali naj obupa. Sto domnev se je hkrati podilo po njeni glavi.

»Striček?« ga je poklicala z negotovim glasom. »Striček, ali me slišite?«

Nič odgovora. Ko se je sklonila k njemu, je videla, da giblje z ustnicami.

»Hočem,« je šepetal komaj slišno; let mušice bi se bil zdel močnejši od njegovega glasu. »Brezpogojno hočem! ...

Samo deset minut... vsaj toliko, da — —« Ostalega ni razumela.

Potrta si je primaknila stol in obsedela pred posteljo, meneč, da se mu blede. Toda stričkovo čelo je bilo hladno, pot na njem se je bil posušil. In vsako minuto se je obnovil večno isti tihi, molitveno enakomerni šepet:

»Hočem... brezpogojno hočem!... Deset minut. Sic volo, sic iubeo...«¹

To ni mogla biti vročica. Stana se je naposled osrčila:

»Kaj hočete, striček? ... Povejte, kaj?«

Tedaj se je Hilarij Pernat iznenada obrnil k njej.

»Zakuri!« je velel — toliko da ne z običajnim glasom. »Dobro zakuri mojo sobo. Vstati hočem.«

»Zaboga!« se je ustrašila. »Tako bolni in...«

»Molči. Na mizi pripravi papir, velike pole, ovoje, črnilo... svečo, vosek, pečatnik... et la bouteille de cognac qui est là, sur l'armoire.«²

»Zaklinjam vas...«

»Nič zaklinjam. Misli na Milana in stori, kar pravim. Stopi!«

Zelo odločen je bil postal! Ni se mu upala upirati, vedoč, da bi ga togota zlomila. S solzami v očeh je pobesila glavo in šla.

»Hočem!... Hočem!... Hočem!...« jo je spremljalo do vrat.

Pripravila je vse, kakor je bil naročil, z bolestno neznostjo misleč na to, da bo striček še enkrat sedel za to svojo mizo in držal v roki to svoje pero... Ko se je vrnila, ga je našla sedečega na postelji.

»Vse v redu?« je vprašal živahno. »Papir in vosek — vse?« Da ni bilo bledosti njegovih lic, bi ga bila imela za zdravega.

Oblekla ga je v debelo haljo, nataknila mu brezpetnike in ga odvedla v njegovo toplo zakurjeno sobo. Vse je bilo pripravljeno.

»Vrlo dekle,« je zamrmral striček, sedaje za pisalno mizo. »Vrlo, dobra Stana! Ne bom te...«

A tistih mah je z obupno neučakanostjo zaječal zvonec. Od vhoda se je začulo srdito razbijanje po vratih.

¹ To hočem, to ukazujem (približno po Juvenalu).

² In steklenico konjaka, ki je tam na omari (francosko).

»Slišiš?« je vzkliknil starec in oči so se mu zmagoslavno zaiskrile. »Hijene se oglašajo, duh po smrti jim ne da miru... Toda prepozno je — prepozno!«

»Moniki sem naročila, naj ne odpre nikomur,« je rekla Stana, posajaje ga za pisalno mizo. »Bodite brez skrbi.«

»Zabiči ji še enkrat: da ne vidim žive duše!« Hilarij Pernat je že namakal pero. »In vrni se — takoj se vrni k meni. Ostani z menoj do konca...« Z žalostnim, tako čudno bednim pogledom ji je sledil do vrat; nato je odločno zapisal:

»Moja poslednja volja.«

In spodaj na vrtu so šklepetala vrata pod nepretrgano točo udarcev. Zvonec v veži je vreščal — kričal je, kakor bi bila kričala Blanka Nákrtova v svojem pohlepu, da je ni bilo sram ljudi.

Stana je bila odhitela iz sobe, začasa še, da je skrila solze, ki so jo oblile. Kako nenadejano je bilo vse to in kako strašno, o Bog! Toda Monike ni bilo nikjer. »Kam je izginila?« se je ustrašilo dekle. A tisti mah je utihnil zvonec in bobnanje po vratih je prenehalo.

»Odklepat je šla, izdajalka!« Srce ji je zastalo od te gotovosti. »Zdaj pridejo gor — že gredo! Zadavijo ga s svojim podlim nadlegovanjem!«

Z vrta, po veži, po stopnicah se je bližal cepet, podoben teptanju zveri, kadar se brezumno podé za plenom. Stana je komaj še utegnila planiti v stričkovo sobo in zakleniti vrata za seboj.

Starec je medtem pisal — pisal, kakor da gre za rešitev njegove duše. Težko nalogo si je bil zadal. Njegove moči, razbičane z obupnim naporom volje, so pojemale od črke do črke. Znoj mu je vrel iz senc, na oči so mu silile megle in glavo mu je zalivalo kakor strupena, vse misli požirajoča godba. Toda treba je bilo vzdržati: za sinovo bodočnost je šlo, šlo je za Stano. Samo to še — potlej naj pride, kar hoče...

»Jaz, Hilarij Pernat, zapuščam pri zdravi pameti vse svoje kakršnokoli imetje, denar, vloge, premičnine in nepremičnine, Milanu Kantorju, ki je moj sin, in Stani Mirnikovi, svoji rejenki, vsakemu polovico... Dokler se Milan Kan-

tor ne javi, bodi Stana Mirnikova edina upraviteljica njegovega deleža...«

In če se Milan vobče nikoli ne vrne? Še to je hotel pripisati, pa ni mogel več. S poslednjo močjo je začrtal svoje ime. Ko je dvignil oči do Stane, je bila v njih vsa muka umirajočega.

»Zapečati!« je zamrmral. »In spravi... ti spravi, nikomur ne daj! Skrij kam do moje... smrti...« Glas mu je ugasnil kakor poslednji beden plamenček nad kupčkom pepela. Mrtvaško bled se je sesul v naslanjač. Življenje je bilo samo še v zrenicah, ki so se v polnezavestnem izrazu strahu prisesale na vrata.

Zakaj vrata so se tresla! Tisti mah, ko je striček Hilarij izpustil pero, so poskočila na tečajih, zašibila se in zaječala, kakor bi prosila milosti. Več nestrpnih rok je hkrati pritiskalo in trkalo nanje. Medena kljuka je ropotala in migljala, kakor da jo grabi svetega Vida ples. V tem trkanju in bobnanju, stresanju in rožljanju je bilo nekaj blazno zoprnega in ogabno brezumnega, morečega kakor prizor v zavodu za umobolne. In vendar ni bilo vse to še nič v primeri z javkom in vikom, ki se je razlegel izza vrat.

»Striček, naš ljubi striček!« je jaskal glas Blanke pl. Nagerthove. »Der arme Onkel Hilarius je bolan! Dajte nam, da ga vidimo! ... Odprite, Sie herzloses Ding! ...!«

»Odprite!« je razgrajal nežni glas gospodične Alise. »Kaj delate z njim, zakaj ste se zaklenili? ... Odprite nam! Sorodniki smo — zahtevamo! ... Ali naj pokličem Leute herbei?«²

In s sveto jezo bas Jeana Belléta:

»Odprite, puh! ... Lepa reč, da bi ga skrivali familiji. Puh! ... Bolan je, hočemo ga videti, pravim! Odprite, ali pa razbijem vrata, puh! ...«

»Sie will ihn ermorden!«³ je zavreščala trafikantka. »Obogobogobog!«

»Diese Schlange! ... Policija! Žandarmerija! ...«

»Ali bo kaj? Puh! ...«

Kako je Stana med tem peklenskim truščem spravila oporoko v ovoj, kako jo je zapečatila in shranila v nedrja,

¹ Vi brezsrčna stvar! (nemško).

² Ljudi semkaj (nemško).

³ Ona ga hoče umoriti! (nemško).

si kasneje sama ni mogla razložiti. Verjetno je, da se vobče ni bila zmožna meniti zanj — niti ne za to, kaj naj ukrene z oblegovalci. Šele ko je upihnila svečo, se je vprašujoče ozrla na strička — in leden mraz jo je oblil od temena do petá.

Starček se je počasi nagibal na stolu. Njegove ustnice so bile bele kakor kreda, njegovi zrkli sta se obračali navznoter. Tihostokaje je drčal s stola na tla.

»Umira!« je izpreletelo Stano. Z obupnim vzkrikom se je vrgla nanj.

»Striček — joj, striček! Pogledjte me vsaj! ...«

Striček je ni pogledal. Ležal je, kakor da ne bo gledal nikoli nikogar več.

Stana je pozabila vse drugo. Potrebovala je pomoči — potrebovala je ljudi. In tam, pred vrati, jih je stala trojica, ki so komaj čakali, da bi smeli v sobo! Z dušičim občutkom zapuščenosti je planila k vratom in obrnila ključ ...

Že v naslednjem trenutku jo je prevzel pomen tega dejanja. Z razkrljenimi rokami, izbuljenimi očmi in odprtimi usti so vdrli sorodniki Hilarija Pernata v zavzeto trdnjavo.

»Umrl je!« sta zajavkali Nákrťici, noreč okoli nezavestnega strička. »Ogottog! ...¹« Klatili sta po zraku, grabili se za glavo, divjali iz kota v kot kakor iz uma ter omagovali od gorja; nihče ne bi bil sodil, da se obenem razgledujeta po bojišču. Edini Jean Bellé je sredi tega preplaha vidno ohranil prisebnost.

»Midva se še kdaj pomeniva — puh!« je nahrulil Stano, ki je bila pokleknila k stričku ter okamenela z njegovo glavo na rokah. »Vsak vrč se enkrat ubije — puh! — in tudi vaših špekulacij bo konec. Puh!«

Nato je obširno počenil k nezavestnemu in mu položil roko na srce. Blanka in njena hči sta se hlipaje zbrali okoli njega.

»Ni mrtev,« je zagodrnjal brez velikega zadovoljstva. »Omedlel je, treba bo, da ga spravimo v posteljo. Hejo, gospodična, ganite se!«

»Zločin je bil, da ste mu dovolili vstati,« je pripomnila Blanka, delaje se, kakor da pomaga na vse kriplje. »Ein Verbrechen!«

¹ Obogobog! (nemško).

»Pred drugimi ga zakleplje, sama pa takole pazi nanj,« je pocedila hčerka skozi zobe. »Čudim se, da smo ga našli živega.«

Stana ni bila vajena takih besed. Vroč val ji je udaril v glavo in vrnila bi bila milo za drago, da je ni brzdal strah za ubogega starca. Ne meneč se za Žanovo renčanje in za sikanje trafikantk, je prijela strička za ramena in ga pomagala prenesti v posteljo, kjer je dal z nerazločnim stokanjem prvi znak življenja. Ko ga je odela, se je mahoma spomnila oporoke: zaradi nje si je bil siromak naložil toliko muk! Čuvati jo je bila zdaj prva, najsvetejša dolžnost. Ni se ji zdelo prav, da bi jo nosila pri sebi; lahko bi se pregloboko sklonila, oporoka bi ji zdrknila iz nederij — vpricho teh ljudi, ki so bili zmožni vsega!

Videč, da striček prihaja k sebi, jo je ljubeče sorodstvo kar siloma odrinilo od njega. Žan mu je tipal žilo in popravljaj blazino, Blanka ga je močila s kolonjsko vodo, Alisa pa, ki je vobče ljubila čustvenost, je milo plakala ob njegovem znožju. Stana je porabila to priliko. Ukrala se je iz spalnice, skočila v svojo sobo, porinila zapečateni ovoj pod zglavje in se vrnila vsa prepričana, da je ni nihče pogrešil.

Toda motila se je. Njen odhod ni bil tako nesumljiv, njena vrnitev ne tako samoumevna, da ne bi bila potrdila trafikantke v slutnji, ki jo je prešinila že prej, kakor hitro je planila čez prag. V bolnikovi pisalni sobi ni zaman dišalo po pečatnem vosku, sveča in ministrski papir se nista bila po naključju sestala na mizi! Tisti mah, ko je Stana izginila iz spalnice, je bilo za Nákrtočko ugotovljena stvar, da je hitela spraviti stričkovo oporoko, česar dotlej ni utegnila storiti. Stričkovo oporoko! O tem, da je ta kradoma narejena oporoka zanjo neugodna in potemtakem slabša od nobene, je bilo smešno dvomiti. Miselne sile gospe Blanke so se z obupno odločnostjo obrnile v drugo smer. Vsaka sekunda je bila nenadomestljiva. Treba je bilo popraviti izgubljeno igro in izpremeniti zmago »te kače« v brezupen poraz. Salvatorjeva vdova ni umela zapravljati časa.

»Pozor!« je šepnila hčeri, ki je med svojim jokom ugrabila zelo podobne stvari. »Oporoko sta delala. Vse je na tem, da jo dobim v roke. Zadržži deklino, dokler se ne vrnem!

Vpij, da umira, vleči jo nazaj, kleče jo prosi — samo ne daj, da bi prišla za menoj...»

Prav tedaj je rejenka stopila v spalnico. Oporoka je bila spravljena, mudilo se je misliti na bolnika. Gibal je, stokal in celo mrmral kakor v težkem snu. S strahom vred je minila Stano tudi zamera; malone toplo se je ozrla na trafikantko.

»Bog bodi zahvaljen!« je rekla tiho. »Najhujše je šlo mimo nas. Toda...»

Blanka ji je vzela besedo iz ust.

»Man kann nie wissen,«¹ je odgovorila zaupno, kakor da ni bilo nič rečenega med njima. »Vsekakor stopim po doktorja... Ne, nikar vi; vaše mesto je tukaj!... Ach behüten Sie ihn!«² je še zaihtela in krčevito uščenila Stano v laket. Nato je stekla iz sobe. Zunaj je najprej odprla vrata na stopnice in jih zaprla, kakor da odhaja; nato se je po mačje splazila k Stanini sobi. Srce ji je neznosno razbijalo: ali je »diese Schlange« zaklenila svoj brlog ali ne? Slava Bogu, ključ je bil v ključavnici. Blanka ga je v nenadnem navdahnjenju izdrila, smuknila v sobico in zaklenila za seboj. Obupno je pogledala okoli sebe. Kje je bil nesrečni papir? Njene zelene oči so se ustavile na Stanini postelji. Kar ženska skrije, ženska najde: komaj je segla z mršavimi prsti pod blazino, je že otipala ovoj... Toliko da ni zatulila od veselja!

In tik za tem — od strahu. Iz stričkove spalnice se je razločno začulo Alisino cviljenje; a prvo preizkušnjo je prebila slabo. Vrata spalnice so se odprla. »Tako pridem!« je nekam tesnobno viknila Stana — in že je bila tu in je tipala z roko po ključavnici. »Kam sem dala ključ?« je mrmrala. »Le kam sem ga dala?...« Toda Alisa — »Das goldene Kind!«³ je ganjena pomislila Blanka — ji je bila za petami. — »Onkel Hilarius umira, Fräul'n Stana, ogottogott!« In Stana, diese Schlange, se je zbala za strička in je šla... Blankine misli so ostale vzlic prepadenosti nenaravno bistre. Kakor duh je šinila iz sobice, zaklenila jo, vzela ključ s seboj in splavala v profesorjev kabinet. Še so ji šklepetali zobje in klecala kolena: »Onkel Hilarius umira!«

¹ Nikoli se ne ve (nemško).

² Ah, varujte ga! (nemško).

³ Ta zlati otrok! (nemško).

se je še petkrat ali šestkrat oglasilo izza sosednjih vrat... Toda potomki Rubatuttov se je vzlic temu posrečilo, sam Bog si ga vedi kako, da je vtaknila polo ministrskega papirja v prav takšen ovoj, zapečatila ga čisto enako in ga brez večje nesreče spravila pod Stanino zglavje! Niti vnanjih vrat ni pozabila, ko se je vračala. Stana pa, ki prav tisti mah — že sedmič! — ni več verjela Alisi, da bi striček resnično umiral, je v svojo radost našla nesrečni ključ na predpražniku in zapečateni ovoj na pravem mestu. Sram jo je bilo, da je v mislih po krivem sumničila trafikantko...

Druga tik za drugo sta se vrnila v spalnico.

»Ali pride doktor?« je tiho vprašala Stana, skesano gledaje trafikantki v oči, kakor bi jo prosila oprostjenja za svojo nelepo misel.

Toda moči Blanke Nákrtove so bile pri kraju. Zmanjkalo ji je nog in laži, obojega namah. Odprla je usta in zagrgala nekaj nerazumljivega.

»Ni ga... doma,« je izdabila naposled. »Ni ga — o Bog! Der arme...«

In je telebnila v nenarejeno omedlevico. Vzlic vsemu je morala čutiti do strička nekaj ljubezni, da se je onesvestila zaradi njega...

Ko so jo spravili k zavesti, je jela stokati, da ji je od razburjenja slabo, in je odšla domov, »da vzame kapljice.« Z obrazom spačenim od zlobe je odprla stričkovu oporoko.

»Tako, tako!« je pihala med čitanjem. »Ein nezakon-ski sin und diese Schlange — nam drugim pa nič?... Prav, prav, naj le ostane ob tem. Le naj računata brez Blanke. Rekla sem, da še ni aller Tage Abend — in res ni bil!«

Raztrgala je oporoko in jo vrgla v peč. Ob misli, kako bo Stana trepetaje čuvala prazni papir, se je na glas zagrohotala.

»Der selige' Salvator bi me bil vesel!« S tem vzdihom je ganjeno vznemljila oči k pokojnikovi sliki.

Tisti dan in še mnogo dni in noči se je zdelo, da je prešla usoda na njeno stran. Doktor Balant je z vso odločnostjo razglasil, da ima Hilarij Pernat pljučnico in da ni več upati rešitve.

¹ Rajnki (nemško).

»Ukrenite, kar je treba,« je dejal. »Ali naj gredoč pokličem notarja?«

Nákrtovi dami in Jean Bellé s soprogo so se tiho posvetovali med seboj; nato so enodušno zavrnilo doktorjevo ponudbo. Rahločutje in ljubezen do strička Hilarija jim nista dali, da bi ga sredi smrtnih muk morili s posvetnimi stvarmi!

XVI

Hilarij Pernat ni umrl. Čeprav so vsi sorodniki, prijatelji, znanci in malone vsi prebivalci našega mesteca nestrpnost čakali njegove smrti, je ostal živ. Koža na njem se je stanjšala do prozornosti; njegovo šibko telesce je shujšalo tako zelo, da mu skoro ni bilo čutiti teže; kdor ni poznal skrivnosti njegovega hrepenenja, se je čudil, odkod je vzel toliko odporne moči. Toda ostal je. Tanka bilka se je uprla kosi, ki je z razmahom podirala smreko in hrast!

Kadar zdaj govori o svoji bolezni, se smeje. Pravi, da ni bilo tako strašno in da se ni kdove kako bal umreti; da ga bolezen in misel na smrt vobče nista niti od daleč tako mučili kakor druge stvari, o katerih ne mara govoriti. In res je bilo tako. V dnevih in tednih, ki jih je striček takrat preležal na postelji in premedlel v naslanjaču, je vsak dan stokrat umrl in vsak dan stokrat okusil ločitev duše od telesa, napore poti na oni svet, vice, pekel in kazen božjo za svoje grehe.

Pravijo, da je kričal, tulil, otepal z vsemi štirimi, metal odejo s sebe in glasno jokal od besnosti, ko se je prvič zavedel in zagledal okoli sebe toliko milih obrazov in toliko ustrežljivih rok, ki so se neučakano iztezale, da bi mu zatisnile oči. Takrat in še dolgo potem jih je podil iz hiše, kričal, da jih ne potrebuje, da jih noče videti, da jih sovraži, kakor poslednjo sodrgo na svetu. V lice jim je očital, da so umazani pohlepneži in izpodlezovalci, ki bi mu najrajši živemu iztrgali vse, kar ima; preklinjal jih je v deveto koleno, pljuval okoli sebe in izražal svojo stričevsko naklonjenost z besedami, kakršnih ni do tistih dob živa duša slišala iz njegovih ust... In kadar je bil zaman potrosil zaloge svojega gneva, je jel prositi. Zaklinjal jih je, naj ga

puste pri miru; naj ne mučijo nesrečnega starca — naj prizaneso minutam, ki so morda poslednje drobtinice njegovega življenja. Smrt se bliža, čas hiti, kmalu bo ugasnila lučka v tej ubogi glavi; on pa bi tako neizmerno rad še kaj premislil — vsaj še mislil, ko drugega ne more! Tako govoreč je hlipal kakor dete.

Toda psovke in prošnje so bile enako jalove. Vse je bilo bob v steno. Karkoli je rekla Stana, je bilo zaman. Striček ni vedel, kaj govori; njegovo otepanje in zmerjanje, vpitje in preklinjanje, njegov jok in stok — vse to so bili pojavi bolezni, ki dela človeka nestrpnega, jeznega nase in na ves svet. Kaj, oni naj bi ga zapustili! Oni naj ne bi skrbeli zanj ki ga ljubijo bolj od punčice v svojih očeh! Do smrti bi jih pekla vest in sram, da so bili tako trdosrčni, tako zavrženi. Tem bolj, ker uboga Stana ne zmore sama vsega; sie bricht ja zusammen.¹ V svoji vnemi so bili zmožni hvale in usmiljenja celo do nje!

Z eno besedo, velikodušje in požrtvovalnost teh ljudi se nista dali obrzdati. Stana, drugače polna odločnosti, je bila kakor hroma. Ne samo, da je stričkovo obolenje kakor strela iz jasnega omamilo njeno voljo; ne samo, da so ji napori postrežbe, prečute noči in neprestana pažnja, zdaj na bolnika, zdaj na dobrotnike, obenem z močjo telesa izpili tudi prožnost duha; vsiljivcev je bilo tudi preveč in za njimi je stalo vse mesto v strjenih vrstah. Kdo neki bi hotel razpravljati o tem, da naj ljubeči sorodniki ne krajšajo stričku poslednjih dni? Kdo bi ji pritrdil, da je peklerska okrutnost, če sedé vse noči pri siromaku, ki jih videti noče? Kdo se ne bi bil zgrozil nad njo, da je pokazala Blanki in Alisi, gospe Fini in Jeanu Bellétu vrata? In vobče: kdo bi šel, če bi ga podila? Vedela je, da bi se boj s sorodniki in z ukoreninjenimi moralnimi čustvi družbe neizogibno izpremenil v njen poraz. Ona sama bi se morala umakniti; pregnali bi jo iz Vrtne ulice in bolni striček bi ostal sam s temi mrzkimi ljudmi, brez angela, ki bi ga varoval njihovih namenov.

Teh namenov jo je bilo skrivnostno strah. Če je iskala, kaj bi jim mogla očitati razen hlepenja po starčevem imetku, ni našla ničesar razumnega; in vendar ni v njej nikoli utihnil glas, ki jo je opominjal, da mora biti neprestano v

¹ Saj se bo zgrudila (nemško).

njegovi bližini. Kar groza jo je bilo ugibati, zakaj je tega potreba in kaj bi se lahko zgodilo s stričkom, če bi nje ne bilo. Obhajale so jo slutnje in sumnje, vrtoglave kakor brezna izkušnjav. Bežala je pred njimi ter jih podila od sebe, dokazujoč si, da so do blaznosti nemogoče; a vzlic temu jo je neizbrisno skelel spomin na nekaj, kar se je bilo zgodilo tretji ali četrti dan po stričkovem obolenju.

Bilo je popoldne. Bolnik je ležal v dremotici s štiridesetimi stopinjami vročine. Blanka in Jean Bellé sta sedela pri njem. Oba sta se prijemala za glavo in tožila, da je zrak neznosen. Ko je Stana za trenutek zapustila sobo, sta se spogledala. Nedvomno je bilo samo naključje — toda ona si je zapomnila tisti pogled! Nič hudega ne sluteč je šla, da izpije kozarec vode. Ko se je vrnila, ji je udaril naproti preprih, tak preprih, da so zavese vodoravno fofotale v sobo!

»Dihati ni več moči!« je zagodrnjal Bellé, videč njen preplah. In gospa Nákrtova je brž dodala: »Man erstickt ja! — kakor bi se opravičevala ...

Stana je v brezumnem strahu planila k oknomu in ju zaprla. Nato je čisto nehote obstala sredi sobe ter uprla pogled v dvojico. Srce ji je glasno razbijalo v prsih. Izraz njenega obličja in njenih oči je moral biti poseben, zakaj trafikantka in štacunar nista zinila niti besedice, da bi se postavila po robu. Samo obraz Jeana Belléta se je zdel nekaj minut še bolj zaripel in pogled gospe Blanke še bolj zelen kakor po navadi ...

Od tistih dob je Stana pazila. Med njo in njimi se je začela tiha vojna. Niti dveh minut ni mogla prebiti, ne da bi pogledala k bolniku; in kadar sta jo zlomila bedenje in napor, je vstala po desetkrat v eni noči ter prišla po prstih k stričkovi postelji, ob kateri je dremala časih Nákrtovka, časih njena hči, največkrat pa obe hkrati.

Zakaj tudi sorodniki so ga stražili. Kakor da je prejenjala v teh odločilnih dneh vsa zavist med njimi, so se složno vrstili ob njegovi postelji trafikantka, Alisa, Belè in gospa Fini, kolikor se je utegnila odtrgati od doma in otrok. Celo Karel Plešivic je od kraja silil v hišo; nedvomno bi se bil prilepil tudi on, da ga ni štacunar kratko malo vrgel čez prag. Prišli so in niso nikoli več odšli, ne da bi pustili

¹ Saj nas kar duši! (nemško).

v zavzeti trdnjavi posadko. Nákrtovi dami sta se kar naselili v Vrtni ulici. Postlali sta si na zofi v profesorjevi pisalni sobi; medtem ko je ena zehala ob bolnikovi postelji, se je razlegalo smrčanje druge izza priprtih vrat. Več ko naravno je bilo, da sta tudi jedli iz Stanine kuhinje — o, samo tisto, kar je ostalo stričku! Bolnik potrebuje slastne, krepilne hrane — kaj, Stana mu je namenila samo čisto juho? Ne, ne, doktor Balant je pretiraval zastran diete; treba je bilo pečenih pišk, dunajskih zrezkov, rižotke, kipnikov in omlet. Profesor se je branil in Nákrtočki sta vneto používali nedotaknjene jedi, »da ne bi ostale«. Vzlic bedenju in skrbi za stričkovo življenje sta se obe zredili tiste dni!

Izprva je šlo za to, da starec ne bi odkril Blankine tatvine ali pa poklical notarja in napravil z njim druge, enako neugodne oporoke. »Umrl bo, nu,« so se tolažili; »delili bomo, vsakomur toliko, kolikor pride nanj.« Toda Hilarij Pernat ni hotel umreti. Osmi dan po izbruhu pljučnice je prišel doktor Balant baš ob času, ko je striček mirno in neobičajno blaženo spal. Pogledal ga je, potipal mu žilo, pokimal s plešasto glavo in se važno obrnil k sorodnikom, ki so bili zbrani okoli postelje.

»Križa je srečno minila,« je šepnil z važnim glasom. »Pravi čudež v teh letih in s to šibko konstitucijo. Nu, hvala Bogu. Najhujšega ne bo.«

Učinek teh besed je bil zelo nenadejan. Jean Bellé se je zdrznil, izbuljil oči in ves zardel, prav kakor da hoče vzrojiti.

»Kako ... kako pravite?« je vprašal nekām hripavo. »Da ne bo umrl? ...«

Alisa Nákrtova je vztrepetala kakor šiba na vodi. »Ne bo ... umrl,« je ponovila. »Ne bo ... umrl! ...« In njen obraz, ki se je bil zađnje čase čudno izpremenil, je postal mrtvaško bled.

»Ne bo umrl!« je zamrmrala trafikantka. »Er wird nicht ... Ali — to je vendar unmöglich! ...! Šele čez pol minute se je spomnila in dodala: »Bog bodi zahvaljen! Ah, ljubi, zlati onkel Hilarius!« Toda glas, s katerim so bile izrečene, je dajal tem besedam čisto poseben pomen.

Samo Stana ni rekla ničesar. Polnezavestna od radosti se je naslonila na vrata in sklenila roke. Bilo ji je, kakor

¹ Nemogoče (nemško).

da vidi po dolgi, obupno temni noči prvi svit rešilne zarje. Njen striček, njen dobri, mali ubogi striček ne bo umrl! Nu, tedaj se bo vse uredilo. Če striček ne bo umrl, ji bo lahko potrpeti in čakati lepših dni . . .

Razočaranje ljubečih sorodnikov pa je opazila tudi ona in si ga dobro zapisala v spomin.

Dokler je smrt prhutala nad njim, je bila Hilarija Pernata sama nestrpnost in zloba. Ure brezčutnega ležanja, bednega stokanja in brezmiselnega bledenja so se vrstile z izbruhi gneva na vse, kar ga je obdajalo. Nákrtovi dami ni sta slišali za vso svojo požrtvovalnost niti besedice hvale, zato pa tem več očitkov in psovk; Jean Bellé je izvedel v tem času več resnice o pravem značaju svojih trgovskih navad kakor v vsem prejšnjem in poznejšem življenju; še Stani se skoro ni posrečilo, da bi ustregla besnemu starcu. Ko pa je prvič bistreje pogledal in začutil, da je otet, se je ves izpremenil. Njegova nestrpnost se je preobrnila v malone angelsko potrpljenje, njegova jezavost v presenetljivo, že kar nenaravno krotkost. Bilo je, kakor da se je vdal v usodo in sprejel zlo, ki ga ni mogel odvrniti, za ustaljeni red stvari. Popadi togote so ponehali, besede, s katerimi je kazal blagim sorodnikom vrata, so postajale od dne do dne bolj izbrane; nazadnje je opustil ta boj brez upa zmage in začel govoriti o manj neprijetnih rečeh. Zdivjal je samo še enkrat: takrat, ko so poslednjič navili primež in ga hoteli pregovoriti, češ pravkaršnja pljučnica naj bi mu bila opomin, da moramo biti vsak čas pripravljeni, zakaj človek ne ve ne ure ne dneva — in tako dalje. Toli kanj je tistikrat pihal v svojem naslanjaču ter kričal in vreščal s svojim šibkim, od bolezní še votlim glasom in tako blizu je bila nevarnost, da pride trafikantkino dejanje na dan — da je Blanka pl. Nagerthova drevenela od mrzle groze in v duhu stokrat preklela svoj jezik.

»Ali vas skrbi moj testament!« je vpil striček Hilarij, krileč s prozornimi shujšanimi rokami. »Ali se vam mudi, da bi bil napisan — in zakaj? Česa se nadejate od njega? Govorite, povejte naravnost . . .«

In ko so poizkusili govoriti naravnost, jih je prekinil:

»Tako mi je, kakor da ležim ranjen nekje sredi polja in me obletavajo vrane, vso dolgo noč in ves božji dan — ter krakajo name in me priganjajo: Pogini, da se nažremo

tvojega mesa!'... Napravi oporoko, starec, in umri, da razgrabimo, kar je tvojega — jelite? Tako, tako bi rekli, če bi govorili naravnost!... Hijene ste, vsi, kar vas je, ste hijene.«

Nato je zdajci lokavo blisnil z očmi okoli sebe.

»Kdo ve,« se je zahahljal, »morda je pa že napravljena? Morda sem jo že napisal — in nikakor ne take, kakršne si želite! Kdo pa ve, česa je zmožen stari potuhnjenec v svoji zlobi?« Povzdignil je glas: »Daj, Stana, stopi po oporoko! Prinesi jo, da vidijo te blage duše, kako nepotrebne so njihove skrbi!«

Če je bila Blanka kdaj hvaležna Stani, ji je bila za to, da je v tem trenutku sama začela tolažtiti razjarjenega možička. Dolgo se ni dal pomiriti. Odnehal je šele po deseti ali dvajseti prisegi, da ga ne bodo nikoli več trpinčili s stvarmi, ki ni hotel misliti nanje — zdaj, po svojem vstajenju od mrtvih, še manj kakor prej!

Tisti dan so vsi trije, Žan, trafikantka in Alisa, dokončno spoznali, da jim je glavni napad izpodletel. Njihovi upi so bili, kakor se je izrazil Bele, »za devetdeset procentov pod nominalo«, zakaj striček je imel v podtaknjenem ovoku s prazno polo bombo, ki je utegnila prek noči raznesti vse zlate gradove v sip in prah. Treba je bilo samo tega, da popade starca želja prečitati oporoko. Preprečenje te katastrofe je mahoma postalo najvažnejša naloga lakomnikov, ki so skoro mesec dni kraljevali v profesorjevi hiši kakor med svojimi štirimi stenami ter prijemali njegovo pohištvo in drage predmete njegovih zbirk z blagodejnim občutkom lastništva. Le kako je bilo mogoče, da se je zdela Blanki njegova smrt tako gotova? Brez tiste gotovosti ne bi bila tolikanj bedasto vtaknila glave v precep. Zapeljivi privid uspeha, bogastva in gosposčine je zdaj kopnel, kakor kopni megla v sončni pripeki. Samo nepreračunljiva muhavost sreče ga je mogla priklicati nazaj.

In tako je sčasoma zavladalo v Vrtni ulici čudno stanje. Strah pred razkrinkanjem in obupna težnja po tistem, na kar sta bili zgradili toliko nad, nista dali Nakrtovki in njeni hčeri, da bi zapustili bojišče. Jean Bellé in gospa Fini sta se že umikala, a Blanka in Alisa sta trmasto vztrajali na postojankah. Zdelo se jima je, da še ne more — da še ne sme biti vse odločeno! In dokler ni bilo vse odločeno

in dokončno dobljeno ali izgubljeno, toliko časa ni smel striček ostati s Stano sam. Naj je še toliko drezal in bezal in še tako jedko namigaval, kako sta mu v nadlego, njiju ljubezen, njiju najprirodnejše človeško čustvo, z eno besedo, vse njiju boljše bistvo se je upiralo temu, da bi ga zapustili ...

Prav ta strah pred razkrinkanjem in prav ta obupna težnja po čudežnem, vsak dan manj verjetnem uspehu pa sta obenem še bolj izpodkopavala njiju položaj. »Juriš ne glede na Verluste,«¹ ki ga je bila komandirala Blanka v začetku bolezni, se je izpremenil v kuropatkinsko² neodločnost in popustljivost. Čim manj je zdaj starec mislil na oporoko, tem bolje je bilo. Treba je bilo opustiti vse, kar bi ga utegnilo razkačiti; treba je bilo ustreči sleherni muhi in pogoltniti vsako, še tako pikro besedo. Zdaj ni bilo več govora o postopnem prevzemanju oblasti, o domnevah in zahtevah prvih dni! Ko je striček priznal, da mu je neznosna misel na »babjo spalnico v njegovem kabinetu«, je trafikantka brez ugovora prenesla svoje odeje v prednji, zdaj spet izpraznjeni in odprti konec hiše, kjer jo je smrad po soldaškem knastru³ tolažilno spominjal lepših dob. Ko se je uprl temu, da bi sedeli pri njem kar obe namah in žvenketali s svojimi iglami, sta sicer posmrkali in pojo-kali, toda jeli sta se vrstiti in nista več pletli nogavic; in ko je sam pokazal zanimanje do piščancev, zrezkov in omlet, ki sta jih naročali zanj v svoji skrbi, sta vdano gledali njegov tek in požirali sline.

Stana je s tihim zadovoljstvom opazovala to igro. Srce se ji je smejalo ob pogledu na strička, kako se je razraščal in širil iz svojega naslanjača. Ta potreba po ukazovanju in ta vračajoča se zavest, da je gospodar v svoji hiši, sta bili prvi znamenji novega zdravja. Kadar je sredi spominov na njegovo bolezen prestregla živo iskrenje njegovih sivih oči, se ji je zdel na pol višje bitje, skoro nesmrten in nepremagljiv. O, kako ga je oboževala, kako rada mu je služila!

Starec ni bil slep za vse to. S prekipevajočo nežnostjo v izrazu obličja jo je spremljal njegov pogled, kadar je po-

¹ Izgube (nemško).

² Aleksej Nikolajevič Kuropatkin je bil ruski general, glavni poveljnik severne fronte v prvi svetovni vojni.

³ Tobak slabše sorte.

spravlja je hodila po sobi. Časih jo je poklical k sebi samo zato, da jo je prijel za roke, poljubil jo z očmi in zašepetal kako milujočo besedo. Le odkod jih je vedel ubogi striček, toliko teh dobrih, milih besed? Bilo jima je, kakor da živita v neprestanem razgovoru; po cele ure je sedela pri njem in on je imel oči priprte, kakor da dremlje — in ko je mahoma vzdignil glavo in rekel besedo, je bila odgovor na misel, ki jo je mislila v tistem trenutku, na čustvo, ki je drhtelo v globini njenega srca... Blanka, Alisa in Žan, kadar je prišel, ter znanci, ki so se kdaj pa kdaj oglašali pri stričku, so pisano gledali to prijateljstvo; toda on ga ni skrival pred njimi — prav tako kakor da jih vobče ni...

»Pogum, dete,« je rekel nekoč, božaje njeno desnico. »To je poslednja izkušnja, poslednja bitka v vojni strička Hilarija. Še malo in... on les aura...¹ Zdaj sem slab, vidiš, da vstati ne morem brez tebe; a čutim, vsak dan čutim, da se mi vrača moč. Kmalu bom komandiral kakor nekdanj — kmalu bom stari Pernatius mente captus! In tedaj, Stana, bo v Vrtni ulici spet samota, čist zrak in ljubi mir kakor minule dni...«

Gospa Nákrtova, ki je čula to prerokovanje, je dobro vedela, kaj pomeni!

»Veselo bo v Vrtni ulici,« je ponovil starec. »Tako mi je, vidiš, kakor da je bila ta hiša ukleta — in kakor da se približuje ura, ki jo odreši. Zakaj bliža se, Stana, resnično se bliža. Najlepše, kar nama je doživeti, šele pride!«

Njegove oči so postale rosne in so dobile od koprnjenja bolesten izraz... Stana ga je razumela.

»Ali naj vam dam časopis?« je vprašala. »Čitam naj, striček?«

Odkar se je bil zavedel, mu je vsak dan čitala časopis. S sklenjenimi rokami je sedel starec v svojem naslanjaču in visel z očmi na njenih svežih ustnicah — in čakal... Stana je vedela, česa čaka. Čitala je in obenem uhajala s pogledom naprej, da vidi — da si začasa pripravi glas in obraz, če bi bilo potreba. Zakaj tisto, česar je čakal striček, je bilo strašno. Pomenilo je njegovo življenje — ali pa njegovo smrt...

¹ Uklonila jih bova (francosko).

In če predolgo ni bilo ničesar, kar bi se bilo vsaj od daleč dotikalo tistega, je vprašal kakor dete, s prosečim, malone boječim glasom.

»Ali kaj poročajo... o prostovoljcih?... Ali se vračajo — ali se je že kdo oglasil?...«

»Vračajo se, striček... Oglasil se je ta... in ta... in ta...«

Njegov obraz je postajal ob vsakem imenu bolj žalosten. Nobeden izmed tistih, ki so se oglasili, ni bil pravi!

»In kateri so mrtvi?« je povzel čez minuto — oh, ta njegov drhteči glas! »Ali je kaj o izgubah?...«

»Je.« Stano je pekla vest, da more tako veselo čitati imena ubitih. »Mrtev je ta... in ta... in ta...«

Njega ni bilo med njimi. Profesor je globoko zasopel in na njegove blede ustnice se je počasi vrnil smehljaj.

»Najlepše pride,« je zamrmral. »Verjemi, Stana, da pride...«

Verjela je, da pride; verjela zato, ker je v svojem strahu za starčevo srečo že mesece in mesece neprestano zaklinjala usodo, naj ne dá, da ne bi prišlo. Tako trdna je bila njena vera, da je še tisti večer, ko se je stričku obrnilo na bolje, pisala profesorju Jesenku, proseč ga, naj ji sporoči, kakor hitro dobi glas o Milanu Kantorju — in naj sporoči tudi njemu: oče, star in bolan, ga pričakuje z razprostrtimi rokami in z vso ljubeznijo svojega bednega srca!

A naj je bila vera še tako močna, negotovost je dolbla pod njo kakor krt. Katerikrat jo je prevzela do dna duše. In če je pomislila na to, kaj bo, ako se izkaže, da je bilo stričkovno zaupanje jalovo in da tistega, najlepšega, nikoli ne bo, ker gnije v grobu tam kje v mokri Dobrudži ali na divjem Balkanu — tedaj jo je obšla taka tesnoba, da se je trepetaje prijela za prsi...

To zamiranje med upom in strahom je trajalo dolgo. Trajalo je do tistega mrzlega dne na koncu novembra, ko je zjutraj odprla okno v stričkovem kabinetu in so jo zaščemele na goli lakti prve ostre snežinke. Mrk dan je bil, sivo nebo je viselo do streh in piš je pometal vrt Hilarija Pernata od kota do kota; v vejah ogoljenih kostanjev se je kriče presedala jata kavk. Zrak se je zdel nasičen s tesnobo.

»Kakor da se mora nekaj zgoditi,« je pomislila Stana. »Nekaj prihaja in trka na dušo — veselje ali žalost, kdo ve?«

Pa ni bila dolgo v dvomih. Dekla Monika, trafikantkina vohunka, ji je z zlobnim muzanjem prinesla pismo z moško pisavo.

»Fant piše,« je rekla, videč bledost, ki je pregnila devojki obraz. »Hi, hi, gospodična, kdo bi si to mislil o vas?«

Stana je s sklonjeno glavo odšla v svojo sobo. Evo, tu je bila gotovost. Pismo je bilo iz Ljubljane, zadaj na ovoju Jesenkov naslov. V tem pismu je bilo povedano, da stričkov Milan živi — ali pa, da je mrtev... Roke so ji trepetale; dvakrat se je zbodla s škarjami, preden ga je odprla. Črke so ji plesale pred očmi. Glasno diha je jih je lovila in sestavljala, dokler se niso mahoma zlele v samo blaženo luč...

Pismi sta bili dve. »Srečen sem,« je poročal Jesenko v prvem, »ves srečen, gospodična, da vam morem javiti: Milan je živ in na poti v Ljubljano! Nadejam se ga nocoj; dobro bo, da se tudi vi neutegoma pripravite na njegov obisk. Živo si predstavljam njegovo srečo in se je radujem z vami vred... Morda vam ustrežem s priloženo različico,« je pripisal spodaj, »zakaj prepričan sem, da se ne boste upali povedati vsega namah.«

»Ljubi, dobri človek!« je pomislila Stana, ko je prečitala drugo pismo. »Še na strička je mislil: skrb ga je, kako ga pripravim... Slišal sem, da se vrača zdrav... vest še ni potrjena... vendar pa smemo upati... v doglednem času.' Ali je moči najti opreznjše, primernejše besede? Kak krasen človek mora biti Milan, da ga ljubijo tako plemeniti ljudje!« ji je prišlo na um.

Šele po malem jo je prevzela Jesenkova vest z vso silo svojega pomena. Nesebična radost ji je kipela v glavo kakor vinski opoj. Vse stvari okoli nje, soba, pusti vrt in sivo nebo nad njim, vse, vse to se je rdečilo v zarji skrivnostne, bajne sreče. Prijemala se je za sence, za prsi, z roko za roko, vprašujoč se, ali ne sanja. Mar je bilo to res Jesenkovo pismo in ne navaden papir? Ali je resnično sporočal to, kar je ona čitala?... Tak — tedaj se obeta raj! Kaj poreče striček, le kaj poreče!

Ihteč od blaženstva je hodila po sobah in stiskala drugo pismo na srce. Glas Alise Nákrtove jo je zbudil iz te omame.

»Fräul'n Stana? Kje ste, Fräul'n Stana? Onkel Hilarius hoče, da mu čitate časopis...«

Prišla je, primaknila si nizek stolček in sedla tik poleg starca. Toda v njenem čitanju je bila danes tako čudna raztresenost, v njenem glasu tak mil trepet, da se je striček zavzel. Sredi velikih novic je iztegnil roko in jo položil na njeno teme.

»Kaj ti je, čebelica?« je vprašal tiho. »Tako drugačna si videti — tako zamaknjena... Ali se je kaj — —«

Tedaj ga je pogledala naravnost, z očmi, ki so zasijale vso resnico namah. Brez besede mu je stisnila pismo v roke in zbežala iz sobe.

Ko se je vrnila, je že pred vrati začula hrupno dihanje in prhanje in vmes tenak, presunljivo zategnjen glas. Striček Hilarij je jokal kakor iz uma in se srdito otepal Alise, ki je silila vanj, da bi otrla solze njegove brezmejne sreče...

Vest o tem, da je Stana dobila moško pismo in da je profesor zaradi tega pisma prelival solze, je po Moniki kmalu prispela v trafikiko. Gospa Blanka je komaj dočakala ure, ki sta jo s hčerjo imenovali »zameno straže«. Vsa drhteča od napetosti je prihitela v Vrtno ulico.

»Kaj slišim, onkel Hilarius? Novice ste dobili?... Alisa pravi, da ste ganz ausser sich...«¹

Toda striček se je bil že obrzdal. Prav ničesar mu ni bilo moči izvabiti. Sedel je, molčal na njeno ogovarjanje ter bobnal s prsti po knjigi, ki mu je ležala na kolenih. Njegove oči so bile svetlo zamišljene kdove kam drugam. Le časih se je nenadoma zdrznil in ošinil vsiljivko s škodoželjnim, zloveščim pogledom. To vedenje jo je vznemirjalo; zakaj tudi ona je danes vsa trepetala od slutenj in pričakovanj. O čem je razmišljal onkel Hilarius? Kaj je pomenil sijaj na Staninem obrazu?... Pa ne da bi bila pogledala v zapečateni ovoj?

V tej negotovosti je minil ves dan. Striček se je zdel vsako uro bolj svež in čil in trafikantki je bilo vsako uro

¹ Vsi iz sebe (nemško).

bolj strašno pri duši. Ko se je zmračilo in je Stana prinesla luč, je profesor zdajci izpustil knjigo na tla.

»Pusti!« je rezko velel trafikantki, ki jo je hotela pobrati. »Ne maram, da bi mi stregli tuji ljudje. Stana naj jo pobere.«

»Aber,¹ Onkel Hilarius!« je vzkliknila s teatralno užaljenostjo in zvila roke. »Kakšni tuji ljudje? Ali mar nisem vaša — tako rekoč vaš Fleisch und Blut? ...«²

»Molči!« je nadaljeval striček — joj, kako odločno je že zvenel njegov glas! — »Ne maram, ne maram in ne maram. Nolo.³ Je n'en veut pas.⁴ Dovolj je bilo komedije, zdaj hočem imeti mir v svoji hiši. Mir hočem — razumeš? Saj nisem ležal na cesti, da bi se me lahko polastil vsak, kdor ...«

»Aber ...«

»Nič aber, tiho!« je nadaljeval nehvaležnež. »Od tega trenutka se vrneš med svoje štiri stene in se posvetiš vzvišenim interesom tobačne uprave. Nič več bivakiranja pri nas, nič več kaverne v Vrtni ulici. Biti hočem sam in gospodar v svoji hiši!«

»Ne, onkel Hilarius!« je zavriskala gospa Nákrtova in poskočila na svojem stolu. »Vse, kar hočete, le tega ne — um Christi willen!⁵ Samo mrtvo me spravijo od vas, dokler nisem beruhigt...⁶ Zaničujte me, zasmehujte me, storite z menoj, karkoli hočete, jaz poznam meine Pflicht⁷ in vam hočem streči do poslednjega diha.«

Hotela ga je ugnati po stari navadi, češ: ne in ne, ona ne pojde, vest ji ne dá, da bi ga »prepustila usodi«. Tedajci pa je obšla strička dobra misel.

»Prav, prav!« je zavpil, dokaj bolj zvonko, kakor bi bil človek pričakoval od njega. »Mera moje babilonske sužnosti je polna. Stana, prinesi oporoko! Notar naj pride takoj! Tu, pred njenimi očmi določim črno na belem — —«

¹ Ampak (nemško).

² Meso in kri (nemško).

³ Nočem (latinsko).

⁴ Nočem (francosko).

⁵ Za kriščevo voljo (nemško).

⁶ Pomirjena (nemško).

⁷ Svojo dolžnost (nemško).

A grožnje so bile že odveč. Blanka pl. Nagerthova je trepetala kakor šiba na vodi. Privid zapečatenega ovoja s praznim papirjem se je pošastno belil pred njenimi očmi.

Vdala se je. Oblila je profesorjev prag s solzami onemoglega gneva in šla. Njen poslednji up je plaval po vodi...

»Spodil me je, der alte Bösewicht!« je izbruhnila doma. »Davongejagt wie eine¹ — —«

»Zakaj si šla?« se je grenko zmrnila Alisa, »Prav ti si zmerom gonila: durchhalten!«²

»Zakaj sem šla?« je viknila mati. »Grozil mi je, da odpre oporoko!...«

»Nu vidiš. Kdo bo zdaj pazil, da ne bi —?«

»Prišlo bo na dan. Vse pride kdaj an den Tag. Oh, da sem bila tako neumna!«

»Vse pride an den Tag,« je ponovila hči in nehote stisnila domačo haljo, v kateri je stala za mizo.

Ta beseda je imela pri Nakrtovih že nekaj časa poseben pomen. »Alles kommt an den Tag!«³ je v tretje zamrmrala Salvatorjeva vdova. Nato se je turobno zastrmela v hčerin život.

»Mesec dni ne boš več skrivala!« je vzdihnila čez minuto. »In če bi vsaj vedela, wer es war...⁴ Spomni se vendar: ali je bil še der Poldi — ali je bil že Matevž?...«

Alisa je obupno zmajala z glavo ter skomignila z rame ni. Nekaj časa sta prazno buljili druga v drugo; nato sta si pali okrog vratu in siromašni »salon« gospe pl. Nagerthove se je mahoma zalil s kolcaji krčevitega joka...

»Te Deum laudamus!«⁵ je klical medtem Hilarij Pernat. »Rešena je domovina! Ne maram, da bi dišalo v hiši po teh stenica h, kadar pride on... Samo — kdaj pride, o Bog ti moj! ,V doglednem času', to utegne biti dolgo, kaj? Odkod pride in kakšen bo? Nikoli ga še nisem videl, čeprav je moj sin... Ali je vobče res — ali je mogoče, da pričakujem sina?« Vlaga hrepenenja mu je spet zalila oči. »Nu, jutri vstanem — kakor nek daj,« je nadaljeval. »Ne gre, da bi

¹ Stari hudobnež... Spodil me je kot kakšno... (nemško).

² Zdržimo! (nemško).

³ Vse pride na dan! (nemško).

⁴ Kateri je bil (nemško).

⁵ Tebe Boga hvalimo (latinsko).

me dečko našel invalida ... A kako je šla, Stana, kako rada je šla, ha, ha, ha!» je preskočil, radujoč se zmage nad Blanco. »Tisto zastran oporoke ji gre do živega, kakopak ... Oporoka, to je tudi poglavje. Stavim, da je vsa polna budalosti in napak ... Ali vobče vem, kako sem jo pisal? Prav nič ne vem. To pomnim, da sem pisal in sem vtaknil papir v ovoj; vse, kar je prišlo potlej, je tema ... Zdi se mi — daj, stopi ponjo, rad bi jo videl.«

Veseleč se njegove živahnosti, je brž prinesla ovoj in mu ga položila v roke.

»Poglejmo,« je rekel striček, slovesno trgaje pečate. »Čitajmo samega sebe kot neznanega klasika ...« A zdajci je okamnel. Zinil je, njegove obrvi so se vzbočile do las. »Kako — kako je mogoče? ... Ali si mar ti odprla omot?« je vprašal naježeno, moleč ji prazni list.

»Kako bi!« Prebledela je kakor prt na mizi. »Skrila sem ga pod zglavje,« je izdabila z glasom brezdanje osuplosti. »Tam je ležal do nocoj. Še prijeti se ga nisem upala ...«

Oba sta zrla predse. Ko sta se spogledala, jima je bilo vse jasno.

»Kdaj je bila Nákrtočka v tvoji sobi?« je vprašal starec.

»Ne vem ...« Spomnila se je, kako je po stričkovi omedlevici iskala ključ. »Morda že tisti večer, ko ste napisali ... Uganila je.«

Profesor se je tiho zahehljal.

»Mm,« je dejal, kimaje z glavo. »Zdaj vemo, odkod ta sveti strah! Zdaj vemo, odkod ta ljubezen in te prečute noči! Stražila je, da ne bi pogledal v ovoj — in ne bi napravil druge oporoke ... Če bi bil umrl, bi dedovala za menoj; in ko je videla, da nočem umreti, je vztrajala iz obupa ... Vest ji ni dala, da bi me zapustila, ha, ha, ha!«

»Vendarle se mi smili,« je zamišljeno rekla Stana. »Predstavite si njen položaj. Vem, da trpi in da ji je ostudno pri duši.«

»Še zagovarjaj jo!« je vzkliknil striček Hilarij. »Kanalje ne trpe in pravi človek se zametava, če pomiluje kanaljo. Sicer pa — tout est pour le mieux.¹ Šla je, vrniti se ne sme!« Stana se je pomembno nasmehnila.

¹ Vse je v najlepšem redu (francosko).

»O, vem!« jo je prehitel. »A ščurkom in žlahti ni mesta pri nas. Kar venkaj jo vrzi, če pride.«

»Ali, striček...«

»Ven jo vrzi — je vous l'ordonne!¹ S tem je vse rečeno. Spet hočem živeti kakor polnopraven državlján in spati brez pajka v sobi. Spati po človeško!« je ponovil in razprostrl roke. »Spati — oh, spati...« Vzdignil se je in šel sam do postelje, braneč se njene pomoči. »Pusti, saj vidiš, da sem zdrav... Jutri vstanem kakor mladenič.«

»Jutri po zajtrku mu pokažem prvo pismo,« je sklenila Stana. »Zakaj Milan pride, gotovo pride že jutri...«

»Dete!« je zamrmral profesor, trudno dvigaje trepalnice, ko mu je voščila lahko noč. »Dete... dete...«

Tako nežna sta bila postala drug do drugega, odkar je šla smrt mimo hiše!

»Ljubi striček!« je šepnila Stana.

Poljubila ga je na čelo in na roko; nato je utrnila luč in se tiho umaknila k vratom. Predstava njenih svetlo nasmehnjenih oči je spremila strička v sanje kakor dvojica zvezd na zatonu tega znamenitega dne...

Stana je tisti večer dolgo čula. Nekaj prazničnega jo je bilo prevzelo, kakor hitro je sedla v svoji sobici za mizo in vzela šivanje v roke; nekaj podobnega kakor na večer pred sv. Nikolajem, ko je bila vsa njena deklinška radovednost v peharju, katerega je bila nastavila, da ga najde zjutraj zvrhanega stričkovih darov. Zrla je v knjigo, načeto pred dvema mesecema, ki je ves čas profesorjeve bolezní ni bila odprla. Besede so se vrstile pred njenimi očmi, stavek se je pritikal stavku — toda njen duh je poslušal misli, ki so se zgrinjale nanjo z vseh strani. Čudila se je, da more biti toliko misli o tako preprostem in samoumevnem dogodku. Jutri pride Milan, sin v očetov dom. To je bilo jasno in skladno kakor sonce po dežju in spomlad po zimi. Za težkimi preizkušnjami se je bližalo veliko obdarovanje. Obdarovanje in višek sreče za strička — da. A zanjo? Kaj je pomenila Milanova vrnitev zanjo? Ali ne bo poslej njen kotiček manj gorak in stričkova ljubezen do nje prikrajšana zaradi velike ljubezni do sina? Ob tem vprašanju se je izgubljala v brezkrainost dvomov in tesnob.

¹ Ukazujem vam (francosko).

Predstavljala si je, kaj bo, kadar se Milan oženi. Bogat bo, gotovo si prej ali slej poišče družico. Ali bo ona potlej še ostala v hiši? Ali se bo morala umakniti iz Vrtne ulice k tujim ljudem? Ali je mogoče, da bodo vsa ta leta truda in skrbi, vsa ta minulost ljubezni in žive priklenjenosti k stričku mahoma brez veljave? Le kako bi živela daleč od njega!

Zaihtela je, da sama ni vedela kdaj. Čim bolj se je bližal jutrišnji dan in z njim raj na zemlji za strička Hilarija, tem težje ji je bilo srce in tem bridkeje se je zavedala, da jo je željno pričakovanega Milana v dno duše strah...

Starinska ura je odbila pol dvanajste, Stana se je zdržnila. Ali ni Monika zunaj govorila z nekom? V zamišljenosti se ji je zdelo, da nekdo nekje zvoni... Kdo bi utegnil biti? Trafikantka? Ne, bil je moški. Slišala ga je, kako je oprezno stopal po predsobju. Njegov pridušeni glas je imel svež, prijeten zvok. A že je Monika potrkala na vrata.

»Mlad gospod želi govoriti z vami,« je zašušljala, lokavo trepljaje z očmi. »Z vlakom je prišel. Menda bo tisti, ki vam je pisal...«

Stana je planila s stola in obstala kakor bel kip. Srce ji je zamrlo od presunljive gotovosti. Na pragu njene sobe je stal mlad človek v srbski uniformi s prsi polnimi odlikovanj.

»Gospodična Mirnikova?« je vprašal toplo, gledaje jo z dvojico resnih, jasnih oči. »Oprostite moj pozni приход. Srce mi ni dalo, da bi odlašal... in vlak je imel zamudo... Jesenko me pošilja k vam. Moje ime — «

Toda Stana ni več potrebovala imena; uganila ga je, kakor hitro mu je pogledala v obraz. Ves on je bil, le mlajši, višji in — da, še lepši od njega!

»Milan Kantor!« je zamrmrala, premikaje ustnice kakor v snu. »Bog bodi zahvaljen, da ste prišli...«

Nehote mu je pomolila roke naproti. Ko jih je stisnil med svoje krepke moške dlani, jo je minil poslednji strah. V njegovem dotiku je bilo nekaj bratsko pomirljivega in v črtah njegovega obličja je trepetal skoro nežen izraz. Ne, ta Milan ni mogel biti nevaren človek! Obšlo jo je, da bi mu rekla radostno, osrečujočo besedo; a vtem je za-

pazila Moniko, ki je še vedno stala za njim in lakomno strigla z ušesi.

»Govoriva tiho,« je dejala Milanu, ko ji je pred nosom zaprla vrata. »Vaš oče spi...«

»Kako mu je?« ji je hlastno segel v besedo. »Povejte — predvsem mi povejte to! Jesenku ste pisali, da je nevarno obolel. Ali je mar — —« Glas mu je zajeknil sredi stavka. »Planil sem v prvi vlak in se pripeljal!« je dodal, proseče viseč z očmi na njenih ustnicah.

»Otet je — najhujše je šlo mimo nas!« je odgovorila z izrazom obličja, ki je vidno pričal o njeni radosti, da mu more povedati tako dobro vest. »Jutri hoče že vstati, da zaživi po svojih navadah... A dajte, sedite,« je dodala z nasmeškom. »Ne spodobi se, da bi mladi gospodar stal v svoji lastni hiši. Peljala bi vas v stričkov kabinet, če bi ne bil tik zraven njegove spalnice. Zbudil bi se, hotel bi vedeti — ru, lahko si mislite, da ne bi več zatisnil oči.«

»Tedaj jutri?« je vprašal nekam razočarano. »Morda pa ne spi? Morda bi ga...«

»Zbudila? O, kako ste nestrpni!« se je nasmejala. »On vas je čakal brez konca in kraja, vi pa ne bi potrpehi teh nekaj ur?... Tako slab je še, siromak, tako ves ubog in droban; kar zavzeli se boste!« je nadaljevala z glasom drhtečim od nežnosti. »Nisem se mu upala povedati vse sreče namah. Dala sem mu pismo, tisto, ki pravi, da ste baje živi in da se utegneta vrniti... O, kako je plakal od veselja!« Zamaknjeno je sklenila roke. »Jutri zjutraj mu pokažem drugo pismo — da pridete vsak trenutek — in nato, šele nato vam odprem njegova vrata.«

Milanove oči so jo vlažno gledale prek mize, sive in svetle kakor oči Hilarija Pernata, kadar se je vdajal svojim najdražjim mislim.

»Tedaj jutri,« je ponovil nekam v zadregi. »Vaša volja mi bodi zapoved, saj vem, da vam jo narekuje le skrb za mojega ubogega očeta Toda — kje naj čakam odrešenja? Tujec sem. Ali bi vas zelo iznenadil s prošnjo, da me prenočite pod domačo streho?«

Lahna rdečica jo je oblila do sencev.

»Prostora bi imel striček dovolj,« je dejala po kratkem molku, »toda v sprednjem krilu so bili Bavarci — ondi še ni pospravljeno — tu zadaj pa je malo sob in vse so pre-

blizu strička... Razen tega vas moram opozoriti, da bo jutri vse mesto govorilo o vas: prišel je sredi noči in spal v Vrtni ulici, a profesor ni ničesar vedel o tem.«

Njen glas je bil tako miren in preprost, da se mu je zadel ta pomislek samoumeven.

»Branil vas bom,« je odvrnil z nasmeškom ter položil roko na sabljo. »Viteško se postavim za vas.«

»Čeprav ne,« je rekla skoro prešerno, »samo da me opravičite stričku. V Vrtni ulici smo zelo samosvoji, kar se tiče teh vrlih ljudi... Posteljem vam v knjižnici na usnjati zofi, ali vam je prav?... Pojdiva... tiho... še tiše... tule! Takoj prinesem čaj, mrzel prigrizek in stričkove smotke. Jutri se lahko nadejate boljšega pogoščenja.«

Ko se je vrnila s podnosom, ga je našla pred hrastovimi policami, ki so segale do stropa. S spoštljivo radovednostjo je ogledoval brezkončne vrste knjig.

»In to še ni vse,« je dejala, sluteč njegovo misel. »Tiste, ki jih striček najrajši čita, ima v pisalni sobi. A tudi tu bi našli marsikaj dragocenega. Tule je Dalmatinova biblija — in tu ‚Candide‘ v prvi izdaji — pa ondi, ‚Vergilii Maronis Opera‘, prekrasen beneški tisk iz leta — —«

Mladi mož jo je začudeno pogledal.

»Vidim, da ste med knjigami doma, gospodična. Odkod ta učenost?«

»In ves Balzac, Shakespeare in Goethe, vsi veliki pisatelji v izvornikih!« je nadaljevala, kakor da se ne more ustaviti. »Odkod moja učenost? Striček je bil tako dober in me je učil tega in onega, da laglje kramlja z menoj. A ne bojte se, da bi dišale moje omake po latinščini!... In tukaj, v teh zaklenjenih predalih, so njegovi lastni rokopisi,« je dodala z vidnim zadovoljstvom, nalivaje čaj v skodelico. »Pred dvema letoma je končal razpravo o Bergsonu — in jo spravil v predal. Ne izda je, pravi. Če ga naprosite, vam jo morda pokaže...«

»Navdušena učenka ste!« se je nasmehnil Milan.

»Še bolj hvaležna. Zaslužil je — in koliko, koliko več!« Obstala je pred njim ter vroče uprla svoje jasne oči v njegovo lice.

»Nikoli mu ne bi mogla odslužiti, kar je storil zame. Spoznali ga boste. Tako umen je, tako dober in plemenit... Saj ni mogoče, da človek ne bi ljubil takega očeta!«

»In tudi ne, da bi ga ljubil bolj od vas,« je rekel mehko. »Strička ga imenujete — ali sva sorodnika?«

Zardela je in žalostno pobesila glavo.

»Ne,« je odvrnila s tihim, resnim glasom; vse prejšnje težke slutnje so ji iznova legle na srce. »Sirota sem. Moja mati je bila vdova in mu je gospodinjala. Ko je umrla, me ni dal od sebe. Vzgojil me je, učil me je. Bil mi je oče in — ves svet!«

Milan Kantor je vstal izza mize in jo prijel za roke.

»Srečen sem, da vas je imel,« je zamrmral s svojim toplim, odkritim glasom. »In neizmerno sem vam hvaležen za vse, kar ste storili zanj... Ne pozabite, nikoli ne pozabite, da sem do smrti vaš dolžnik!«

Stana je pobesila glavo še globlje — nato mu je zdajci vedro pogledala v obraz.

»Hvala za to besedo,« je šepnila. »Hvala vam in — —« Obšlo jo je, da bi mu rekla nekaj milega, prisrčnega. A v tem je udarila stenska ura. Stana se je strahoma ozrla najo in zategnila ogrinjavko okoli ramen. »Moj Bog, ena je — in striček se zbudi ob sedmih!... Lahko noč. Spite sladko — to prvo noč v domači hiši!...«

Milan Kantor je še dolgo zamišljeno strmel v vrata, ki so jo skrila njegovim očem. Po štirih letih gneva in trpljenja mu je bilo nocoj, kakor da je priblodil v dvor usmiljene pravljice. Tako skrivnostno se mu je bil odprl ta mirni svet, da je skoro dvomil o njegovi resničnosti. Ali je bilo mogoče, da je dihal za temi stenami njegov pravi, rodni oče, ki ga bo ljubil do konca svojih dni? In ona! To milo, vdanostno bitje, ki ga je sprejelo kakor angel dušo na pragu raja!

»Gotovo še ne spi,« je ugibal, ležeč v temi. »Ona čuje in skrbi. Zanj skrbi — in morda tudi že zame.« Tako čudno prijetna mu je bila misel, da bi utegnila skrbeti tudi zanj.

Toda Stana ni skrbela, ne zanj ne za koga drugega. Vsa srečna se je bila vrnila v svojo sobico, vsa mirna in brez skrbi. Tako lahko ji je bilo namah in tako svetlo se ji je zdelo življenje, da je strmela vanj kakor oblak v kristal začarane vode. Sedela je na postelji z rokami sklenjenimi pred seboj in v blaženi brezmislici poslušala pesem, ki je rahlo, rahlo vzhajala iz tišine njenega srca...

»Stana? Stana!« je klical drugo jutro striček Hilarij, ko je obrit in napravljen sedel za mizo ter čakal zajtrka. »Po-

časnica, kod se obotavljaš? ... Pridi že, prinesi kaj; lačen sem kakor volk in — Stana, Stana!« Razgrajal je, zvonil s kozarcem ob steklenko za vodo in muzaje se poslušal v sebi utripanje prebujenih moči.

»Zdaj mu poneseš pismo,« je pomislila Stana v kuhinji, vsa sveža od sreče in pričakovanja. »Samo da mu ne bi škodilo — temu ljubemu, dragemu človeku!«

In v knjižnici je stal Milan Kantor v svoji kakijasti uniformi, s čelom naslonjenim na okno, s prsti zagrebenimi v mišice prekrizanih rok. Srce, ki v bojih ni trepetalo, mu je razbijalo tako brezumno, da so odlikovanja žvenketala nad njim.

»Ali je mogoče?« je šepetal. »Ali je resnica? Zdajle — čez nekaj minut — čez trenutek že — bom videl svojega očeta? ...«

Skozi stene in vrata je slišal njegov glas — glas moža, ki ga je ljubila uboga mati! ...

Toda striček je postajal res nejevoljen. Le kaj je delala Stana, da ni bilo duha ne sluha o njej?

»Ah nom de Dieu de bon Dieu!«¹ je godrnjal. »Quam ego!² Zanemarjati me misli? Vobče ji moram brati levite, čim prej, tem bolje. Slišal sem, kako je v knjižnici govorila z nekom; gotovo je rekla Moniki, naj pospravi ... In jaz sem ji bil tako strogo zabičil, naj ne spušča te nepismene koze med moje knjige. Počakaj, matuška!«

Tedajci pa je začul v predsobju njen glas in glas druge osebe. Šepetali sta, ne prijazno, to je uganil na prvi mah. Beseda semkaj, beseda tja — in šepet je zrasel v prepir. Tisti drugi glas je sikal, vriskal, lomil se od ogorčenja in usihal od togote. Profesor je spoznal, da govori trafikantka.

»Nein, nein,« je rojila Blanka Nakrtova, »takšne mi ne bodo kazale vrat! Ich glaub' gar nicht,³ da bi bil onkel Hilarius naročil ... K njemu hočem, pustite me! Takšne mi ne bodo — —«

»Kakšne?« je osupnil Hilarij Pernat. »Kako — kakšne? Kateri vrag ji je odprl? Nu počakaj, danes ti dam vetra! ...«

A že je vdrla v spalnico. Novica, s katero je Monika navsezgodaj prihitela k njej, jo je bila pripravila ob posled-

¹ Zaboga! (francosko).

² To bi ji pokazal! (latinsko).

³ Ne, ne ... prav nič ne verjamem (nemško).

nji ostanek pameti. Mešalo se ji je. Hotela je vendar že poraziti »diese Schlange« — ali pa umreti na postojanki. S steklenimi očmi in razkrečenimi prsti, razmršena kakor furija je obstala pred njim.

»Tako niste mislili, onkel Hilarius — oh, saj ne more biti!« je zavreščala, teatralno vijoč roke. »Niste ji ukazali, naj mi pokaže vrata! ... Izpregovorite, ach, mein goldener! Onkel Hilarius, postavite jo na laž! ...«

Toda striček Hilarius ni izpregovoril. S svečano strogostjo je vrgel podtaknjeno »oporo« na konec mize in trdo potrkal nanjo. Njegov pogled je bil oster kakor krvniški meč.

Nobena beseda ne bi bila mogla poraziti Blanke strašneje od te neme obtožbe. Vsa kri je mahoma izginila iz njenih ustnic in lic. Opotekla se je in trepetaje obslonela ob zidu. Njena prepadenost je bila tolikšna, da je na vrat na nos porinila glavo v zanko.

»Es ist nicht wahr!« je zakričala. »Ni res, ni res, ni res, Onkel Hilarius! To je Stanino delo. Samo ona je zmožna tega. Nur sie kann das Testament ge — —«¹

»Stoj!« je zagrmel striček tisti mah in pomeril nanjo z iztegnjenim kazalcem. »Odkod pa veš, da je bil v ovojju testament?! ... Apage!² Izpred mojih oči, kanalja! Da te ne vidimo v Vrtni ulici, dokler visi sonce na nebu!«

To je bil odločilni udarec. Blanka je bila razkrinkana, vse je bilo izgubljeno. Njen obraz je bil zelen kakor njene oči. Jeknila je od onemogle zlobe in omahnila proti vratom. A tam je uzrla Stano.

»Adjé,« je zacvilila, »adjé, vi verblendeter Greis!³ Moja noga ne bo več prestopila vašega praga! Toda zapomnite si: vaša zlata Stana je vendarle ničvrednica — eine Schlange und ein unzüchtiges Ding...⁴ Snoči je prišel k njej mlad človek — ein serbischer Offizier, jawohl!⁵ — in se je zaprla z njim v biblioteko! ... Še zdaj ga ima tam, le prepričajte se! ...« Njen pogled je zmagoslavno zletel od Stane do strička.

¹ Ah, moj zlati (nemško)

² Samo ona je lahko testament po ... (nemško).

³ Poberi se! (grško).

⁴ Zbogom (francosko, namesto: adieu) ... vi zaslepljeni starec!

⁵ Kača in nesramnica (nemško).

⁶ Nekí srbski častnik, da veste! (nemško).

In res sta oba vztrepetala. Starec je ves pobledel in počasi segel z roko na srce. Njegova usta so se odprla, oči razširile.

»Ali je mogoče?« je zamrmral, gledaje Stano, kakor da mu je umreti. »Ali je resnica, ti grdo dekle? ...«

Stana je pobesila glavo.

»Nu vidite!« je viknila trafikantka. »Eine Schlange und ein unzüchtiges — —«

A v tem je striček oživel. V njegov blede obraz se je vrnila kri, vse črte so mu zaigrale. In glas — le odkod je vzel siromak ta jerihonski glas!

»Prišel je! Snoči je prišel!« je planilo iz njegovih ust. »Kje ga imaš, hudobnica? Zakaj mi nisi povedala — cur non dixisti?«

»Umirite, se striček — nu, umirite se,« je šepetala Stana, loveč ga z razprostrtimi rokami, trdno prepričana, da se mora zdaj zdaj zgruditi v nezavest. »Razburjenje vam škodi, nu, nikarte ...«

Toda lepo je naletela!

»Kaj, umirim naj se!« je kričal striček čedalje glasneje. »Sin je pod mojo streho — in jaz naj se umirim! Kako umirim! Kako škodi? Ali mar ne vidiš, slepota, da sem zdrav — da sem zmožen rušiti stolpe in obzidja?«

Tisti mah se je pojavil na pragu Milan Kantor. Upri je oči v strička Hilarija in obstal kakor vkopan.

Tudi striček je umolknil. V brezumju sreče, ki ga je prešinila, je zaigral na njegovih ustnicah droban, toliko, da ne hudomušen nasmešek.

»Nu, mladi mož,« je dejal s kar moči trdim glasom, »nu, stopi bliže! Pokaži se — daj papanu roko! ...«

A zadnja beseda mu je ostala v grlu. Krčeviti smehlaj njegovih ust se je nenadoma razsul. Ne čuteč pekoče mokrote, ki mu je drla iz oči, je razširil roke proti sinu in obstal kakor razpet na križ ljubezni ...

*

Pol leta je bilo minilo. Milan Kantor je bil zdavnaj prepisan v Milana Pernata, v trafiki je vokal Leopold Matevž pl. Nagerth že nekaj mesecev, ne da bi se bil kdo čudil

njegovi prisotnosti, in senzacionalni samomor Karla Plešivca je bil prav tako pozabljen kakor uboga Mimi in njeni otroci, ki bi bili poginili od vsega hudega, da ni profesor iz lastnega nagiba odprl roke. Histerično zanimanje, s katerim je javnost pozdravila veliki dogodek v Vrtni ulici in manjše, enako nevsakdanje dogodke, ki jih je usoda nazivala okoli njega, se je vračalo v običajne meje. S tem ni rečeno, da bi bili prebivalci našega mesta opustili vtikanje nosov v tuje posle ali vobče katerokoli svojih podedovanih navad; narobe, vsiljivosti, opravljivosti, čredne zlobe in vsakršne druge nespodobnosti je bilo skoro več kakor prejšnje čase. Edini otok, ki je zelen in nedostopen štrlel nad blatom naše javnosti, je bila hiša strička Hilarija. Čim več je bilo zunaj teme, tem več je bilo v njej svetlobe; čim rajši so v mestu govorili o njej, tem rajši so v njej molčali o mestu. Živel so gosposko, odmaknjeno, v sebi sklenjeno življenje — edino, ki more dandanes obvarovati človeka, da se ne zlije s podlo kalužnico ljudi . . .

Enega tistih zlatih junijevih popoldnevov leta 1919 je hodil striček z Milanom po vrtu. Razkazal mu je bil vse rože, vsa drevesa in vse steze ter mu odkril zgodovino sleherne podrobnosti tja do Julija Pernatha in še delj nazaj. Čustvo neprelomljive zveze med preteklostjo in bodočnostjo je pri tem globoko prevzelo sina in očeta. Molče sta obsedela v hladnici; njiju oči so zamišljeno blodile po zelenih lehah, cvetočih vrtnicah in nosnih vejah hrušk in breskev. Hilarij Pernat ni vedel, ali hodijo sinove misli tisto pot kakor njegove; toda sam je slovesno čutil pomen slike, ki se je razgrinjala pred njim, vsa skladna in enosmiselna, od sina ob njegovi strani pa do slemena hiše in do peska, ki mu je škripal pod nogo. In ko je prihitela Stana z malico in s svojim srečnim smehom na ustih in v očeh, se je spomnil marsičesa, kar je bil čul, opazil in uganil, in obšlo ga je, kakor da tudi ona ni odveč v tej sliki. Njen svetli smeh, njene dobre oči, njene lepe delavne roke, njen vitko dozoreli stas vsa njena duša in videz je bila zračena z življenjem Pernatovega doma.

»In vendar,« je izpregovoril išoč besed za svojo misel, »vendarle je tu nekaj, česar pogrešam. V moji sreči je še vrzel, in most, po katerem pojdem v večnost, še ni do-

zidan... Da, časih mi je, kakor da živim v grobnici. Ali mar ni res, da je hiša grob, če ni v njej — —«

Stana in Milan sta ga začudeno pogledala. Toda guba napetega iskanja na stričkovem čelu se je mahoma razleknila: sklenil je bil, da pove svojo željo brez prispodob.

»Stana,« je rekel in prijel mladenko za roke, »nikar se ne ustraši, Stana... Veliko novico ti povem: Milan bi se rad oženil.«

Osupnila sta vsak po svoje. Medtem ko se je Milan nasmehnil in radostno zardel, je Stana prebledela kakor prtič v njeni roki.

»Vem, vem,« je nadaljeval profesor. »Zate je to zamotano vprašanje. Težko bi dala ključe iz rok — ne glede na to, da v boljših rokah ne bi mogli biti...«

Njena spodnja ustnica je žalostno drhtela. Tiho je vzdignila sveženj ključev, ki ga je zmerom nosila s seboj, in ga potehtala na rokah, kakor bi se pripravljala, da ga položi pred strička.

»A to ni edino,« je dejal Hilarij Pernat, ne meneč se za učinek svojih besed. »Utegnili bi biti še drugi razlogi. Na primer ta, da si midva z Milanom ne moreva misliti gospodinje razen tebe: da te ne moreva ne odstaviti ne zapostaviti — ker ne bi mogla živeti brez tebe!... In zato — quid nobis faciendum? Kakorkoli si belim glavo, rešitev je samo ena...«

Odkašljal se je in popravil ščipalnik, ki mu je lezel z nosu. Stana je trepetala.

»Priznajmo,« je nadaljeval starec s čudno mehkim glasom, »priznajmo, da moj Cunctator² v kakem pogledu ni snubec po tvojih željah... A vendar, dete, vendar te vprašam: ali ga hočeš, ko striček prosi zanj?... Le voulez-vous?...«³

Tedaj je Stana zažarela kakor roža pred vhodom v hladnico. Z blaženim smehljajem se je nagnila k stričku na prsi, položila mu roko okoli vratu in zašepetala:

»Oui, mon oncle...«⁴

¹ Kaj nam je storiti? (latinsko).

² Odlasavec, neodločnež (latinsko).

³ Ga hočete? (francosko).

⁴ Da, striček (francosko).

Zbirka Kiosk 60

Urednik
Vital Klabus

Vladimir Levstik
HILARIJ PERNAT

Opremil
Uroš Vagaja

Založila
Državna založba Slovenije

Za založbo
Ivan Bratko

Natisnila
tiskarna ČP »Delo«
Ljubljana 1966

Oddelek za razisk. dejavnost

VL

LEVSTIK V.

Hilarij...

886.3-311.2

4200710758

COBISS

OSREDNJA KNJ. CELJE

KIOSK 60

Med tiste slovenske pisatelje, ki jih po krivici premalo beremo in o njih govorimo, spada prav gotovo Vladimir Levstik, sicer znani prevajavec mnogih velikih del iz svetovne književnosti. V svojih romanih in povestih se je Levstik izkazal rutiniranega pisatelja, ki si je izbrusil svojo literarno nadarjenost s široko izobrazbo. Tako je tudi njegov roman Hilarij Pernat zanimiv primer slovenskega kritičnega realizma, zraslega na plodnih tleh, ki jih je pripravila slovenska moderna. Roman je izhajal leta 1926 in 1927 v Ljubljanskem zvonu in doslej še ni doživel knjižne izdaje. Levstik je svojevrsten psiholog. Nazorno upodablja značilne slovenske postave v času pred nastankom Jugoslavije. Posebno barvo daje romanu kritičnost, s katero razkriva moralno gnilobo provincialnega meščanstva in njegovo politično sterilnost.